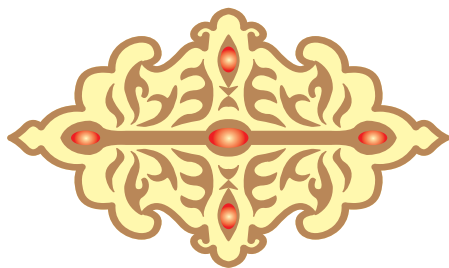

TÜRKMENISTANYŇ YLYMLAR
AKADEMIÝASYNYŇ MILLI GOLÝAZMALAR
INSTITUTY

MAGTYMGULY – YLHAM ÇEŞMESI

*(Magtymguly Pyragynyň doglan gününüň
290 ýyllygyna bagyşlanýar)*

Aşgabat
Türkmen döwlet neşirýat gullugy
2014

UOK 82

M 16

M 16 **Magtymguly – ylham çeşmesi** (Magtymguly Pyragynyň doglan gününüň 290 ýyllygyna bagyşlanýar). – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2014.

Kitapda Magtymgulynyň şahyr, filosof hökmündäki halkara at-abraýy nygtalyp görkezilýär. Aýratynam onuň Garaşsyzlyk ýyllarynda beýgelen şan-şöhratynyň ýaýrawyna ýörite nazar aýlanylýar.

Kitapdaky materiallary toplan, tertibe salan we çapa taýýarlan filologiýa ylmlarynyň doktory Ahmet Mämmedow.

Kitap edebiýat mugallymlary, talyplar we okyjylar köpçüligi üçin niýetlenilýär.

TDKP № 59, 2014

KBK 83.3 Tür.1

© Türkmenistanyň Ylymlar
akademiýasynyň Milli golýazmalar instituty, 2014.

**TÜRKMENISTANYŇ PREZIDENTI
GURBANGULY BERDIMUHAMEDOW**

TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET TUGRASY

TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET BAÝDAGY

TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET SENASY

Janym gurban saňa, erkana ýurdum,
Mert pederleň ruhy bardyr köňülde,
Bitarap, garaşsyz topragyň nurdur,
Baýdagyň belentdir dünýäň öňünde.

Gaýtalama:

Halkyň guran Baky beýik binasy,
Berkarar döwletim, jigerim-janym,
Başlaryň täji sen, diller senasy,
Dünýä dursun, sen dur, Türkmenistanym!

Gardaşdyr tireler, amandyr iller,
Owal-ahyr birdir biziň ganymyz.
Harasatlar almaz, syndyrmaz siller,
Nesiller döş gerip gorar şanymyz.

Gaýtalama:

Halkyň guran Baky beýik binasy,
Berkarar döwletim, jigerim-janym,
Başlaryň täji sen, diller senasy,
Dünýä dursun, sen dur, Türkmenistanym!

**Türkmenistanyň Prezidenti
Gurbanguly Berdimuhamedow:**

– Türkmen edebiýatynda çuňňur halk parasatlylygyny beýan edip, ajaýyp eserleri peşgeş beren ussatlar az däl. Men Magtymgulynyň, Andalybyň, Azadynyň, Keminäniň ... öňünde baş egýärim.

– Türkmen halkynyň ençeme alymlary, şahyrlary uzak asyrlaryň dowamynda öz köptaraply ylmy we ajaýyp çeper eserleri bilen türkmeniň adyny şöhratlandyrdy. Olar ylmy we çeper döredijiligi bilen dünýä medeniýetiniň ösüşine önjeýli goşant goşdular.

– Magtymguly Pyragy sözüň güýji, gudraty bilen şygryýet äleminde ady arşa galan beýik akyldar şahyrdyr.

– Bilim we ylym Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwriň döredijilik güýjüniň binýadydyr.

– Magtymguly Pyragy türkmen halkynyň taryhynyň in çylşyrymly döwründe ýaşan, agzybirlik, garaşsyzlyk, özbaşdak döwlet gurmak ýaly beýik maksatlara öz döredijiligi bilen gulluk eden ynsanperwer şahyrdyr.

– Magtymguly döwürdeşlerini, halky adalatly jemgyýetiň, bagtly ýaşayşyň gözbaşynyň nämedigine düşünmäge, millet hökmünde özüni tanamaga ugrukdyrdy. Öz iliniň asuda, parahat durmuşda ýaşamagyny, ylymly-bilimli bolmagyny, medeniýetiniň beýgelmegini arzuwlan beýik şahyr halkyna pähim-parasatdan we şirin duýgulardan püre-pür bolan ajaýyp şygrylar hazynasyny miras galdyrdy.

KITABYŇ GURLUŞY HAKYNDÄ

Gadyrly okyjy, 1985-nji ýylda hem şuna meňzeş ýygyny siziň dykgatyňyza ýetirilipdi. Ol «Magtymguly diýip adym tutsalar...» diýlip atlandyrylypdy. Özüni hem filologiýa ylymlarynyň kandidaty, folklorşynas Amangül Durdyýewa bilen bile düzüp, neşir etdiripdik. Ýöne ondan bäri çäryek asyrdan hem köp wagt geçdi. Şol geçen wagt içinde Türkmenistan özbaşdak döwlet boldy. Garaşsyzlyk halkymyzy, edebiýatymyzy hakyky ýagtylyga çykardy. Magtymgulynyň döredijiligi hem bu döwürde ýañadan ganatlanyp, dünýä giňişliklerine ýaýrady. Mahlasy, zamana täzelendi. Şeýle bolansoň, indi Magtymgula başgaça çemeleşmek, öňki edilen işleri zamana laýyklaşdyrmak zerurlygy döredi.

Ýygynynda şahyryň doglan gününüň 225, 250 ýyllyk seneleri döwürlerinde ol barada aýdylan pikirler, şeýle hem 2008-nji ýylda «Magtymguly we dünýäniň ruhy-medeni gymmatlyklary» ady bilen geçirilen Halkara maslahatyň materiallaryndan, gazetlerden we žurnallarda berlen maglumatlardan bölekler saýlanyp alyndy. Ol parçalar ýörite sözbaşylar bilen üpjün edildi. Kitapda şahyryň goşgularyndaky nesihatlar, pähimlere, öwüt-ündewlere degişli setirlere, Magtymguly temasyndan iri göwrümlü eser ýazan awtorlaryň we Garaşsyzlyk döwründe şahyryň kitapларыnyň terjime edilip çykarylan ýurtларыnyň sanawларыna hem orun berildi.

Dürli milletden, dürli ýurtdan bolan şahyrlaryň Magtymgula bagyşlap döreden goşgularyndan-da nusgalar kitaba girizildi. Olaryň 2–3 sanysyndan galanларыny özümüz asyl nusgalaryndan terjime etdik. Beyik şahyryň ömri we döredijiligine bagyşlap ylmy işler, çeper eserler döreden, bu temadan kandidatlyk we doktorlyk dissertasiýa goran ýazyjylardyr alymlaryň sanawyna hem ýer berdik. Kitaba giren awtorlar hakynda ýörite maglumat berildi, şonda olaryň käbiriniň diňe doglan ýyly görkezildi, aradan çykan ýyllaryny anyklap bilmedik. Käbirleriniň bolsa diňe degişli bolup durýan ýurdy görkezilmek bilen çäklenildi. Kitabyň ahyrynda düşüňmesi kynrak diýlip hasaplanan sözlere düşündiriş berildi.

Kitap umumy we ýörite orta mekdepleriň, ýokary okuw mekdepleriniň okuwçylary, mugallymlary, talyplary, edebiýatçylar we Magtymgulynyň döredijiligi bilen gyzyklanýanlar üçin niýetlenildi.

SÖZBAŞY

Magtymgulynyň ady, onuň şahyrana owazy öz döwründe we şondan soňraky ýyllarda, aýratynam Garaşsyzlyk döwründe, hususan-da, Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk zamanynda hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedowyň ýokary derejedäki umumy döwlet syýasatynyň netijesinde, daglardan eşidilýän ýaň ýaly bolup, häli-şindi ýaňlanyp, älem-jahana ýaýrady. Bu adyň we bu owazyň özboluşly, iňňän gymmatly tarapy onuň ýeke-täk bir şahsyýetiň mertebesini aňlatman, eýsem, tutuş bir milletiň-türkmeniň at-owazasyny, abraýyny belende galdyrandygy bilen häsiýetlendi. Dogrusyny dogry aýtmaly, batyrlygyň, adamkärçiligiň azatlygyň, zähmetsöýerligiň, halallygyň, watanperwerligiň, parasatlylygyň, kiçigöwünliligiň, kanagatlylygyň, oňşuklylygyň, myhmansöýerligiň, umytllylygyň, ýoldaşlylygyň we adama mahsus gaýry bir topar oňat häsiýetleriň hemmesini özünde jemleýän türkmeniň hakyky bitewi keşbi häli-häzirlerem Magtymgulynyň döredijiligindäki ýaly derejede doly we hertaraply, çeper we çuňňur, ähli döwürleriň durmuş hakykatyna laýyk gelýän röwüşlerde şekillendirilen däldir.

Magtymgula tä XX asyra çenli mydama sagdyn hem dogry düşünilipdir. Şeýle sagdyn garaýyş XX asyryň başlaryndaky Sowet häkimiýeti ýyllary içinde, oňa dürli çemeleşmeler netijesinde ep-esli ýoýlupdyr. Marksçylyk-leninçilik taglymat diýilýäniniň çäklerinde XX asyryň 20–30-njy ýyllarynda türkmen metbugatynda köne edebi mirasdan peýdalanmak ýa peýdalanmazlyk hakyndaky jedeller gyzyşypdyr. Meseläniň hut şeýle goýulmagynyň özi-de kütékligiň alamatydyr. Şonda gadymy, köne edebi ýazgylardan, şol sanda Magtymgulynyň döredijiliginden hem bütinleý ýüz öwürmek bilen baglanyşykly ýa-da şahyry «söwda buržuaziasynyň ideology» hasaplap ýazylan makalalar-da az bolmandyr. Edebiýatçylaryň beýleki bir topary bolsa taryhy-edebi ýadygärlikleriň dünýewülik böleklerinden, oňa hem diňe tankydy göz bilen garap peýdalanmagyň tarapyny tutupdyr. Başga çykalga bolmansoň, diňe şu soňky ugur rowaçlanypdyr.

Ýöne welin, meselä sowetleýin häsiýet berlip, şeýle çemeleşmegiň netijesinde gaty köp eserler («Oguznama», «Gorkut ata», dini dessanlar) ýagty dünýä çykarylady. Magtymgulynyň-da dini-pelsepewi we sopusylyk bilen bagly sygyrlaryny okamak, öwrenmek gadagan edildi. Onuň we beýleki nusgawy şahyrlarymyzyň goşgularynyň aglabasyna düýpli «düzedişler» girizildi. Munuň, elbetde, edebiýatyň peýdasyna bolmandygyny subut edip oturmagyň hajaty ýok. Ýeri gelende aýtsak, gadymy we umuman, mirasa öwrülen çeşmelere nähilidir bir üýtgeşme girizmek, hiç haçan hem küteklikden başga zady aňlatmaýar. Ol nähili bolsa, halka şonuň ýaly-da ýetirilmelidir.

Ikinji jahan urşundan soň, magtymgulyşynaslykda ýene-de bir ýalňyş ädim ädildi. Ol-da bolsa şahyry ateist bir şahsyýet edip görkezmek bilen baglanyşyklydyr. Muňa mysal edip, «Magtymgulynyň döwründe ateizm» (1973), «Şahyryň döredijiliginde ateistik äheňler» (1982), «Magtymgulynyň erkin pikirliligi we ruhanylara garaýşy» (1982), «Gündogaryň ateistik döp-dessurlaryny Magtymgulynyň ösdürişi» (1983), «Şahyryň dine garşy pikirleri» (1983), «Magtymgulynyň döredijiliginde din we diniň tarapdarlarynyň paş edilişi» (1959), «Magtymgulynyň ruhanylary tankyt edýän goşgulary» (1960) ýaly ençeme makalalary görkezmek bolar.

Hakykatda welin, beýik pähimdar kakasynyň-da, özüniň-de tüýs bir takwa adam bolandyklary sebäpli, yslamyň we onuň ykrar edilen düzgünlerine garşy çykmagy hatda hyýalyna-da getiren däldir. Şahyryň goşgularynyň mazmunyndan görnüşi ýaly, ol diňe halkyň hyzmatynda bolmaly din wekilleriniň yslamyň kada-kanunlaryny dogry ýöretmeýänleriniň üstünden düşýär. Akyldar olaryň sözde «Gurhana uýýan» adamlar bolan bolup, iş ýüzünde hatda bu mukaddes kitabyň ýörelgelerini bozýandyklaryny berk ýazgarýar. Bu onuň diňe käbir goşgularyndan alnan «Mollalar ylmyna etmedi amal», «Selle baglap başyna, aç böri sopy-pirler// Ger halaly, ger haram, tapsa tykarlar, iýrler», «Bir pul üçin müfti berer rowaýat», «Şerigat ýolunda dogry ýörmedi», «Öwlüýä men» diýip, jögi sopular // Gygyryp, asmana böke başlady», «Ýurtda keramatly işan galmady», «Her sözüme diýer mollalar galat // Ýalan söze ýapar boldular halat», «Sellesin meňzedip

sogana // Her ýeten bir molla bolar» ýaly setirlerinde hem açyk-aýdyň görüňär. Şahyryň goşgularynda şeýle mazmunly setirlere, pikirlere ýygy-ýygydan gabat gelmek mümkin. Bu ýagdaý bolsa onuň dini-pelsepewi we sopuçylyk taglymatyna bolan garaýyşlaryny täzedan ýörite seljermek zerurlygyny döredýär.

Biz bu ýerde ýokarda ady agzalan makalalary ýazanlaryň atlaryny görkezmek islemedik. Sebäbi, olaryň käbiri bireýýäm ýurdu-ny täzeledi, käbirleri bolsa garrap, has gojaldylar. Ýöne olary günä-kärlemek hyýalymyzyň ýokdugyny-da aýtmalydyrys. Olar «dürräniň» aşagynda ýaşadylar we «kötegiň güýji» bilen işlediler. Bu günki gün şeýle adamlaryň Gudraty güýçlüni dillerinden düşürmeýändikleri hem şol ýowuz hakykaty tekrarlap görkezýär.

Şeýlelikde, yslamýň Gurhanda şertlendirilen ýörelgelerini, diniň halallık düzgünlerini ýoýýan «dindarlary», goý, ol molla, kazy, ýa başga bir din hadymy bolsun, tapawudy ýok, şonuň ýaly kişileri berk ýazgarandygy, ýiti tankyda sezewar edendigi Magtymgulynyň döredijiliginiň häli-şindilerem ähmiýetini ýitirmeýän ugurlarynyň biridir. Bu – Taňrynyň dergähine haýyr-sogaply, hemmetaraplaýyn päk sypatda barmagyň ýoluny şahyryň görkezýänliginiň, oňa adamlaryň ýadynda, kalbynda ýagşy häsiýetli ynsan şekilinde galmagyň zerur bir çäresi hökmünde garaýandygynyň nyşanydyr. Magtymguly öz sygyrlarynda tankyda azaşany dogry ýola düşürmegiň, nebis belasyna uçranlary kanagatlylyga çagyrmagyň, dinden we ilden çykanlary ýene-de dine we ile ýañadan goşmagyň täsirli serişdesi hökmünde giň gerim berýär. Bu usul öz nobatynda şahyryň goşgularynyň ahlak tarapyny güýçlendirýär we olary umumy adamzadyň hyzmatynda goýýar.

Edebiýaty öwrenijiler Magtymgulyny birde idealist, birde bolsa materialist edip görkezmäge-de synanyşdylar. Ýöne biz Magtymgulyny realist hasaplaýanlar mamlamyka diýýäris. Sebäbi, realizm düşüňjesi durmuş hakykaty bilen üznüksiz baglanyşyklydyr. Ol idealizmi-de, materializmi-de, sopuçylyk tendensiýalaryny-da öz içine alýan düşüňjedir.

Geçen asyryň segseninji ýyllaryndan bärligine Magtymgulyny, aýratynam, onuň döredijiliginiň din we sufizm bilen bagly taraplaryny öwrenmäge başgaçarak, täzeçe çemeleşmek öz ýüzüni görkezip ug-

rady. Şahyryň sowet zamanynda gadagan edilen şygrylary /«Bagyşla, bizni»/ halka ýetirildi. Filologiýa ylymlarynyň doktory, Türkmenistanyň Ylym we tehnika baradaky Döwlet baýragynyň eýesi Muhammetnazar Annamammedowyň «Magtymguly, gizlin syryň bar içde» / 1-nji kitap–1994, 2-nji kitap – 1997/, köne edebiýaty öwrenmäge yhlas baryny siňdiren, ökde edebiýatçy alym ýoldaşymyz Ahmet Bekmyradowyň «Magtymgulynyň poeziýasynda şahyrana döp we täzeçillik gözlegleri» /türkmençesi – 1989, rusçasy–1993/ ýaly düýpli monografiýalar ýazylyp, olarda ilkinji gezek öňe sürülýän tereň, çynlakaý maglumatlara ylmy jemgyýetçiligiň we okyjy köpçüliginiň ünsi çekildi.

Magtymgulynyň ady bilen bagly segseninji ýyllardan bärligine rowaçlanan ýene bir ugur ýatlanylmalı. Ol şahyryň eserleriniň tekstologik derňewi, köp awtorlara, şol sanda Magtymgulynyň adyna berlip gelýän şol birmeňzeş şygrylaryň hakyky ýazaryny hem-de akyldaryň doglan we ýogalan ýyllaryny anyklamak bilen bagly ugurdyr. Bu ugra degişli başlangyç işler akademik B.A. Garryýew, Z.B. Muhammedowa, G. Nazarow, A. Mülkamanow ýaly edebiýatçy alymlar tarapyndan ýazyldy. Başlangyç işler hökmünde olarda Magtymgulynyň obrazly pikirlenmekdäki aýratynlyklary, özboluşly stil öwüşginlikleri her taraply ýüze çykarylmandy.

Soňky ýyllarda filologiýa ylymlarynyň doktory, TYA-nyň habarçy agzasy Annagurban Aşyrowyň işlerinde bu meseläniň bir topar tarapy özleriniň dogry ylmy çözgütlerini tapdy. Dogrusyny aýtsak, alym bu ugur bilen indi ençeme ýyllardan bäri meşgullanyp gelýär. Onuň «Magtymgulynyň golýazmalarynyň teswiri» /1984/, «Magtymgulynyň golýazmalaryny yzarlap...» (1995) ýaly monografiýalarynda, gazet-žurnal sahypalarynda çap bolan makalalarynda şahyryň terjimehaly barada hem, hut özüne we içinde onuň eserleri duşýan golýazmalar, daşbasma diwanlary barada hem, jedelli goşgularyň tekstologik teswire daýanylyp, olaryň Magtymgulynyň galamyna degişlidigi ýa-da däldigi hakynda hem degerli pikirler ýöredilýär. Şol pikirler täzeligi, ynandyryjylygy bilen tapawutlanýar.

1985-nji ýyldan soň, Garaşsyzlyk döwrümizi-de goşup aýtsak, Magtymgulynyň şahsyýeti dogrusynda ýene bir alamata üns bermegimiz gerek. Sowet zamanasy diýlen döwürde şahyry ateist edip

görkezjek boluşlary ýaly, soňky ýyllarda ýazylan makalalarda, ylmy-
-edebi barlaglarda, çap bolup çykýan monografiýalarda Pyragyny
baryp ýatan sopy (sufist) edip görkezmek meýli hem rowaçlandy.
Şeýle birýanly çemeleşme häzir hem dowam edýär. Ilkibaşkyrak dö-
würlerde, hamana, Magtymgulynyň sopusylygyň nagyşbendiçilik
ugruny saýlap alandygy tekrarlanyp görkezildi. Soňky ýyllarda bolsa
onuň örän meşhur sopy şahyr bolandygy aýdylyp gelinýär. Şeýle-
-de bolsa, käbir edebiýatçylaryň işlerinde has ýakyn wagtlardan bäri
şahyryň durumyna, döredijilik ylhamyna başgarak çemeleşmeler
hem ýok däl. Mysal üçin, beýik akyldaryň sopusylygy bilen bagly
A. Bekmyradowyň käbir pikirleri üns bererlikdir. Ol «Tilim guş tilidir,
suratym – ynsan» diýen makalasynda «Magtymguly döredijiliginiň
belli bir döwüründe sufistik dünýägaraýşyň täsirine düşüpdür» diýip
ýazsa, «Pyragynyň düşüplerini ýorup bolmazmyka» diýen başga bir
makalasynda «Şahyr özüni ykrar etdirdi, döredijilik güýjüne eýe
boldy. Ýöne ol mundan soň beýleki sopular ýaly pirlige – halypalyga
hyýal edenok. Gol gowşuryp, Hak diýip oturmak onuň asla hyýa-
lynda ýok» diýip, örän delilli oýlanmalary orta atdy. Bu böleklerdäki
şahyryň ömrüniň «belli bir döwüründe» hem-de Magtymgulynyň «gol
gowşuryp, Hak diýip oturmak» hyýalynyň ýokdugy dogrusyndaky
aýdylanlar, Pyragynyň şahyrylyk, pelsepeçilik babatlarda sopulara,
hatda onuň tanymal wekillerine garanda hem üýtgeşik, özboluşly
pikirlenýändigini, edebiýatçynyň bolsa şoňa dogry düşünendigini
aňladýar. Germaniýaly türkmen edebiýatçysy Begmyrat Gereý, mysal
üçin, Magtymgulyny we onuň döredijiligini sopusylygyň bellibir
galybyna sygdyryp bolmajakdygyny ýazsa, özbegistanly alym Ergeş
Açylow Magtymgula onuň sopyýana sygyrlarynyň däl-de, dünýewi,
gündelik durmuş bilen bagly goşgularynyň tanymallyk, at-abraý,
baky şöhrat-şan getirendigini belleýär.

Dogry, Magtymguly, umuman, sopusylygy goldapdyr, ol tema-
dan örän ajaýyp eserler döredipdir, emma özi welin sopy bolmak
islemändir ýa-da ol ugurlaryň, olarda çaprazlyklaryň kändigine görä,
haýsysyna gol ýapmalydygyny seljerip bilmän, özüni öz goşgularynda
ugur-utgasyny ýitiren şahsyýet hökmünde häsiýetlendiripdir. Soňam
yslamyň kada-kanunlaryna we hakyky durmuş hadysalaryna dolanyp
gelipdir. Sopusylyk bolsa, şol döwür şahyrlarynyň we ýaşajylarynyň

aglaba köpüsiniň aňynda ornaşyp galan kesgitli bir düşünje hökmünde – amala aşyrylmasy kyn we ähtimal, asla-da mümkin däl bir düşünje hökmünde akyldaryň döredijiliginde, oňa ynjalyk bermeyän, onuň akyl gämisini häli-şindi batga batyrýan mesele şekilinde şöhlelenipdir. Gepiň gysgasy, biz geljekde bu çökder meseläniň-de aýyl-saýyl edilmelidigine edebiyat jemgyýetçiliginiň ünsüni çekmek isleýäris.

Ýene bir mesele. Azerbaýjanly ýazyjy Mürze Ibragimow, baryp-ha Magtymgulynyň 225 ýyllygy mahalynda «Zeminiň dürli halklarynyň dillerinde onuň goşgularynyň owadan kitap edilip çykaryljakdygyna ynanýandygyny» ýörite belläpdi. Garaşsyzlyk bu beýik nusgawy ýazyjynyň aýdan ol sözlerini hakykata öwürdi. Garaşsyzlyk ýyllarynda Magtymgulynyň kitaplary Günbatar Ýewropada, Gündogar we Günorta-Gündogar Aziýada ýaşaýan halklaryň köpüsiniň dillerine terjime edilip çykaryldy. Dünýäniň köp ýurtlarynyň gazetlerinde, žurnallarynda, ýörite ýygyndylarynda onuň sygyrlary we ol hakda ýazylan makalalar yzygiderli neşir edilip gelinýär. Elbetde, Magtymgulynyň ady bilen baglanyşykly ýüz beren bu täze edebi gatnaşyk ulgamy hem türkmen alymlaryny az gyzyklandyrmaýar.

Hiç bir şahyr öz temasyny, orta atýan ideýasyny öz ýaşaýan döwrüniň köptaraply meselelerinden üzňe göz önüne getirip bilmez. Edebiýatyň mazmuny döwrüň, ýaşaýşyň mazmunynyň janly, hereketdäki, bellibir derejede şertli suratydyr. Emma ol suratdaky gowy we ýaramaz şekiller indi soňky 4-5 asyryň ýaşaýş-durmuş keşbine mahsus, gaty bir üýtgemeyän, gaty bir özgermeýän şekillerdir. Edebiýatyň dörän gününden bari onuň mazmunynda haýyr bilen şeriň, günä bilen sogabyň, halallyk bilen haramlygyň, nebisjeňlik bilen kanagatlylygyň, sahylyk bilen husytlygyň, men-menlik bilen pesgöwünligiň, bir söz bilen aýdylanda, ak bilen garanyň biltutuşykly hadysalarynyň şöhlelenip gelýändigide şol sebäplidir. Gylyk-häsiýetleriň, yrym-ynançlaryň, duýgularyň we taryhy wakalaryň şeýle köpdürlüliginiň anyk teswirleri Magtymgulyny realist şahyr, akyldar-filosof hasaplamaga ygtybarly tutalgadyr. Bu meselä hem alymlarymyz gaýtadan bir dolanyp gelseler, elbetde, ýerlikli bolardy.

Magtymgulynyň terjimehaly, onuň maşgala durmuşy barada gür-rüň berýän işlerde şu wagta çenli şeýle bir fakt gaýtalanyp gelýär. Nedir şa öldürilenden soň onuň emeldarlarynyň biri – Ahmet Dürrany

özünü Owganystanyň patyşasy diýip yglan edýär. Türkmenler özara agzybirlik, rahat, asuda ýaşamak meselesinde Ahmet Dürrana bil baglapdyrlar, oňa umytlanypdyrlar. Muňa Magtymgulynyň döredijiliginde-de oňyn baha berilýär. Oňa şahyryň «Rowaç bergil ýomut-gökleň birligne, ol Kemal han owgan bolsun başymyz!» diýen setirleri hem şaýatlyk edýär. Ahmet şa bilen gepleşip görmek we nähilidir bir anyk geleşige gelmek maksady bilen ilki Abdylla ugradylýar. Wagty bilen olardan habar bolmansoň, Magtymgulynyň beýleki agasy Mämmetsapa Abdyllanyň gözlegine çykýar. Onuň hem şol gidişi bolýar. Garaz, olaryň ikisi-de ýolda barýarkalar ýa gelýärkäler talanan, öldürilen diýlip düşünilýär. Ynha, makaladan makala, kitapdan kitaba geçip gelýän «garry maglumat» şeýle.

Ýöne welin... Garaşsyzlyk Eýran bilen biziň gatnaşyklarymyza giň ýol açdy. Aýratynam ol ýurtda ýaşayan türkmenleriňkä edebiyatçylarymyzyň-da baryp-gelmelerine mümkinçilik döredi. Şonuň netijesinde Magtymgulynyň durmuşyna degişli täze maglumatlaryň-da tapylyp durýandygyny aýtmak gerek. Mysal üçin, ökte şahyr, ussat dramaturg Abdyreşit Taşowyň «Ýezdde ýeri Mämmetsapanyň (Magtymgulynyň dogany barada täze maglumat)» diýen makalasynda bu meselä belli derejede aýdyňlyk berýän ýagdaýlaryň üstünde durulýar («Watan» gazet, 11.09.2008).

Ýazyjy 2008-nji ýylyň awgustynda Eýrana eden gezelenji döwünde kümmethowuzly türkmen Abdyrahym Nyýazy bilen duşuşypdyr. Ol şonda Magtymgulynyň agasy Mämmetsapanyň şol gözlegi mahalynda ölmändigini barada ýazyjymyza gürrüň beripdir. Abdyrahym Nyýazy bu maglumatlary Mämmetsapanyň neberesinden bolan Alydan alandygyny, onuň nesilleriniň häzir Ýezd welaýatynyň Ardekan diýen ýerinde, Zordyk mähellesinde (obasynda) ýaşandygyny aýdýar.

Mämmetsapa Owganystan bilen Eýranyň serhedine edil uruş mahaly ýetip barypdyr. Abdylla şol söweşde ýogalypdyr. Mämmetsapa ýesir düşüpdir we äkidilip barýarka oňa gaçmak başardypdyr. Ýezdde Rebi diýen at bilen biriniňkide ýaşapdyr. Öz gelip çykyş ýagdaýlaryny köp wagtlaý gizläp gelipdir. Şo ýerde pars gyzyna öýlenipdir, metjit gurdurypdyr, medrese açyp, oylan okadypdyr. Diňe ýaşy birçene baransoň, özüniň kimdigini, başdan geçiren wakalaryny aýdyp, ömür şejeresini ýazyp, ony hem tä ejaza berilýänçä hiç kime aýan etmezligi

ogul-gyzlaryna tabşyryp, dünýäden ötüpdür. Ahyry Aly onuň ejzasyny (rugsadyny) düýşünde görüpdür. Mämmetsapanyň başyny başlan ol şejerenamasynyň üsti ýetirilen görnüşi aşakdaky ýaly: Mämmetsapa – Döwletmämmed Azadynyň ogly, Ybraýym – Mämmetsapanyň ogly, Muhammet – Ybraýymyň ogly, Ryza – Muhammediň ogly, Jawad – Ryzanyň ogly, Aly – Jawadyň ogly.

Abdyrahym Nyýazy bu fakty Alydan-da başga has gojalar ýaşululardan hem sorap görendigini, olaryň hem Rebi atly biriniň ýaşandygyny tassyklandyklaryny tekrarlaýar. Bu ýagdaýlar barada ýörite kitap neşir etdirdigini-de ýatlaýar. Abdyreşit Taşow bolsa şol kitabyň özüne sowgat berlendigini ýazýar.

Ýene-de bir ýagdaý. Türkmenistanyň özbaşdak döwlet bolmagy sowet döwründe ýedi gulpuň aşagynda saklanylan, köp babatlarda gadagan edilen taryhy, edebi-medeni mirasyny öwrenmäge täze mümkinçilikler döretdi. Biz indi uzak geçmişde ýaşap öten taryhçylarymyzyň, edebiýatçylarymyzyň, ensiklopedist alymlarymyzyň neslimize galdyryp giden edebi-çeper baýlyklaryny däl, eýsem, şonuň bilen bir hatarda daşarky döwletlerde ýaşan şahyrlarymyzyň-da, ozal beýleki halklara hiç bir esassyz degişli edilip gellen şahyrlarymyzyň-da döredijiligini öwrenýäris. Türkmenistanyň milli «Miras» merkeziniň çap edip çykaran kitaplary munuň aýdyň mysalydyr. Olaryň arasynda Soltan Hüseyin Baýgaranyň, Hoja Ahmet Ýasawynyň, Mahmyt Zamahşarynyň, Mähri Hatynyň, Patşa Hojanyň eserler ýygyndylary bar. Möwlanä Jelaleddin Rumi, Garajaoglan, Ýunus Emre, Omar Haýýam, Nowaýy, Nesimi, Gul Süleýman (Hekim ata), Baýram han, Ýusup has Hajyp Balasagunly, Fizuly ýaly şahyrlarymyzyň döredijiligi bilen türkmen okyjysy Garaşsyzlyk ýyllarynda ymykly tanyşdy.

Şu hili täze edebi tapyndylar, üns berlen maglumatlar indi Magtymgulynyň döredijiligine hem başgaçarak çemeleşmegi talap edýär. Mysal üçin, Magtymgulynyň halypalary hökmünde edebiýat taryhymyzda Nesimi, Hoja Ahmet Ýasawy, Gul Süleýman, Nowaýy, Omar Haýýam, Nyzamy dagylar görkezilip gelinýärdi. Şunda Magtymguly bilen bu şahyrlaryň goşgularyndaky tema, ideýa meňzeşliklerine, hatda biri-birine golaý şygyr setirlerine agram berilýärdi. Hatda soňky döwürlerde Bistamyny, Gazalyny hem Magtymgulynyň

halypalary şekilinde häsiýetlendirmek meýilleri-de göze ilip ug-rady. Eger Magtymgulynyň goşgularyndaky ýaly golaýlyklaryň Garaşsyzlyk ýyllarynda milli akydarlarymyzdan öň ýaşap geçen şahyrlaryň neşir edilen kitaplaryndaky sygyrlarynda hem göze görnüp durandygyny şu wagta çenli magtymgulyşynaslaryň käbirleriniň edişi ýaly, şolaryň ylmy-nazaryýet durumyna görä hasaba alsak, onda Magtymguly öz eserlerini dürli şahyrana çeşmelerden gyryp-çyryp edip alan ýaly, özünden özbaşdak bir zat döretmedik ýaly bolup görünýär.

Emma meselä şeýle çemeleşmek Magtymgulynyň şahsyýeti we döredijiligi babatda бүтінлеý nädogrudyr. Magtymgulynyň sygyr-larynda onuň özünden ozal ýaşap geçenleriň goşgularyndaka az-owlak çeper meňzeşlikleriň halypalyk bilen-de, täsirlenme bilen-de hiç hili baglanyşygy ýok. Munuň özi şahyryň örän okumuş adam bolandygynyň, ýatkeş bolansoň, ol-bi ýakynlyklary döredýän setir-leriň onuň hakydasynda saklanyp galandygynyň netijesidir. Dogry, şahyryň goşgularynda Hoja Ahmet Ýasawy, Mahmyt Pälwan, Molla Jamy, Gul Süleýman (Hekim ata), Firdöwsiniň Rüstem, Zal, Suhrab ýaly gahrymanlary, Mollenepesiň ýygyndylaryna girizilip gelen, soňra bolsa Magtymgulynyňky diýlip görkezilýän «Köňlüm» atly goşguda Nyzamynyň, Nowaýynyň, Firdöwsiniň atlary agzalýar, ýöne welin, şeýle-de bolsa, ol ýatlamalar olaryň Magtymgulynyň hakyky halypalary bolandygyny aňlatmaýar. Şahyr yslamyň görnükli wekilleri (öwlüýäler) ýa-da öz zamanasynyň tanymal şahyrlary, gahrymanlary hökmünde olaryň atларыny gadyrlap, hormatlap tutýar.

Magtymgulynyň goşgularynyň tema, ideýa-mazmun ugurlary barada aýdylanda bolsa, olaryň bellibir derejede yslandan öňki we has köp ýagdaýda yslandan soňky durmuş meseleleri bilen baglany-şyklydygyny bellemek gerek. Araby, parsy, türki edebiýatlar batyrylyk, dogruçylyk, ugurtapyjylyk, adalatlylyk, mertlik hem namartlyk, Alla hem ynsana söýgi, Gurhanda görkezilýän ahlaky meselelere dahylly temalar we ideýalar bilen iş salyşýar. Bular umumy ortalık çelgilerdir.

Eýsem, Magtymgulynyň halypasy bolmanmy? Bolupdyr. Ilkinji nobatda bu taýda Döwletmämmet Azadyny agzamak ýerliklidir. Ol Magtymgulynyň diňe bir atasy bolman, onuň hakyky köpugurly halypasydyr. Ýeri gelende aýtsak halypa hem şagirt düşüňjeleri şahsyýetleriň diri mahallary bolup bilýän düşüňjedir. Magtymgulynyň

Azady hakyndaky goşgulary, onuň bilen, Durdy şahyr, Zunuby bilen aýdyşyklary kimiň kime halypadygyny, kimiň kime şägirtdigini aýdyňlaşdyryp bilýän tutalgaldandyr. Galyberse-de, täsir babatda, Magtymgulyny Gurhandan, yslam taglymatyndan, belli derejede Hoja Ahmet Ýasawynyň döredijiliginde orta atylan köp sanly ideýalardan aýyrmak asla-da mümkin däldir. Bu çeşme we taglymat bolsa musulman dünýäsiniň ähli şahyrlary üçin ylhamlanmagyň gözbaşydyr.

Biz ýokardaky käbir pikirleri häzirikçe diňe çaklamalar şekilinde aýdýarys. Emma, her niçik-de bolsa, bu pikirler Magtymgulynyň döredijiligine indiden beýläk hem has oýlanyşykly, täzeçe garamagyň zerurdygyna şübhe galdyрмаýar, çünki bu mesele hiç haçan könelmeýän, gaýta-gaýta dolanylyp gelinmeli meseledir. Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk zamanasynda bu has hem möhümdir. Sebäbi, hormatly Prezidentimiziň aýdyşy ýaly, **«Halkymyz özüniň beýik ogly Magtymgula çäksiz hormat goýýar. Pyragynyň şahy-rana dünýäsi müňýyllyklaryň dowamynda kemala gelen türkmen pelsepesine, milletiň kalbynyň owazyna, türkmen ruhunyň synmajak sütünine öwrüldi.»**

*Ahmet Mämmedow,
TYA-nyň Milli golyazmalar
institutynyň baş ylmy işgäri*

MAGTYMGULYNYŇ TÜRKMENISTANDAKY WE DAŞARY ÝURLARDAKY NEŞIRLERI

Magtymguly öz goşgularynda «Hindistana hyýalyny» uçuryp, «Käbäni görmäge» göwün ýüwürdipdir. Firdöwsiniň, Eflatunyň, Isgender Zulkarneýniň, musulman dünýäsiniň ençeme ulamalarynyň atlaryny tutupdyr. Çyn (Hytaý), gyrgyz, rum, yrak, azerbaýjan topraklaryny ýatlapdyr. Ýöne welin, oňa öz arzuwlan ýurtlarynyň köpüsini görmek miýesser etmändir. Emma her bir hakyky zehiniň iki ömri bolýar: biri onuň öz barlygyndaky ömri, beýlekisi galdyran mirasyndaky ömri. Magtymguly hem özüniň ikinji ömründe – ýazan goşgularynda, eýýäm XVIII asyryň ortalarynda älem giňişligine syýahata başlady.

Polýak ýazyjysy hem syýasy işgäri Aleksandr Hodzko- Boreýko 1842-nji ýylda şahyr hakdaky ilkinji maglumatlary we onuň üç sany goşgusyny Londonda iňlis diline terjime edip, özüniň «Populýar pars poeziýasyndan parçalar» diýen kitabynda neşir edýär.

Rus kitapsöýüjilerini, «rus ylmy jemgyýetini türkmen edebiýatynyň nusgalary bilen ilkinji gezek tanyşdyran alym» (D.Nuralyýew. Türkmen edebiýatynyň dostlary. Ylym, 1977, 15 s.) L.N.Berezin (1818–1896) türk dilli edebi nusgalardan durýan «Türk hrestomatiýasyny» döredýär. Ol Gazanda 1862-nji ýylda çykýar. Oňa Magtymgulynyň goşgularynyň terjimeleri-de girizilýär. Olaryň ýany bilen şol eserleriň asyl nusgalary-da berilýär.

Wenger alymy, «Orta Aziýa syýahat» atly meşhur eseri dörediji A.Wamberi öz ýazgylarynda Magtymgulynyň türkmenleriň iň bir uly şahyry bolandygyny aýtmak bilen çäklenmedi. Ol 1879-njy ýylda Magtymgulynyň 30 sany goşgusyny we ýene 10 goşgusyndan parçalary Leýpsigde asyl nusgada we nemesçe sözme-söz terjimede çap edip ýaýratdy.

XVIII asyrdan Magtymgulynyň döredijiligini rus okyjylaryna tanyşdyrmakda 1870-nji ýyldan başlap, Astrabatda Rus döwletiniň ilçisi bolup işläň F.A.Bakuliniň (1846–1879) hyzmaty-da bellenerlidir. Onuň toplan materiallary esasynda Astrabat deňiz stansiýasynyň

terjimeçisi Rafail Ýeznaýew Magtymguly Pyragynyň 87 goşgusyny sözme-söz terjime edipdir. Rus diline (1874) edilen ol terjimeleriň, umuman alanyňda, erbet çykmandygyny, hatda öz döwrüniň beýleki terjime nusgalary bilen deňeşdirilende, birneme çeperräkdigini D.Nuralyýew ýerlikli belläpdir (ýatlanan kitap. 35-36 s.).

Taryh ylymlarynyň doktory, ölkämiziň görnükli kitapşynaslarynyň biri A.Ýazberdiýew «Arap grafikasynda neşir edilen türkmençe kitaplar» diýen monografiýasynda (Ylym, 1981): «Öňki döwürde eserleri köp gezek neşir edilen şahyrlaryň içinde türkmen klassyk edebiyatynyň düýbünü tutujy Magtymguly Pyragynyň adyny tutmak mümkin. Şahyryň goşgular ýygyndysy jemi sekiz gezek neşir edilipdir, olaryň aglabasy Daşkentde, galanlary bolsa Buharada we Astrahanda çykarylypdyr» (38 s.) diýip belleýär. Olaryň käbiri şu aşakdakylardan ybaratdyr:

I. 1910-njy ýylda Buharada çykan «Hezreti Magtymgulynyň diwany».

II. Mirzahyt Mirsytdyk oglunyň taýýarlamagynda we onuň öz harajaty bilen çykarylan «Otuz iki tohum kyssasy we Magtymguly» diýen ýygyndysy. Ol 1911-nji ýylda Daşkentde, G.H.Aryfjanowyň daşbasmasynda, «Gulamýa» metbesinde (neşiratynda) çykarylýar.

III. Abdyrahman Nurmuhammet ogly Nyýazy tarapyndan taýýarlanylýan we sözbaşy ýazylan Magtymgulynyň çaklaňja şygrylar toplumy Astrahanda 1912-nji ýylda köpçülige ýetirilýär. Kitaplar, köplenç, türkmen dilinde çykarylypdyr. Ýöne welin, şahyryň goşgularyny, iň bolmanda, Orta Aziýada ýaşaýan rus dilli okyjylara ýetirmek üçin hem synanyşylypdyr. Şol döwürde «Turkmenskaýa tuzemnaýa gazeta» neşir edilip, onuň sahypalarynda türkmen edebiyatyna, şol sanda Magtymgulynyň şygryrlarynyň asyl nusgasyna we terjimelerine hem uly orun berlipdir. Gazetiň redaktory N.P.Ostroumow şahyryň şol gazetde çykan rusça şygryrlaryny toplaý, «Magtymguly» ady bilen çap etmek isläpdir. Ol kitap Türküstan general gubernatorynyň edarasynda Daşkentde çap hem edilipdir. Emma ol bary-ýogy 50 sany nusgada çap bolupdyr.

1914-nji ýylda Gurbanberdi Hojageldi ogly öz hasabyna Magtymgulynyň goşgularyny Buharada çykardypdyr.

1991-nji ýylda Türkmenistan öz Garaşsyzlygyny ygylan etdi. SSSR-iň düzümindäki ozalky on baş respublikanyň on başisi-de özbaşdak döwlet bolup, dünýä kartasynda aýratyn reňkler bilen belgilendi. Şeýle

bolansoň, Magtymgulynyň şol halklaryň dillerindäki kitaplaryny-da daşary ýurt neşirleri hökmünde häsiýetlendirmeklik ýerlikli bolar.

Eýýäm, ýazgylardan aňlanylyşyna görä, Russiýanyň Gündogary öwreniji alymlary Magtymgulynyň döredijiligine gitdigiçe çynlakaý çemeleşip ugraýarlar. Ähtimal, geçen asyryň 20-nji ýyllarynyň töwereginde rus alymy W.I.Mejow 500 tomluk «Türküstan ýygındysyny» düzüpdir. Ol ýygindy häli-häzirlerem Daşkendiň Nowaýy adyndaky jemgyýetçilik kitaphanasynda saklanýar. Onuň 423 we 446-njy jiltlerinde Magtymgulynyň şygrylary ýerleşdirilipdir. Tomlar asyryň başlarynda ýerli metbugatda dürli dilde çykarylan edebi, etnografik, medeni we taryhy maglumatlary öz içine alýar (D.Nuralýew. Ýatlanan kitap. 40-45 s).

Şondan soň Magtymgulynyň goşgularyny neşir etmek işi bilen bir hatarda, onuň döredijiligini ylmy jähtden öwrenmek işine-de rus edebiýatçylary aýratyn üns berip ugrapdyrlar. A.N.Samoýlowiç, B.B.Bartold, Ý. E. Bertels, I.A.Belýaýew, G. Weselkow, P. Skosyrew ýaly meşhur alymlar türkmen edebiýatynyň taryhyny, şol sanda Magtymgulynyň döredijiligini hem yhlasly öwrenmäge ymykly girişdiler. Heniz biziň özümizde milli edebiýatymyzyň taryhy бүтewüleşdirilip, umumylaşdyrylyp yzarlanylýan düýpli bir işiň ýok mahalynda 1929-njy ýylda A.N.Samoýlowiç, 1945-nji ýylda P.Skosyrew (Moskwada), G.Weselkow (Aşgabatda) türkmen edebiýatynyň taryhy boýunça oçerkler kysymly ylmy-jemagatçylyk kitaplaryny rus okyjylaryna hödürlediler. Olarda Pyragynyň şahsyýetine, edebi mirasyna hem örän uly bahalar berilýär.

1941-nji ýylda rus şahyry M.Tarlowskiý Magtymgulynyň gaty kän goşgusyny rus diline geçirýär. Ol goşgular bir wagtyň özünde Aşgabatda we Moskwada aýry-aýry kitaplar görnüşinde çap edilýär. Şoňa çenli Magtymgulynyň goşgulary Aşgabatda «Солнечный Туркменистан» (1939, 1941), soňra «Родина» ýaly almanahlarda çykarylýar. Moskwada «Классики Туркменской поэзии – Махтумкули, Молланепес, Кемине» (1955) diýen at bilen çap bolan ýygindyda-da ýerleşdirilýär. Başdaky ugurdaş neşirleriň ikisinde-de P. Skosyrewiň «Türkmenleriň klassyk şahyry Magtymguly» atly makalasy bar.

Magtymgulynyň «Saýlanan goşgulary» (1945, 1948) Moskwada professor, şahyr G.A. Şengeliň, M. Tarlowskiniň, A. Tarkowskiniň

terjimelerinde çykarylýar. G.A.Şengeli Ikinji jahan urşy ýyllarynda Aşgabatda ýaşady, türkmenleriň edebiýatyny, döp-dessurlaryny öwrendi. M.Tarlowskiý bolsa eýýäm şol döwürlerde azy ýaran ussat terjimeçidi. Bu ýagdaýlar olaryň terjimeleriniň şahyryň sygyrlarynyň düýp nusgasyna golaý bolmagyna, çeperçilik derejesiniň ýokarlanmagyna oňaly täsir etdi. Ady agzalan kitaplara belli edebiýatçy Ý. E.Bertels sözbaşy ýazdy. Ýeri gelende aýtsak, alymyň «Magtymguly» atly şol makalasy türkmen we daşary ýurt dillerinde çykan ýygyndylaryň köpüsine girizildi. Ýygyndylaryň soňkusynda A.L.Klimowiçiň şahyryň eserleri boýunça düzen sözlügi-de bar. Munuň özi Magtymguly Pyragynyň neşirleriniň barha kämilleşdirilendigidinden habar berýär.

Türkmen edebiýatynyň uly dostlarynyň biri P.Skosyrew 1949-njy ýylda şahyryň täze ýygyndysyny çapa taýýarlady. 330 sahypalyk bu kitap Leningradda (Sankt-Peterburgda) neşir edilip ýaýradylýar. Aşgabatda, Moskwada, Sankt-Peterburgda rus dilinde neşir etmek işine türkmen alymlarynyň özleri hem işjeň gatnaşyp ugradylar. Mysal üçin, 1960-njy ýylda Aşgabatda we Moskwada çykan ýygyndyny akademik B.Garryýew çapa taýýarlady. 1983-nji ýylda Moskwada çykan ýygyndyny bolsa B.Garryýew bilen M. Öwezgeldiýew bilelikde taýýarlap, olar oňa ýörite sözbaşy hem ýazdylar. Magtymgulyň «Goşgular» diýen kitaby bolsa M.Öwezgeldiýew tarapyndan (1984) tertibe salyndy, oňa A.Zyrin sözbaşy ýazdy. Mahlasy, Magtymguly Pyragynyň rus dilinde jemi 20-ä golaý neşiri peýda boldy. Türkmen edebiýatçylarynyň soňky neşirlere özleriniň goşulmagy şahyryň öňki ýygyndylarynda goýberilen säwlikleriň düzelmegine hemaýat etdi.

Elbetde, ýygyndylary çapa taýýarlanlaryň-da, olara sözbaşy ýazanlaryň-da, terjimeçileriň-de kemçilikleri ýok däl. Aýdaly, rus dilindäki ilkinji neşirlerde şahyryň goşgulary tematikalara bölünmeýärdi. Munuň özi çapa taýýarlaýjylaryň şahyryň goşgularyny paýhas eleginden yhlasly geçirmeýändikleriniň, entek onuň tematik ugurlaryny doly we hertaraply göz önüne getirip bilmeyändikleriniň netijesidi. Sözbaşy ýazanlaryň aglabasy Magtymgulyňy başdan-aýak materialist edip görkezmäge ýygyn edýärdi. Käbirinde onuň sopy şahyr bolandygy diňe aýdylyp geçilýärdi, emma onuň bu ugruň-da beýik wekilidigini delillendirmäge üns berilmeýärdi. Muňa asyl

het edip bilýänem ýokdy. Has beteri-de, Magtymgulynyň dini-pel-sepewi mazmunly goşgular ýazandygy onuň uly ýalňyşlygy diýlip görkezilýärdi. Köplenç, şahyryň şol bir goşgusy dürli şahyrlar tarapyndan terjime edilip, olara başga-başga atlar goýulýardy. Goşgularyň rusça atlandyrylyşyndan olaryň türkmençesindeki manyny duýup bolanokdy. Kähalatda beýleki türkmen şahyrlarynyň iki-ýeke goşgusy Magtymgulynyň adyna-da beriliberýärdi. Emma 60- ný ýyllardan soňky neşirlerde şu hili bärden gaýtmarlar belli derejede düzedildi. Şahyryň mowzuk ugurlary anyklanyldy, terjimeleriň hili-de ep-esli gowulaşdy.

Rus dilindäki we Russiýadaky neşirler, köplenç ýagdaýda, ozalky SSSR-de ýaşayan halklaryň dillerine geçirilen kitaplar üçin esasy tutalga boldy. 1960-njy ýylda Magtymgulynyň doglan gününüň 225, 1985-nji ýylda 250 ýyllyk seneleri bellenildi. Seneler tutuş öňki soýuz boýunça geçirilýäni üçin, oňa il gözüne bolsa-da, iki-üç ýyl öňünden taýýarlyk görmekten ötri, Magtymguly Pyragynyň kitaplaryny başga dillere geçirmek we olary neşir etmek işi ýaýbaňlandy. Diňe bir kitap şahyryň sene neşirlerine girmeyär, ol bolsa gazak şahyry Galy Ormanowyň terjimesinde 1947-nji ýylda Almaatada çykarylan «Saýlanan eserler» diýen kitap. Galy aga ony keýpihon terjime edýär. Ýetmişinji ýyllarda ylmy iş sapary bilen Gazagystanda bolanymyzda Galy agadan beýleki respublikalarda Magtymgulynyň kitaplarynyň entek çap edilmeyän bir mahalynda, onuň türkmen akyldarynyň eserlerini ur-tut öz diline geçirmeginiň sebäbini sorap görüpdik. Şonda ol muny özüniň türkmenleri gowy tanaýandygy, Pyragynyň şygryrlarynyň Maňgşlak hem garagapak halklarynyň arasynda-da aýdylýandygy bilen düşündiripdi. Onsoňam, Magtymguly biziň giýewimizem bolýar diýip, degşip, Azadynyň bir aýalynyň gazak maşgalasydygyny-da ýañzydypdy.

Galy aganyň terjime edip, çapa taýýarlan şol «Saýlanan eserlerine» türkmen şahyrynyň 100 töweregi goşgusy girizilipdir. Ol şol gezek ýygynyndynyň entek gaty bir şowly çykmandygyny-da aýdypdy. Haýsydyr bir türkmen sözüne düşünmedik halaty, ol şol goşgynyň rusça terjimesine salgylanypdyr, käte öz şahyrylyk hyýallaryna bat berip, asyl nusgadan daşlaşypdyr. Şeýle-de bolsa, ol Magtymguludan terjime etmek işini bütinleý goýbolsun etmändir we ara düşen esli ýyllardan soň, Magtymguly atamyzyň täze, çaklaňja bir ýygynyndysyny

çapa taýýarlapdyr. Gafu Gaýyrbekow bilen bilelikde terjime edilen şol ýygyny «Saýlanan goşgular» ady bilen şahyryň 225 ýyllyk toýunyň hormatyna 1968-nji ýylda gazak okyjylaryna ýetirildi. Bu kitabyň giriş makalasyny («Köňülden şygrylar») filologiýa ylymlarynyň doktory Sagyngaly Seýtow ýazypdyr.

Soňra, indi eýýäm 90-njy ýyllarda asly şagadamly gazak şahyry türkmenleri we türkmen edebiýatyny diýseň eý görýän Düýsenbek Kanatbaýew bu işe täzeden girişdi. Onuň «Žazuşy» neşirýatynda Almaatada çykardan kitaby «Eserler» diýlip atlandyrylýar. Ol Magtymgulyny asyl nusgadan gazak diline geçiripdir. Ol kitap (1983) biziň elimizde ýok. Şoňa görä terjimeleriň hili barada bize gürrüň etmek kyn, ýöne welin, haýsydyr bir garagalpak edebiýatçysynyň – D.Kanatbaýewiň terjimeleriň hiliniň juda ýaramazdygyny delillendirýän makalasynyň bardygyny aýtmalydyrys. Her näme-de bolsa, ol neşirler gazak edebiýatçylarynyň Magtymgulynyň döredijiligine içgin, yzygiderli üns berýändiglerine şaýatlyk edýär.

Magtymguly özbek, garagalpak halklarynyň arasynda hem giňden tanalýan şahsyýetdir. Özbekistanda, ylaýta-da, Horezm topragynda we Garagalpagystanda tas ähli goşgusy aýdyma öwrülip aýdylýan ýeketäk meşhur şahyr Magtymguludyr. Şeýle bolansoň, onuň kitaplaryny neşir etmek işine bu halklaryň yhlasly çemeleşýändikleri tebigydyr. Daşkentde şahyryň 1958, 1963, 1979-njy ýyllarda (hemmesini-de terjime eden ýazyjy hem alym Jumanyýaz Şarypow) ýygynyň çap bolup çykdy. Birinji gezekki 495 sahypalyk neşir Özbekistanyň «Fan» neşirýaty tarapyndan çykarylyp, ol 150 müň nusgadan ybaratdyr. Kitaby düzüji oňa Ý. Bertelsiň «Magtymguly» atly sözbaşysynynda, türkmen pelsepewi alymy, akademik G.O.Çaryýewiň şol atdaky giňişleýin işini hem girizipdir. Ilkinji synanyşyk bolup durýandygyna garamazdan, bu neşir şahyryň Özbekistanda çykarylan kitaplarynyň iň kämilidir. Aslynda şahyryň özbekçe neşirleriniň dördüsi-de terjimäniň hili meselesinde biri-birinden pes oturarly däl. Bu hakda filologiýa ylymlarynyň doktory, türkmen edebiýatyny hertaraply öwreniji, akademik B.A.Garryýew şeýle ýazýar: «Özbekistanda çykarylan bu kitap (1958-nji ýyl neşiri göz önüne tutulýar. –Ah. M.) Magtymgulynyň bir tomluklarynyň iň saldamlysy, iň şowly terjimesidir. Bu uly ýygyny Magtymgulynyň galapyn eserleriniň öz içine alýar. Kitabyň

sahap-kagyz we gaýry tehnikî taraplary-da öwülmäge mynasyp» (B.Garryýew. Magtymguly. Ylym, 1975, 23 s.). Munuň şeýledigini türkmen dilini biçak gowy bilýän özbek alymy, filologiýa ylymlarynyň doktory, professor Kerimbaý Kurambaýew hem «Magtymguly şygry Özbekistanda» (1984) diýen kitabynda: «Magtymgulynyň sygyrlarynyň özbek diline terjimleri köp jähetden gowy çykypdyr. J.Şarypow özbek edebiýatynda terjimeçi we terjime sungatyny öwreniji hökmünde kän işler bitiren adam. Ol A.S.Puşkin, M.Gorkiý, S.Stalskiý, B.Kerbabaýew kimin şahyr hem ýazyjylaryň eserlerini özbekçä geçirdi. Ol terjime sungaty boýunça birnäçe monografiýalaryň-da awtory. Geçen asyryň 40 –50-nji ýyllarynda şahyr hökmünde hem tanalan kişi... Ine, şeýle ylmy, çeper tejribeler J.Şarypowa Magtymgulynyň sygyrlaryny özbek diline göwnemakul terjime etmegine mümkinçilik berdi» (ýatlanan kitap, 56 s.) diýip tassyklaýar. Dogry, ol edebiýatçylar terjimede käbir säwliklere ýol berlendigini belläpdirler. Ýöne olar kitabyň umumy gymmatyny asla peseltmeýär.

Beýik türkmen akyldarynyň goşgulary 1959–1960-njy ýylda garagalpak, ermeni, azerbaýjan, kabarda, balkar, tatar, täjik, 1983-nji ýylda latyş, ukrain, belorus, moldowan, gyrgyz dillerinde çykarylyp, şol milletleriň okyjylaryna elýeterli edilipdir. Şeýle ýygyndylary düzmek, çapa taýýarlamak, sözbaşy ýazmak we terjime etmek ýaly işlere A. Arasly (azerbaýjan), K. Kulyýew, P. Musakow (kabardin-balkar), S. Tursunowa, S. Amin-zade (täjik), A. Ishak (tatar), N. Kalna (latyş), M.I. Çibotaru (moldowan), P. Mowçan (ukrain), A. Loýka (belorus) ýaly meşhur şahyrlar, ýazyjylar, terjimeçiler gatnaşypdyrlar.

1989-njy ýylda A.Tarkowskiniň şahyryň sygyrlaryndan eden iň gowy terjimleri sowgatlyk neşir şekilinde «Türkmenistan» neşirýatynda rus dilinde çykarylady. Oňa dünýäniň iň beýik häzirki zaman ýazyjylarynyň biri, syýasatçy we jemgyýetçilik işgäri, öňki Soýuz döwletiniň uly baýraklarynyň eýesi Çingiz Aýmatow ýörite sözbaşy ýazypdyr. Gyrgyzystanyň halk ýazyjysynyň şol sözbaşysynda gowy pikirler öňe sürülýär. Hususan-da, ol «XVIII asyry Magtymguly şygryýetiniň asyry» diýip häsiýetlendirýär. Awtor Magtymguly hakda «Ol poeziýa söýýän ýürekleriň baky gimnine öwrülipdir. Türkmenler Magtymgulynyň goşgulary bilen adamyň dünýä gelmegini şöhratlandyrypdyrlar, onuň ölümüne aglapdyrlar» diýip ýazanda, hakykatdan asla daş düşmeýär.

Bu ozal şeýle bolupdyr, häzirem şeýle, ertirem şeýle bolar. Ýöne Ç. Aýmatow şol duýgyny diňe türkmenlere degişli edip, Magtymgulynyň şahsyýetini we onuň döredijiliginiň ähmiýetini birneme peselden ýaly bolup görünýär. Ony özbeklerem, garagalpaklaram, belli derejede gazaklaram, gyrgyzlaram öz şahyrlary hasaplaýarlar, onuň goşgularyny aýdym edip aýdýarlar, döredijiligini hertaraply öwrenýärler. Şonuň üçinem Magtymguly uly Oguz kowumynyň şahyrydyr. Bu gün bolsa onuň ady beýleki dünýä halklaryna-da tanyş.

Magtymgulyny öwrenmegiň we sygyrlaryny terjime etmegiň serhetlerini barha giňeldendigi sowet zamanynda ysgynsyzrak bolsa-da, garaz, duýulman duranokdy. Türkmen edebiýatyny öwrenijileriň işlerinde baryp-ha 1921-nji ýylda türk edebiýatçysy Şyh Muhsyn Fanynyň «Magtymguly diwany we ýedi asyrlık türki bir menzume» ady bilen Stambulda çykaryladygy görkezilip geçilýär. Bu kitap hakyndaky doly maglumaty B.Garryýewiň «Magtymguly we onuň watançylygy» (BTDN, 1943) diýen monografiýasyndan okaýarys. Oňa şahyryň 31 goşgusy we 10 goşgusyndan parçalar giripdir. B.Garryýew Ş.M.Fanynyň 1863-nji ýylda Wamberiniň Leypsigde çykardan neşirindäki eserleri diňe türkçä geçirip, şony hem gaýtalandygyny aýdýar. Ýöne welin, onuň pikiriçe, bu uly ýalňyşlyk däl. Şyh Muhsynyň eline diňe şol çeşme düşen bolmaly we başga çeşme (gaýnak) tapmansoň, türkmen şahyryny düýbi bir garyndaşlara tanyşdyrmak höwesini bilenem şol çeşmä salgylanypdyr. Beýle zatlar bolup biler. Goý, gaýtalansyn! Ýöne türkileşdiriji olary nähili gaýtaladyka? Gürrüň, ine, şu hil meselesinde. Akademik B.A.Garryýew şuny ýüze çykarmak üçin diwandaky 1, 2, 15, 16, 29, 30, 31-nji toplumlaryň türkçe terjimelerini olaryň asyl nusgalary (türkmençeleri) bilen deňeşdirip görýär. Ol mysallar Şyh Muhsynyň türkmen diline asla düşünmändigine, şeýle bolansoň, goşgularyň aglabasynyň many-mazmunynyň ýoýlandygyna, hatda käbir halatda bimany bir zat bolup çykmagyna sebäp bolupdyr. Şol alnan mysallaryň kijiçek bir bölegini bizem okyjylara hödürleýäris.

Ýigrimi dokuzynjy goşgy

Asyl nusgada:

Alar awun, salar guşun aňlamaz,

Belet başlar dogry ýoly çen bilen,
Bir bagşaşdan ýetmiş bela dep bolar.

Terjime:

Alar awun, sar guşun aňlamaza,
Ilde başlap dogry ýoly çyn bile,
Bir bijynsdan ýetmiş beladan bolar.

Her niçik-de bolsa, Fany endiginiň gowy niýetini, yhlasyny hasaba almak gerek. Şeýle ýygynyň Stambulda 100 ýyla golaý wagtdan ozal neşir edilmegi türk halkynyň, onuň döredijilik işgärleriniň türkmen we onuň edebiyaty bilen ýakyn gatnaşyklary ýola goýmak höwesiniň, arzuw-hyýalarynyň nyşanydyr.

Türkmen şahyrynyň goşgulary Günbatar Ýewropa ýurtlaryna-da ýaýrapdyr. Geçen asyryň 60-njy ýyllarynyň başlarynda polýak ýazyjysy Ýan Bžehwa Magtymgulynyň şygrylarynyň birnäçesini öz diline terjime edip çykardypdyr. Bu hakda professor S.Garryýew «Туркменская литература и ее связи с литературами зарубежных стран» (Ýlym, 1981) diýen görkezgiç kitaba ýazan sözbaşysynda ýatlaýar. Ýeri gelende aýtsak, terjimeçiniň özi 1962-nji ýylda şol kitaby S.Garryýewe ýörite ýollapdyr. Ol kitaba şeýle ýazgy-da ýazypdyr: «Hormatly ýoldaş Garryýew, men siziň Magtymgulynyň goşgularynyň SSSR halklarynyň dillerine terjime edilişi hakyndaky makalaňyzy «Ogonykda» okap gördüm. Belki hem size Polşada-da beýik türkmen şahyrynyň sarpasyny tutýanlaryň bardygyny bilmek gyzyklydyr. Size gyzgyn ýürekden salam ýollaýaryn. Ýan Bžehwa, Waşawa (ýatlanan kitap, 14 s.). «Beýik türkmen şahyrynyň sarpasyny tutmak» tolkun ýuwaş-yuwaşdan Fransiýa hem baryp ýetýär. 1975-nji ýylda ÝUNESKO-nyň neşiratynda Lui Bazeniň terjimesinde Magtymgulynyň pereň dilindäki ilkinji neşiri fransuz okyjylaryna gowuşar.

Şahyryň döredijiliginden parçalar we şahyryň özi hakyndaky maglumatlar ozalky soýuzyň ähli respublikalarynda orta, ýörite orta, ýokary okuw jaýlarynyň okuwçylary, mugallymlary, talyplary, filologik-pedagogik ugurdan hünär öwrenýänler üçin «Edebiyat», «SSSR halklarynyň edebiyaty» diýlip atlandyrylýan okuw, okuw-hrestomatiýa häsiýetli kitaplara-da girizildi. Şol respublikalarda, Moskwada, Lenin-

gradda, kähalatda bolsa daşary ýurtlarda çykarylýan umumy we ýörite ensiklopediýalarda hem şahyryň ömri, döredijiligi bilen bagly ýazylan materiallara gabat gelinýär. Ol neşirler türkmen edebiýatyny köp sanly beýleki milli edebiýatlar bilen baglanyşdyrmakda, olaryň özara gatnaşyklaryny ösdürmekde Magtymgulynyň şahsyýetiniň we özünden soňkulara ýadygär galdyryp giden mirasynyň kerwenbaşylyk hyzmatynyň aýdyň nyşanydyr. Munuň özi diňe bir umumy türkmen edebiýatynda däl, türkmen edebiýatynyň gatnaşyklarynyň taryhynda-da beýik Magtymgulynyň görüm-göreldesiniň, anyk hyzmatlarynyň birinji orunda durýandygyny-da aňladýar.

Hawa, XX asyrdaky Magtymgulynyň daş-töwerege tanatmakda ep-esli işler edildi. Magtymgulynyň sygyrlaryndaky tutuş adamzada dahylly sagdyn pikirleriň totalitar sistemanyň polat serhetlerinden-de, ol her näçe berk hem bolsa, geçip bilendigini agzalan faktlar aýdyň tassyklaýar. Ol çeşmeler uzak ülkeleriň bize, biziň bolsa şol uzak ülkelere bolan bilesigelijiligimiziň ýüreklerimizde mydama ýaşap gelendiginiň ajaýyp alamatydyr.

Türkmenistan Garaşsyz döwlet bolandan soň Magtymgulynyň ömür beýanyny, edebi mirasyny älem-jahana wagyz etmekde has oňaly şertleriň dörandigini aýtmak gerek. Garaşsyz döwletimiziň başky ýyllarynda Magtymgulynyň döredijiliginiň umumy syýasatyň özeninde goýulmagy-da şeýle haýyrly işiň netijeliligini ýokarlandyrdy. Hemme zatdan öňürti hormatly Prezidentimiziň talaplaryna görä her ýylyň maý aýynda Magtymgulynyň sygryýet günlerini edil toý ýaly edip, dabaraly belläp geçmegiň indi halkaralyk däbe öwrülendigini bellemelidiris. Dünýäniň biçak köp ýurtlarynda hem bu baýramçylyga barha giň gerim berilýär. Angliýada, Şwesiýada, Eýranda, Türkiýede, Pakistanda Magtymgulynyň döredijiligi bilen gyzyklanýan ýörite jemgyýetler, neşir toparlary işleýär. Şol jemgyýetlere we toparlara gatnaşýan türkmenler we beýleki millet wekilleri arkalaşykly işläp, Magtymgulyny dünýä tanatmaga öz mynasyp goşantlaryny goşup gelýärler. Netijede bu gün türkmeniň iň bir tanymal şahyry, özboluşly akyldary bolan Magtymguly özge dilleriň köpüsine terjime edilip, daşary ýurt okyjylaryna ýetirilýär.

Muňa mysal hökmünde şahyryň diňe soňky ýyllarda dürli ýerde, dürli dilde çap edilip ýaýradylan kitaplarynyň käbirini ýatlamak

ýerliklidir. Ynha, olar: «Magtymguly Pyragynyň şygrylar toplumy» – Kabulda 1986-njy ýylda arap grafikasynda Şamuhmet Ýazmaz tarapyndan toplanyp neşir edilen ýygyny, Abdyrahman Diýejiniň taýýarlamagynda 1995-nji ýylda 275 sahypalyk «Magtymgulynyň terjimehaly we saýlanan şygrylarynyň» Tähran neşiri, ýene-de Tähranda 1373-nji hijri ýylynda Amet Masudy tarapyndan türkmen we pars dillerinde neşir edilen «Magtymguly Pyragynyň kämil diwany», 2006-njy ýylda «Mähdumkulu. Şe’irlär» ady bilen azerbäýjan dilinde Bakuwda «Elm» neşirýaty tarapyndan çykarylan kitap, 2011-nji ýylda «Mahtumkuli Firaki.«La’li guharrez» ady bilen Duşanbede täjik dilinde çykarylan kitap we başgalar.

1992-nji ýylda türkmen edebiýatynyň janköýeri, türkíýeli türk gardaşymyz Himmet Biraýyň terjimesinde «Magtymguly diwany» Ankarada neşir edilip, türk hem türkmen okyjylaryna hödürlenildi. 540 sahypalyk bu kitap Magtymgulynyň goşgularynyň uly bölegini öz içine alýar.

Türk taryh gurumynyň çaphanasynda çykarylan bu kitap şahyryň 1988-nji ýylda Abdyrahman Mülkamanowyň, Geldi Nazarowyň, Myrat Çaryýewiň, Amanberdi Nurýagdyýewiň Aşgabatda çap etdiren «Saýlanan eserlerine» salgylynyň neşirdir. Kitabyň in başynda Türkiýäniň şol wagtky medeniýet ministri (kultur bakani) D.Fikri Saglaryň «Ýol bolsun» ýazgysy bar. Soňra H.Biraýyň kiçijek sözbaşysy berlipdir. Onda şeýle diýilýär: «Häzirledigimiz bu kitap Türkiýedäki genç okuyçy ketlesini hedew aldygy için, türkíýe türkçesine görä az çok şíwe farkliligi gösteren şíirlar, in azindan ses özgelikleri bakimyndan Türkiýedäki okuyçýýa kitap eder hala getirildi. Dolaýysyla bizin ýapdygymyz bu neşir, Magtymgulynyň we türkmen türkçesinin original şíwe ýapişyndan biraz uzaklaşmış oldy. Magtymgulynyň şíirlary üzerinde ýapilajak gramer çalıřmalary için, şıylarlaryn original bir şekilde ýaýınlanmasy gerekmededir» (18 s.). Görnüşi ýaly, Magtymguly türkmençe-türkçesinden türkçe-türkmençesine käbir şíwe sözleri çalıřrylan bolaymasa, şol durşuna geçirilýär.

Şeýle hem kitapda uly giriş makalasy (ýazanyň ady görkezilmändir) ýerleşdirilipdir. Ol ownuk tematik böleklere bölünip, olarda XVIII asyr türkmenleriniň durmuşy, edebiýaty, Magtymgulynyň ýaşlygy, onuň edebi şahsyýeti, şygrylarynyň neşirleri barada töwerekleýin

durulýar. Şeýle hem makalada Ahmet Bekmyradow, Penah Halylow, Ahmet Japarly ýaly alymlaryň şahyr baradaky pikirleri seljerilýär.

Eýranda ýaşayan türkmen edebiýatçylary Myratdurdy Gazy bilen Abdyrahman Diýejiniň-de bu babatlardaky hyzmatlary belenilmäge mynasypdyr. M. Gazy soňky gezek «Magtymgulynyň kämil diwanyny» «Senai» neşirýatynda Küm methowuzda (1993) arap harpynda türkmen dilinde, A. Diýeji bolsa onuň eserlerinden alnan parçalary 1994-nji ýylda «Zindegina we bargözideýe äşaire Magtymguly Fyragy» ady bilen pars diline geçirip, «Alhoda» neşirýatynda Tähranda neşir etdiripdir. Bu iki edebiýatçy Magtymgulynyň mirasynyň diňe neşir ýagdaýlaryny däl, eýsem, şonuň bilen birlikde, ony öwrenijiler hökmünde-de degerli işler alyp barýarlar. Olaryň şahyryň ömrüne, sowatlyk derejesine, gözýetimine, dünýägaraşsyna, aýratynam din-yslam hakyndaky pikirlerine degişli makalalary Eýranyň we Türkmenistanyň gündelik metbugatynda häli-şindi çap edilýär.

Eýranda «Ýadnameýi Magtymguly Fyragy we Döwletmämmet Azady» diýlen bir kitap hem (1997) çykarylýdyr. Onda ataly-ogluň – türkmeniň bu iki akyldarynyň eserleri ýerleşdirilip, olaryň hatyrasy tutulýar. Ol kitaplary soňky ýyllaryň iň gowy neşirleri hökmünde eýranly okyjylar tarapyndan gyzgyn garşylandy. Ýeri gelende aýtsak, Eýran Yslam Respublikasynda şahyryň eserleri kitap görnüşinde-de, gazet-žurnallaryň sahypalarynda-da ýygý-ýygýdan ýerleşdirilýär. 1999-njy ýylda bu ýerde pars we türkmen dillerinde çykan «Pyragy» atly žurnal döredildi. Ol ýylda üç sapa çykýar. Onda, umuman, türkmen durmuşyna, taryhyna, edebiýatyna degişli maglumatlar, goşgular berilýär. Eýran Magtymgulynyň Türkmenistandan soň dünýäde iň köp wagyz edilýän ýurduna öwrüldi. Şeýle haýyrly işe ady tutulanlardan başga Setdar Sowgy, Meşhedi Gyzyl ýaly eýranly dostlarymyz hem öz mynasyp goşantlaryny goşýarlar. 2000-nji ýylda bolsa M. Gazy Döwletmämmet Azadynyň heniz doly öwrenilmedik «Behiştname» eserini-de Eýranda neşir edip ýaýratdy.

1995-nji ýylda pereňli okyjylar hem Magtymgulynyň eserlerinden nusgalar bilen tanyşmaga mümkinçilik tapdylar. Şahyryň liriki şygrylarynyň mundan ozal Parižde 1975-nji ýylda çykarylýandygyny biz öňde ýatlapdyk. Ýöne oňa şahyryň örän az goşgusy giripdi. Fransuz akademiýasynyň işgäri, türk dilini örän gowy bilýän alym Lui Bazen bu

işe täzeden dolanyp geldi. Ol şahyryň çaklaňja kitabyňy öz diline geçirip, Parižde täzeden neşir etdi. Bu fakt türkmen-fransuz edebiýatlarynyň täze gatnaşyklarynyň sahypalarynda aýratyn orunda durýar.

2000-nji ýyl bu babatda hytaýly okyjylary-da begendirdi. Hytaý gadymy ýüpek ýoly arkaly türkmen halkynyň medeniýeti, edebiýaty bilen has ir döwürlerden bäri baglanyşykly. Bu ülkede Magtymgulynyň eserlerini çap etmek işine türkmen edebiýatçylary, syýasatçylary, hytaýly dostlarymyz diýseň yhlasly ýapyşdylar. Netijede bu ýurtda-da Magtymguly Pyragy hytaý dilinde Pekinde kitap edilip çykaryldy. Ol gaty daşly, owadan sahaply, iň ýokary hilli ýagdaýda çykarylýdyr. Kitaba şahyryň 50-den gowrak goşgusy girizilipdir. HHR-iň şol wagtky Başlygy Szýan Szeminiň Türkmenistana resmi sapary mahalynda Magtymgulynyň ady agzalan neşiri Prezidentleriň ikisi tarapyndan-da ýatlanylýdy. Olar ony edebi dostlugymyzyň iň bir gowy mysaly şekilinde häsiýetlendirdiler (2000-nji ýylyň 6-10-njy iýul aralygyndaky türkmen metbugatyna seret). Bu ýurduň tas bir ýarym milliard ilatly uly döwletdigini nazara alsaň, şeýle neşiriň iki halkyň edebi hyzmatdaşlygyna ägirt uly goşantdygy şonça-da aýdyň bolýar. Az-kem öňe gidip aýtsak, Magtymgulynyň XX asyrdaky, aýratynam Türkmenistan Garaşsyzlygyny alandan soňraky daşary ýurt neşirleri eýýäm dünýäniň ilatynyň takmyndan dördten iki böleginiň türkmen akyldarynyň eserleri bilen tanyşmaga mümkinçilik alandygyna şaýatlyk edýär.

Magtymgulynyň goşgular kitapларыnyň Yrakda, Pakistanda, Mongoliýada, Ýaponiýada neşir etmäge taýýarlyk görülyändigini ýa-da eýýäm neşir edilendigi hakyndaky habarlary okyjylarymyz gazetlerden okap görendirler. Mysal üçin, Türkmenistanyň Habarlar gullugy 1996-njy ýylyň 1-nji iýulynda Pakistanyň paýtagtyndaky «Yslamabat» myhmanhanasynda Magtymgulynyň ömrüne, döredijiligine, döwrüne degişli uly ýygnaýyň geçirilendiginini mälim etdi. Şol maglumatda ýygnaýa gatnaşyjylara urdu dilinde çykan täzeje kitabyň-da paýlanylýp berlendigi aýdylýar («Edebiýat we sungat» gazetini). Bu neşir arkaly Hindistanda, Owganystanda, Pakistanda ýaşayan we urdu dilinde sözleşýän halkyň okyjylary Magtymguly hem onuň köpgyranly döredijiligi bilen tanyşdylar.

Hut şol ýyl Angliýada meşhur Oksford uniwersitetinde döredilen «Magtymgulynyň dostlary» jemgyýeti şahyryň «Merkezi Aziýanyň

sähra aýdymlary» atly goşgular ýygyndysyny iňlis okyjylaryna hödürledi («Edebiýat we sungat» gazetini, 21-nji iýun, 1996).

Şahyryň sygyrlary bölekleyin halda şwed, mongol okyjylaryna-da tanyş. Olar umumy ýygnyndylarda, žurnallarda çap edilip, dünýä halklarynyň köpüsiniň dillerinde «sözläp», ilden-illere aýlanyp ýör. Magtymguly atamyzyň daşary ýurt neşirleri hakynda aýdylýarka ýakymly bir ýagdaýy ýatlamazlyk mümkin däl. Olam bolsa onuň terjimeçileri, neşirçileri bilen türkmen halkynyň, aýratynam edebiýatçylarymyzyň ýakynan tanyşlygydyr. Myratdurdy Gazy, Abdyrahman Diýeji, Lui Bazen dagylar Türkmenistanda telim sapar bolup, türkmenleriň Magtymgula goýýan gadyr-hormatlaryny öz gözleri bilen gördüler, galamdaşlary bilen duşuşdylar, ölkämiziň umumy durmuşy bilen gyzyklandylar. Magtymgulynyň Türkmenistanda çap bolan kitaplaryny gözden geçirdiler, kárdeşleri bilen tejribe alyşdylar. Bu bolsa Magtymgulynyň neşirleriniň Türkmenistan Garaşsyzlygyny almazyndan ozalky neşirleri bilen deňeşdireninde has kämil bolup çykmagyna şertler dörettdi, edebi gatnaşyklarymyzyň tebigylygyny alamatlandyrdy, onuň mundan beýläkki ösüşine itergi berdi.

Ýene bir bellemeli zat, Garaşsyzlyk ýyllarynda Magtymgulynyň döredijiligini wagyz edýän daşary ýurt edebiýatçylary M.Gazy, L.Bazen dagylar Türkmenistanyň Magtymguly adyndaky Halkara baýragyna mynasyp boldular. Şunuň bilen baglanyşykly ýene bir dostumyzy şu ýerde ýatlasak diýýäris. Özbek alymy, filologiya ylymlarynyň doktory, professor Kerimbaý Kurambaýew Magtymguly hakynda Daşkentde özbek dilinde ýörite kitap çykartdy. 2011-nji ýylda bu edebiýatçynyň «Mahtumkuli – ilhom çaşması» diýen uly monografiýasy Daşkentde neşir edildi. Magtymgulyşynaslyk onuň tas ähli işleriniň, kitaplarynyň özenini hasyl edýär. Onuň şahyra bagyşlap ýazan makalalary Özbegistanda, Türkmenistanda, Garagalpagystanda häli-häzirlerem halka ýetirilip dur.

Şeýlelikde, Garaşsyzlyk ýyllarynda Magtymgulynyň eserleri dürli dillere geçirilip, daşary ýurtlaryň aglabasynda çap bolup çykdy. Şeýle bähbitli işin geljekde hem gerimini giňeltjekdigine birjik-de şübhelenmeýäris.

Hawa, bütün dünýäniň şahyr bilen tanyşlygynyň nemes, uýgur, fin, iwrit, ispan we beýleki dilleriň, bir dilde gepleýän ýurtlaryň hasabyna gerimini mundan beýlägem giňeltjekdigine, badyny güýçlendirjekdigine şek-şübhe ýok. Sebäbi Magtymgulynyň eserleriniň halklaryň dostlugyna, özara düşünişikli ýaşamagyna, dürli dine uýýan dünýä halklarynyň bähbitlerine, ýaş nesliň azat-erkin, in bir demokratik, sagdyn dünýägaraýyşlarda ösüp kemala gelmegine, hakyky işjeň meýilleriň pugtalanmagyna, sözüň doly manysyndaky adalata we halallyga, arkalaşyga hyzmat edýändigine älem-jahanyň edebiýatçylary, päk ýürekli, sadaköňül okyjylary barha we barha çuňňur düşünýärler.

Beýik türkmen şahyry Magtymgulynyň goşgularynyň daşary ýurt neşirleriniň hemmesi hakynda doly we hertaraply gürrüň etmäge mümkinçilik ýok. Olar biçak kân. Käbirleri bolsa, elýeterli-de däl. Aglabasy umumy ýygnyndylarda, gündelik, aýlyk, pasylyk neşirlerde, gazetlerde çap bolup çykan. Bu iş Garaşsyzlyk ýyllarynda hasam güýçlendi. Ýöne welin, akyldarymyzyň dünýä tanaldyş ýagdaýlaryny öz okyjylarymyza ýetirip durmak, hem-ä sogap, hemem bähbitli iş. Şeýle bähbitli işiň başyny akademik, folklory we türkmen edebiýatyny düýpli öwrenen Baýmuhammet Atalyýewiç Garryýew başlapdy. Onuň «Magtymguly» (1975) diýen ylmy-barlag kitabynda Magtymguly baradaky işlere syn berilýär. Onda Türkmenistanda, Leningrada şahyryň neşir edilen kitaplary, onuň goşgulary giren almanahlar, ýygnyndylar, hrestomatiýalar, ol hakda ýazylan köp sanly makalalar, monografiýalar, çeper eserler hem-de olaryň çeşmeleri hakynda maglumatlar berilýär. Hormatly akademik şol sanda Russiýada, Özbegistanda we Eýranda çykarylan kitaplary-da ýatlaýar.

Biz Pyragynyň daşary ýurtlardaky we dillerindäki ýygnyndylary, ol hakda edilen käbir işler, umumy neşirler hakynda gürrüň edýändigimize görä, gadyrly professorymyzyň ýörelgelerine eýerip, şol kitapda ady tutulmadyk ýa-da tutulsa-da känbir doly maglumat berilmedik kitaplaryň, umumy ýygnyndylaryň sanawyny (köpüsiniň düşündirişi bilen) okyjylarymyza ýetirmegi müwessa bildik. Şunda, elbetde, B.Garryýewiň kitabynda agzalan käbir çeşmelere hem olaryň üstüni ýetirmek ýa-da ýek-tük anyklyk girizmek maksady bilen ýüzlenildi.

1. Mahtumkuli diwany. – Stambul, 1924, türk dilinde.

Kitap Guseýn Kadyry tarapyndan çapa taýýarlanylýpdyr we neşir edilipdir. Onuň ýazan sözbaşysynda Gündogar german jemgyýetiniň tapgyrlaýyn çap edýän ýygındysynyň 33-nji tomunda (1879) ýerleşdirilen Magtymguly hakyndaky maglumatlardan peýdalanylandygy belgilenilýär. Onda şahyryň döredijiligine ýokary baha berilýär.

Ýygynnda Magtymgulynyň goşgularynyň 39-sy girizilipdir we olar şahyryň şu wagta çenli Türkmenistanda çap edilen kitaplaryndaky goşgulara, esasan, dogry gelýär. Her goşgynyň aşagyndan onda duşýan käbir sözler düşündiriş berilýär.

Tutuş kitap Magtymgula bagyşlanan-da bolsa, onuň ahyrynda türki dilde ýazylan «Ýusup-Züleyha» dessany hem ýerleşdirilipdir.

2. А. Глоба. Песни народов СССР. М., 1935.

Türkmenleriň, gyrgyzlaryň, gazaklaryň, dagystanlylaryň, osetinleriň nusgawy şahyrlarynyň goşgularynyň ýygındysy bolan bu kitap Magtymgulynyň «Soňudagy» goşgusy bilen açylýar. Ol şahyryň sygyrlarynyň XX asyryň 1-nji çärgesinde rusça geçirilen ilkinji nusgalarynyň biridir.

3. Творчество народов Туркменистана. М., 1936.

G.I. Karpow we N.F. Lebedow tarapyndan çapa taýýarlanylýan bu kitapda owgan, berberi, buluç edebiýaty we halk döredijilik eserleri bilen bir hatarda Magtymgulynyň «Öňi-ardy bilinmez», «Durasyň geler» goşgulary bar. Terjimeçiler olary «Призыв» hem-de «Подруга» diýip atlandyrypdyrlar.

4. Махтумкулы. Избранные стихи. ТГИ, Ашхабад, 1941, 154 с.

Kitaby belli rus ýazyjysy, türkmen durmuşyndan hem käbir gowý eserleri döreden P.G. Skosyrew redaktirläpdir. Ol «Türkmen nusgawy şahyry» diýen sözbaşynda ýazypdyr. Bu makala ýazyjynyň türkmen edebiýatyny öwrenmäge bagyşlap ýazan ilkinji makalalaryndan biridir. Sözbaşyda Magtymgulynyň sopy şahyrlara golaýdygy aýdylýar, «hatda onuň sufizminde hem dünýäden doýgunlygy aňlatmagyň netijesizligine» rus okyjylarynyň ünsi çekilýär. Magtymguly, P. Skosyrewiň pikiriçe, «her niçigem bolsa, hakyky durmuşy ykrar etmek pozisiýasynda galypdyr».

Ýygyndynyň «Terjimeçiden» diýen ýazgysynda terjimeçi Mark Tarlowskiniň özüniň bu kitaby düzendigi, tertibe salandygy, umuman, kitabyň gurluşy hakynda, hususan-da eden terjimeleriniň redifleri (rusça getirilişine görä) goşgulara at goýandygy aýdylýar. Ol kitaba girýän goşgularyň temalara özakymlaýyn bölünendigini-de ýatlaýar,

sebäbi, onuň pikirçe, «Magtymgulynyň mirasy bize örän bulaşyk gör-nüşinde gelip ýetipdir». Ol öz terjimelerini asyl nusga golaý etmäge çalşandygyny, şeýle-de bolsa, olaryň rus goşgy düzüliş kadalaryna köpräk meňzeýändigini» belleýär. Bu dogry. Terjimeleriň aglabasy asyl nusgadaky mazmuny berip bilmändir. Emma M.Tarlowskiý Magtymgulynyň goşgularyny rus diline köpçülikleýin (doly) terjime etmegiň başyny başlaýjy hökmünde agzalmaga mynasypdyr.

5. Антология туркменской поэзии. М., 1949.

Çapa taýýarlanlar B. Garryýew, M. Kösäýew, D. Haldurdy. Antologiýa L.I. Klimowich hem-de P. Skosyrewiň bilelikde ýazan sözbaşysy bilen açylyar. Oňa Magtymgulynyň 51 goşgusy girizilipdir.

6. Magtymguly. Goşgular. Warşawa. Döwletneşir, 1954, 27 s.

Goşgulary terjime eden Ýan Bžehwa. Şundan öň, 1951-nji ýyl-da ol «Magtymgulynyň poeziýasyndan dört goşgy» diýen at bilen «Tworssosç» žurnalynda (133-137 s.) Pyragynyň goşgularyny polýak diline ilkinji gezek terjime edip, polýak okyjylaryna hödürleýdi.

7. Mahtymguly. Tanlangan asarlar. Özbegistan YA-nyň neşirýaty, Toşkent, 1958, 495 s.

Terjimesi J.Şarypowyňky. Sözbaşysy ýazan Ý.E. Bertels. Kitapda filologiýa ylmylarynyň doktory, türkmenistanly professor G.O. Çaryýewiň «Magtymguly» atly uly giriş makalasy-da bar. Ol makalany D. Abdyllyýew terjime edipdir. Kitabyň redaktory tanymal özbek şahyry Mirtemir. Bu kitap hem şahyryň özbek dilinde çykan düýpli neşirleriniň biridir.

8. Maktymkuly. Taňlamaly kosyklar. Garagalpakneşir, Nökis, 1959, 131 s.

Kitaba şahyryň 98 goşgusy girizilipdir. Ony çapa taýýarlan K. Dosanow, redaktory B. Ysmaýyłow, sözbaşysyny ýazan G. Esemuratow. Goşgulary A. Dabyłow, B. Kaýipnazarow, B. Ysmaýyłow, G. Esemuratow, Ö. Hojanyýazow ýaly belli garagalpak şahyrlary terjime edipdirler. Terjimeleriň, umuman, şowly çykandygy garagalpagystanly professorlar K. Maksetowyň hem-de K. Kurambaýewiň işlerinde ýörite bellenilýär.

9. Magtymguly. Saýlanan goşgular. Stalinabat, Täjikneşir, 1959, 148 s.

Goşgulary täjik diline terjime eden S. Aminzade. Kitabyň başynda täjik edebiýatçysy A. Sydkynyň «Türkmen edebiýatynyň beýik klassygy» diýen makalasy hem ýerleşdirilipdir.

10. Magtymguly. Goşgular. Ýerewan, Ermenneşir, 1959, 131 s.

11. Mahtumkolyý. Şigyrlyar. Tatarystan kitap neşirýaty, Kazan, 1960, 171 s.

Düzüp, çapa taýýarlan Ahmet Ishak, redaktory H. Kamilow. A. Ishak türkmençe neşirlerdäki pikirlerden peýdalanyň, kitabyň giriş makalasyny-da ýazypdyr. Şeýle-de bolsa, makalanyň üns bererlik taraplary-da ýok däl. Mysal üçin, sözbaşyny ýazan «Bar bolan maglumatlara görä, ol (Magtymguly –Ah.M) arap, pars, çagataý dillerini kämil bilipdir, dini ylymlardan başga-da matematika, astronomiýa, grammatika bilimlerini-de özleşdiripdir» diýip belleýär.

Kitap «Göze myhmandyr» diýen goşgy bilen açylýar we «Fet-dah» goşgusy bilen ýapylýar. Oňa giren goşgulary Ahmet Ishak (32), Nury Arslanow (19), Zaki Nuru (13), Anwar Dawydow (24) we Faik Tohtamyşew (10) asyl nusgadan tatar diline geçiripdirler. Şonuň ýaly-da, belli tatar şahyry A. Ishak «Türkmen şygylary» (Gazan, 1970) diýen ýygynyda hem Magtymgulynyň we Azadynyň goşgularyndan birnäçesini terjime edip çykardypdyr.

12. Махтумкули. Избранные. ГИХЛ, М., 1960, 559 с.

Çapa taýýarlan we düşündiriş sözlüğini (535-549) düzen B. Garry-ýew. Ol bu neşirde ozal çykan kitaplardaky säwlikleriň üstünde işländigini nygtaýar. Bu kitap şahyryň rus dilinde çykan iň gowy neşirleriniň biridir. Kitap Ý. E. Bertelsiň şol bir meşhur «Magtymguly» makalasy bilen açylýar. Oňa giren goşgulary terjime etmäge Ý. Woliç, Ý. Gordiýenko, M. Tarlowskiý, A. Tarkowskiý, G. Şengeli, A. Krongauz, Ý. Neýman, T. Spendiyarowa, A. Starostina, T. Streşnowa, N. Tihonow, D. Golubekowa dagylar gatnaşypdyr.

13. Төркмен өлеңдери. Алматы, Газагстан çeper edebiýat bas-masy, 1961.

Toplan meşhur çagalar ýazyjysy Muzaffar Alymbaýew. Ýygynyň başynda Magtymgulynyň «Şekilli» («Ýalydyr»), «Bekterem» («İstärin») we «Ne žaksy» («Baş ýagşy») goşgulary ýerleşdirilipdir. Olaryň birinjisini Galy Ormanow, soňkularyny Gafu Gaýyrbekow gazak diline geçiripdirler. Terjimeleriň hiline ortaça baha berip boljak. G.Gaýyrbekowyň terjimesinde näsazlyklar köpräk sataşýar.

Asyl nusgada:

Aýak, golsuz galyp maýyp düşenden,
Gülle degip, alyp giden baş ýagşy.

Terjime:

Aýak-koluň maýyp bolyp kalganmen,
Geudeňdegi aman-esen bas žaksy.

Asyl nusgada:

Pyragy – dünýäde galan maýypdyr,
Üç ýüz altmyş eren–bary gaýypdyr,
Goç ýigide ýekelik-de aýypdyr,
Mert gardaşy üçden, dörtten, bäs ýagşy.

Terjime:

Üş žüz alpys gaýyp iren bolmakty,
Kim tüsinip, bul galamdy boljapty,
Taňiri özi žekelikti süýgenmen
Birakta aman üşten, törtten bes žaksy.

Görnüş i ýaly, şahyr ýedi bentlik goşgynyň 6-syny terjime edipdir. Soňky bentde Magtymgulynyň adyny getirmegiň-de ebetegini tapmandyr. Başky mysalda «gülle degip alnyp gidilýän başyň» deregin i göwredäki baş tutup, onuň aman-esen bolmalydygy nygtalýar. Ikinji mysalda Pyragy «Taňrynyň ýekeligi hakynda» asla-da gep gozgamayar. Şeýlelikde, tutuş goşguda esasy pikirler ýoýulýar.

14. Magtymguly. «Gyrgyzystan» neşirýaty, Frunze (Bişkek), 1962.

Magtymgulynyň gyrgyz dilindäki neşiriniň ikinjisidir. Ol şahyryň 225 ýyllyk toýuna bagyşlanylypdyr. Giriş makalany meşhur gyrgyz şahyry Sooronbaý Jusiýew ýazypdyr. Kitaba giren goşgulary Gyrgyzystanyň Temirkul Umetalyýew, Guwançbek Mälikow, Söýünbaý Äralýew, Sooronbaý Jusiýew, Akbar Toktakunow ýaly belli şahyrlary terjime edipdirler. Ýeri gelende aýtsak, bularyň A.Toktakunowdan özgesi ozal telim sapar Türkmenistana gelip gören şahyrlardyr. Hatda olaryň Türkmenistan barada ýazan ençeme goşgulary-da bar.

15. Magtymguly. Goşgular. Goslitizdat, Kiýew, 1962, 119 s.

Ukrain dilinde neşir edilen bu ýygynyň giri ş makalasyny L.A.Ponomarenko ýazypdyr.

16. Külliýeti hezreti Mahtymkuly Fyragy. Küm methowuz, Kabus neşirýaty, 69 s.

Hijri hasabynda 1343-nji ýylda çykarylýar. Kitap «Metbugaty Kabusdan» ýörite düşündiriş bilen açylýar. Sözbaşy şahyryň maşgala ýagdaýy, çeperçiligi hakynda, Magtymguly türkmenleriň arasynda ýaly bölümlerden durýar. 1960-njy ýylda, 225 ýyllyk dabaralar mahalynda Aşgabatda Magtymgulynyň iki tomlugy çykarylýar. Şu neşir hem şol kitaplardaky goşgulary öz içine alýar. Sözbaşy hem M.Kösäýewiňki. Ýöne bu kitapda onuň aşagyna Myratdurdy Gazy öz adyny goýupdyr. Dogry, M.Gazy oňa örän ujypsyzja düzedişler girizipdir. Neşirde ady agzalan tomluklardaky suratlar-da ýerleşdirilipdir. Şeýle hem sözbaşydan soň, Täçmuhammet işanyň, Daňatar hanyň suratlary we olara dahylly ýazgylar berlipdir. Ol ýazgylar Ata işana degişli. Şulardan hem soň, «Şerhsaleýi-farsy Mahtumkuli Fyragy we Mämmetweli Kemine» diýen makala ýerleşdirilýär. Onuň awtory görkezilmändir. Ýöne 1979-njy ýylda şol makala edil şol ady agzalan neşirýat tarapyndan özbaşdak kitap edilip, okyjylara ýetirilipdir. Onda-da ony ýazanyň ady ýok.

Magtymgulynyň eserleri «Beýik şahyr Magtymguly Fyragy» (ýyly görkezilmändir), «Magtymguly diwany» (1329), «Magtymguly hezretleriniň diwany» (1329), «Magtymguly hezretleriniň küllieserleri» (2-nji neşir, 1346), «Magtymguly Pyragy aryfyň sygyrlarynyň kämil diwany» (1373), «Magtymgulynyň saýlanan sygyrlary» (1358), «Magtymgulynyň kämil diwany» (5-nji neşir, 1369) ýaly kitaplary Tähran, Küm methowuz, Bendertürkmen, Büjnürt kimin şäherlerde kitap edilip ýaýradylýpdyr. Eýranda şahyryň neşir edilen kitaplary başga-da bar.

17. Türki filologiýanyň esaslary (Filologia Turkikaýa fundamenta). Wisbaden, 1964.

Ensiklopedik häsiýetli bu ýygyndynyň 2-nji jildinde «Magtymguly we onuň zamasynyň şahyrlary» diýlen makala berlipdir. Şeýle hem Magtymguly hakyndaky maglumatlar şu aşakdaky kitaplarda-da sataşýar. **Ensiklopedik maglumat (Ensiklopedičeskaýa sprawka.** Dünýä edebiýatynyň leksikony. Daşary ýurt ýazyjylary we anonim

işler gadymdan häzirki döwre çenli çeşmelerde). Düzen G. Şteýner. **Leýpsig**. FEB, Bibliografişes institut, **1965**; **Ensiklopedik maglumat (Ensiklopedičeskaýa sprawka**. Çagalar edebiýatynyň leksikony), **T. 2. Mýunhen-Sýurih, 1974**. Üçüsi-de nemes dilinde.

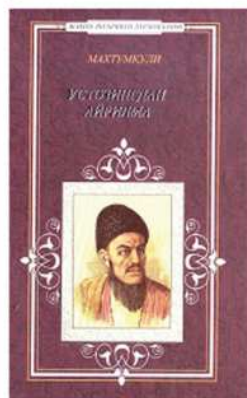
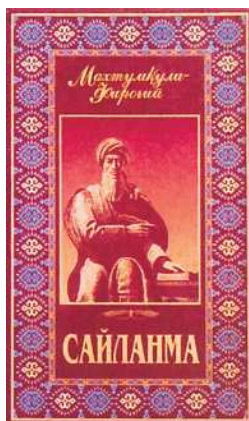
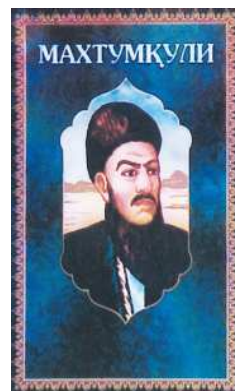
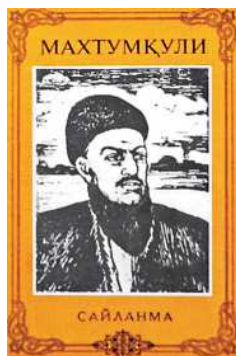
18. Söz zergerleri. «Kazakstan» baspasy, Almaty, 1966.

Çapa taýýarlan S. Seýtow. Kitabyň içindäkiler gazak alymlary tarapyndan Babyra, Fizula, Hapyza, Nowaýa, Nyzama, Magtymgula, Berdaga, Toktagula– jemi Gündogaryň söz ussatlarynyň 20-sine bagyşlanan ylmy-jemagatçylyk oçerklerden ybarat. Bu hakda filologiýa ylymlarynyň doktory, professor, şahyr Sagyngaly Seýtowyň «Sönmeýän ýyldyzlar» diýen sözbaşysynda şeýle sözleri okaýarys. «Ýygynda Orta Aziýa we Gazagystanyň, şeýle hem biziň bilen gatnaşykdaýy kábir respublikalaryň öňki döwürlerdäki şahyrlary – çeper söz zergerleri «şariklik edýär». Olar – diňe bir öz milli ýa-da tutuş Gündogar edebiýatyny däl, eýsem dünýä medeniýetiniň hazynasyna mynasyp goşant goşup, atlary jahan edebiýatynyň töründen orun alan meşhur klassyklar Rudaky, Firdöwsi, Omar Haýyam, Sagdy, Hapyz, Jamy, Nowaýy, Nyzamy, Magtymguly, Abaý–poeziýa alplary, ine, şeýdip, biri-birine ulaşyp, biri-birine dag kimin söýenişip gidiberýär. Başgaça aýtsak, bu kitabyň sahypalarynda on bir asyr söhbetleşip oturan ýaly...» (4 s.).

«Magtymguly» oçerki kitabyň 258–270-nji sahypalarynyň aralygynda ýerleşdirilipdir. Ony belli gazak edebiýatçysy S.Kirebaýew ýazypdyr. Oçerk «Magtymguly azatlyga göwün ýüwürden Gündogaryň oý-hyýaly, dilegi, güli. Şeýle bolansoň ol gazagyň Abaýy bilenem, azerbaýjanyň Ahundowy bilenem ündeş, pikirdeş. Ol oý-pikirleriniň täzeçilligi bilen, şahyrylyk sungatynyň güýji bilen demokratik, magaryfçylyk edebiýatyň beýik wekilleriniň ideýalarynyň üstüni ýetirip bildi» (270 s.) diýen sözler bilen tamamlanýar (terjimesi özümiziňki–Ah.M.).

19. Поэты Туркмении («Türkmen şahyrlary»). Ленинград, 1971.

Ýygyndyda G.Weselkowsyň, G.Şengeliniň, M.Tarlowskiniň, A.Tarkowskiniň terjimelerinde Magtymgulynyň 40-a golaý goşgusy ýerleşdirilipdir.

Magtymgulynyň özbek dilindäki neşirleri

20. Песня любви («Söýgi aýdymy»). Т. 2, М., 1972.

Ýygýndynyň 849–850-nji sahypalarynda Magtymgulynyň iki goşgusyna orun berlipdir.

21. В.А.Гаррыёв. Magtymguly. – Аşgabat, «Ylym» neşirýaty, 1975, 186 s.

Kitabyň başyndaky birinji bapda «Magtymguly baradaky işlere syn» berilýär. Onda irkiräk döwürlerden başlap 1973-nji ýyla çenli Magtymguly barada edilen işleriň ýeke-ýeke /kursiw bilen/ görkeziji sanawy berilýär, käsinň gysgajyk mazmun-düşündirişi hem berilýär. Awtor şahyryň rusça, türkmençe neşirlerini, ol hakdaky kitap-monografiýalary görkezmek bilen çäklenmeýär. Eýsem-de bolsa, ençeme awtoryň Magtymgula bagyşlanan umumy ýygýndylarda, «Sowet edebiýaty», «Aşhabad», «TYA-nyň Habarlary» ýaly žurnalarda, TYA-nyň Magtymguly adyndaky Dil we edebiýat institutynyň tapgyrlaýyn neşirlerinde ýerleşdirilen makalalaryny hem sanawa girizýär. Alymyň bu işinde Magtymgulynyň dil serişdelerinden peýdalanyşy, onuň goşgularynyň çeperçiligiň beýleki tärlerine baýlygy dogrusynda ähmiýetli pikirler öňe sürülýär. Kitap sowetleýin häsiýetde ýazylan-da bolsa, ol magtymgulyşynaslyga özboluşly goşantdyr.

Kitap filologiýa ylmlarynyň kandidaty Muhammetjuma Öwezgeldiýew tarapyndan redaktirlenipdir. Nusgasy 8600 sany.

22. Türkmen edebiýatynyň taryhy. 2-nji tom, 2-nji kitap. – Аşgabat, «Ylym» neşirýaty, 1976.

XVIII asyr türkmen edebiýatynyň görnükli wekilleriniň döredijiligine bagyşlanan bu ylmy-barlag işinde Magtymgula ep-esli orun berilýär. Kitabyň 5–97-nji sahypalaryny tutýan bölümi «Şahyryň döwri barada», «Magtymgulynyň biografiýasy hakynda», «Magtymgulynyň döredijilik tematikasy hakynda» diýen baplary öz içine alýar. Soňky bap hem öz içinde «Sosial adalatsyzlyk, emläk deňsizligi temasy», «Il-halk temasy», «Watan, gahrymançylyk, mertlik temasy», «Jemgyýetçilik nogsanlaryna, zyýanly endik-adatlar garşy göreş temasy», «Gumanistik-söýgi temasy» ýaly atlandyrylan bölümçelerden ybarat.

Bu bölüm TYA-nyň akademigi В.А. Гаррыёв tarapyndan ýazylypdyr. Işiň jogapkär redaktory filologiýa ylmlarynyň doktory S. Garryёв. Bölümiň baplaryna we bölümleridir bölümçelerine goýlan atlardan hem görnüşi ýaly, onuň mazmuny sowetleýin hä-

siýetdedir, ýagny olar käbir nätakyklyklardan halas däldir. Şeýle-de bolsa, ady belli alymlarymyz tarapyndan ýazylan bu taryh öz döwründe we belli derejede häzirki wagtda hem amala aşyrylan iňňän düýpli işleriň biri hasaplanylýar.

22. Mahtumkuli. Asarlar. Özbeksyýasneşir. Toşkent, 1976, 160 s.

Özbek edebiýatçylary Orta Aziýada we Kawkazda ýaşap öten gündogar halklarynyň görnükli şahyrlarynyň eserler tapgyryny çap edip ugraýar. Nowaýynyň, Fizulyň, Babyryň, Hapyzyň, Jamynyň eserleri bilen bir hatarda «Mahtumkuli şeýerýetindan» diýen umumy at bilen türkmen nusgawy şahyrynyň hem kitaby çap bolup çykýar. Kitaby Firdöwsi adyndaky halkara baýragynyň eýesi Şarypow özbek diline geçiripdir. Redaktory şahyr Jumanyýaz Jepbarow. Nusgasy 150 müň sany.

Kitabyň başynda Magtymgulynyň reňkli suraty, şeýle hem 32-33, 48-49, 64-65, 80-81, 96-97, 112-113-nji sahypalaryň aralygynda şol döwrüň ýaşayşyny, tebigat hem ynsan gözelligini şekillendirýän reňkli suratlar berlipdir. Olary çeken suratçynyň ady görkezilmändir. Kitabyň kagyzy ýokary hilli.

Terjimäniň hili hem biçäk gowy. J.Şarypow «ýaýylymak», «gajalyk», «aşak», «uşak» ýaly türkmen sözlerini şo durşuna alypdyr we olaryň manysyny goşgularyň aşagynda düşündiripdir. Bu usul terjimäni asyl nusga hasam golaýlaşdyrypdyr.

23. SSSR halklarynyng adabiýoti (derslik-hrestomatiýa). «Ukutiwçi» neşirýaty, Toşkent, 1980.

Uniwersitetleriň we pedagogik institutlaryň filologik fakultetleri üçin. Gaýtadan işlenen 2-nji neşir. Taýýarlanlar R.Mukymow, M.Şarypow. Kitaba J.Şarypowyň terjimelerinden Magtymgulynyň «Reýgan eýledi», «Gerekmez», «Bolmaz», «Bolar sen», «Barmy?» ýaly goşgulary girizilipdir. Goşgularyň ön ýanynda Magtymgulynyň suraty, onuň ömrüne degişli maglumatlar bar.

24. Saýlaw Myradow. Asyrlaryň jümmüşinden. – Aşgabat, «Magaryf» neşirýaty, 1978.

Ady belli türkmen edebiýatçysy, ýazyjy S.Myradowyň bu kitaby onuň Magtymguly hakyndaky edebi oýlanmalaryndan ybarat. Kitap «Rowaýatlar, goşgular we logika», «Edebiýatçylaryň dilgirliги bilen düşünişmek», «Käşgä adam bu dünýäge gelmese, Gelenden soň ömür sürse, ölmese», «Köňül gözgüsine ýaryň adyny...» atly göwrümlü makalalary öz içine alýar. Öz

döwründe metbugat sahypalarynda halka ýetirilen ol makalalar edebiýat jemgyýetçiligi we okyjy köpçüligi tarapyndan gyzgyn garşylanypdy. Çünki olarda türkmen edebiýatçylarynyň, ýazyjylarynyň hem-de beýleki käbir halklaryň alymlarynyň Magtymguly baradaky işlerine tankydy nazardan çemeleşilýärdi. Bu bolsa awtora özboluşly, taryhylyk jähetden düýpli delilleniýän pikirleri orta atmagam mümkinçilik beripdi.

800 nusgada çap edilen bu kitaby filologiýa ylymlarynyň kandidaty Nury Baýramow redaktirläpdir.

25. Золотой сад («Altyn bag») – поэтическая антология народов СССР. Вудapest, 1982.

Çapa taýýarlan we terjime edip, sözbaşy ýazan I.K.Gez. Kitabyň 13-23-nji sahypalarynda Magtymgulynyň goşgularyna ýer berlipdir.

26. Махтумкули. Будущее Туркмении («Türkmen binasy»). – Aşgabat, 1983.

Kitapda şahyryň şol bir goşgusy türkmen, rus, özbek, gazak, azerbaýjan, ukrain, belorus, moldawan, latyş, gürji, litwa, täjik, grgyz, ermeni, eston dillerine terjime edilip çykarylypdyr.

27. Magtymguly hakynda rowaýatlar we legendalar. – Aşgabat, «Ylym» neşirýaty, 1983.

Kitaby edebiýatçy Amanmyrat Baýmyradow çapa taýýarlapdyr we sözbaşy ýazypdyr. Oňa şahyr hakyndaky rowaýatlaryňdyr legendalaryň 80-e golaýy girizilipdir.

Kitabyň soňunda rowaýatlaryň alnan ýerleri, olary gürrüň beren we ýazyp alan adamlar barada giňişleýin maglumat berlipdir. Kitap 7 müň nusgada çap edilipdir.

28. Magtymguly. Aýdymlar. – Aşgabat, «Ylym» neşirýaty, 1983.

Bu kitap hem şahyryň 250 ýyllyk ýubileý dabarasyna bagşlanylyp çykarylypdyr. Ony filologiýa ylymlarynyň kandidatlary G.Nazarow we M. Çaryýew düzüp, tertibe salypdyrlar, filologiýa ylymlarynyň kandidaty M. Öwezgeldiýew bolsa redaktirläpdir. Kitaba filologiýa ylymlarynyň kandidaty A. Mülkamanow, ylmy işgär A. Aşyrow dagy syn beripdir. Ýygynada Magtymgulynyň türkmen bagşylarynyň repertuarlarynda ymykly orun alan aýdym tekstleri girizilipdir. Şunda düzüjiler ol goşgulary gös-göni bagşylaryň aýdyşlary ýaly däl-de, golyazma çeşmelerindäki ýazylyşyna esaslanypdyrlar. 79 aýdym tekstini öz içine alýan bu ýygynyň sany 10 müň nusgadyr.

29. Mahtymkuly. Liýesma neşirýaty. Latyš dilinde, Riga, 1983.

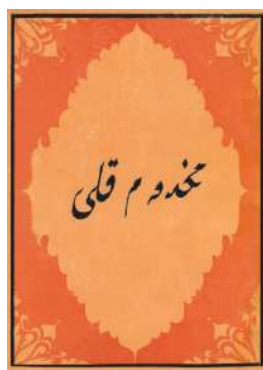
Kitaba Uldis Berzinş sözbaşy ýazypdyr. Ol düşündirişler bilen hem üpjün edilipdir. Kitap 126 sahypadan ybarat. Oňa Magtymgulyň Aşgabatda 1977-nji ýylda çykan neşiri esas edilip alnypdyr. Latyš terjimeçilerine terjime etmek üçin goşgulary TYA-nyň habarçy agzasy Z.B. Muhammedowa saýlap beripdir. Kitaba girizilen 70 goşgyny Türkmenistana birnäçe gezek gelip gören, türkmen temasyndan goşgular we oçerkler ýazan şahyr zenan Nora Kalna, U. Berzinş we Ý. Rokpelnis dagy terjime edipdirler. Ýeri gelende aýtsak, bu terjimeçileriň käbiri şahyryň ýubileýlerine hem gatnaşypdylar.

30. Magtymguly, Salawey şukaýe ruzu («Bilbil gülüni gözleýär»). Minsk, Mastasskaýa literature, 1983, 160 s.

Kitabyň başynda şahyryň grafiki suraty ýerleşdirilen. Giriş makalasyny yazanyň ady görkezilmändir. Ýöne onda Magtymguly A. S. Puşkin bilen deňeşdirilipdir. Kitaby belorus şahyry Oleg Loýka çapa taýýarlapdyr. Oňa giren şygrylary O.Loýkadan başga ençeme belorus şahyrlary rus dilindäki neşirlerinden alyp, öz dillerine geçiripdirler.

31. Magtymguly Fragi. Öter gider. Budapeşt, Kýoniwkiado, 1983, 209 s., wenger dilinde.

Kitaba Deže Tendoriniň terjimleri, 209–240-njy sahypalarda bolsa, A. Wamberiniň terjime edip, 1779-njy ýylda çykardan goşgulary, şeýle hem J. Kakkukyň toplумы giripdir. Kitapdaky şygrylaryň sözme-söz terjimesi Imre Başkiniňki. Şonuň ýaly-da, ol käbir sözlere düşündiriş beripdir we sözbaşy ýazypdyr.

*Magtymgulyň Türkmenistanda arap hatynda
çap bolan kitaplary*

32. Türkmen klassyk şygry. – Baku, «Ýazyçy» neşirýaty, 1983, azerbaýjan dilinde.

Bu kitap türkmen nusgawy şahyrlarynyň goşgularyny öz içine alýan antologiýadyr. Ondaky goşgulary Türkmenistanda köp wagtlap işlän şahyr Fahreddin Alyýew gös-göni türkmen dilinden terjime edipdir. Kitabyň düzüjisi-de onuň özüdir.

Kitaba Azerbaýjan döwlet uniwersitetiniň professory, tanymal edebiýatçy Pena Halylow «Iki asyryň poeziýasy» diýen at bilen sözbaşy ýazypdyr. Kitapda Seýdiniň, Zeliliniň, Mollanepesiň we Magtymgulynyň goşgularynyň 250-si ýerleşdirilipdir. Goşgularyň aglaba köplügi Magtymgulynyňkydyr.

33. Magtymguly. Jahanda näler görüner. – Aşgabat, «Ylym» neşirýaty, 1983.

Ýygynnda Magtymgulynyň dünýä hem türkmen tebigaty – daglarymyz, sähralarymyz hakyndaky goşgulary girizilipdir. Watan-söýerlik ruhuna eýlenen bu goşgular ýygyndysy TYA-nyň Magtymguly adyndaky Dil we edebiýat institutynyň işgärleri (düzüji G. Amangeldiýewa, redaktor filologiýa ylmlarynyň kandidaty A. Mülkamanow, synçylar ylmy işgärler A. Nurýagdyýew we A. Baýmyradow) tarapyndan taýýarlanylýpdyr. 10 müň nusgada çap bolan bu kitaba şahyryň 61 goşgusy girizilipdir.

34. Myrat Annanepesow. Махтумкулы и его время. – Ашхабад, «Ylym», 1984.

Kitabyň giňişleýin giriş makalasyndan soň, 8 sany ýörite sözbaşylarda şahyryň döwrüniň syýasy ýagdaýlary, ykdysadyýeti, türkmenleriň jemgyýetçilik gurluşy, olaryň Russiýa we Eýran bilen gatnaşygy, ýomut-gökleň göterilişi, Magtymgulynyň aradan çykan ýyly baralarda gürrüň edilýär. Iş sowet eýýamynda ýazylandygyna görä, onda şahyryň döwrüne we döredijiligine birtaraply çemeleşmek äheňi duýulýar. Her niçik hem bolsa, kitapda örän köp çeşmelere salgylanyp, döwrüň umumy ýagdaýlary, şahyryň ömür ýoly barada anyk ylmy netijelere gelinýär. Kitabyň soňunda peýdalanylan edebiýatlaryň sanawy we käbir düşündirişler berilýär. Kitap 1500 nusgada çap bolupdyr.

35. Магтымгулы сени васп эдйәр. – Moskwa, «Sowetskiý kompozitor» neşirýaty, 1984.

Şeýle at bilen ady agzalan neşirýat türkmen kompozitorlarynyň Magtymgulynyň sözlerine döreden aýdymlarynyň ýörite ýygyndysyny

çap edip çykardy. Onda Çary Nurymowyň, Aman Agajykowyň, Durdy Nuryýewiň, Rejep Gutlyýewiň we beýleki türkmen kompozitorlarynyň eserleri ýerleşdirilipdir. Olaryň arasynda romanslar, hor üçin ýazylan eserler-de bar.

Ýygynyndy meşhur türkmen kompozitory Aşyr Kulyýew çapa taýýarlapdyr.

36. Annagurban Aşyrow. Magtymgulynyň golýazmalarynyň teswiri. –Aşgabat, «Ylym» neşirýaty, 1984.

Kitapdaky ylmy gürrüňler «Magtymgulynyň golýazmalary» diýen sözbaşydan soň, «Aşgabat golýazmalary», «Daşkent golýazmalary», «Leningrad golýazmalary» ýaly bölümler boýunça alnyp barylýar. Bu neşir TYA-nyň Magtymguly adyndaky Dil we edebiyat institutynyň golýazmalar fondundaky toplanan materiallar esasynda olary jemläp görkezýän ilkinji saldamly, peýdaly ylmy barlaglaryň biridir. Bölümlerde golýazmalaryň taryhy, olaryň ýygnaýyşy, biri-birlerinden parhly taraplary aýyl-saýyl edilýär.

Kitap «Eserleriň atlary boýunça görkezgiç», «Awtorlaryň atlary boýunça görkezgiç», «Kitabyň atlary boýunça görkezgiç», «Teswirde agzalan has atlaryň görkezgiji», «Geografik atlaryň görkezgiji», «Golýazmalara basylan möhürleriň içinde ýazylan adam atlarynyň görkezgiji», «Seneleri anyk golýazmalaryň görkezgiji», «Seneleri takmynan görkezilen golýazmalaryň görkezgiji», «Golýazmalaryň inventar nomerleriniň we teswir nomerleriniň görkezgiji» kimin görkezgiçler bilen üpjün edilipdir. Bu ýagdaý monografiýanyň ylmy gymmatyny has-da ýokarlandyrypdyr. Şeýle hem olar awtoryň Magtymgulynyň döredijiligine we ylma bolan tükeniksiz yhlasyna-da şaýatlyk edýär.

37. Ýene-de şol awtor. Magtymgulynyň golýazmalaryny yzarlap... – Aşgabat, «Ylym» neşirýaty, 1995.

Monografiýa rotoprint usulynda 1000 nusgada neşir edilipdir. Ony TYA-nyň agzasy, professor Aşyr Orazow redaktirläpdir we «Kyn meseläniň şowly başlangyjy» diýen at bilen sözbaşy ýazypdyr. Alym özüniň bu kitabynda içinde Magtymgulynyň-da eserleri bolan diwanlaryň many-mazmunyna, ähmiýetine, tematik ýordumlaryna garap, iki topara – birinji we ikinji redaksiýalara bölüp öwrenipdir. Şahyryň käbir eserleri barada türkmen edebiyatçylarynyň metbugatda peýda bolan jedelleriniň üstünde durup (mysal üçin, «Atamyň», «Gülzardan aýryldym», «Garrylykdyr, ýaranlar»), olaryň awtorlaryny düýpli tekstologik

derňewler arkaly anyklaşdyrypdyr. Bu monografiýasynda A. Aşyrow «Magtymgulynyň golýazmalarynyň teswiri» diýen kitabyndaky pikirleri dowam etdiripdir we olary ençeme täzelikler bilen baýlaşdyrypdyr.

Kitaplaryň ikisinde hem Magtymgulynyň golýazmalarynyň, diwanlarynyň Owganystanda, Eýranda, Angliýada, Germaniýada, Tatarystanda, Garagalpagystanda, Türkiýede, Wengriýada, Azerbaýjanda, Başgyrdystanda bar bolmagynyň mümkindigine, ýöne olary ele salmagyň kynçylyklaryna okyjylaryň ünsi çekilipdir. Ýeri gelende aýtsak, şonuň ýaly kynçylyklar Türkmenistan Garaşsyz bolandan soň bütinleý ortadan aýryldy, ady agzalan döwletlerden türkmen edebiýatyna, şol sanda Magtymgulynyň döredijiligine dahylly golýazmalarýň köpeldilen nusgalary ölkämize getirildi.

38. Maktymkuly. Kosyklar. «Karakalpakstan» baspasy, 1984, 174 s.

Şahyryň kitaba giren goşgularyny Özbegistanyň we Garagalpagystanyň halk ýazyjysy, Berdak adyndaky baýragyň eýesi Ybraýym Ýusubow bilen zehinli şahyr Uzakbaý Pirjanow terjime edipdir. Kitabyň başynda Y. Ýusubowyň «Şahyrlar danasy Magtymguly» atly giňişleýin makalasy berilýär. Ol Türkmenistanda Magtymgula bagyşlanyp ýazylan çeşmelere salgylanyp ýazylan-da bolsa, awtor tarapyndan şahyryň garagalpak topragyndaky meşhurlygy dogrusynda hem özboluşly pikirler ýöredilýär. Ol «Magtymguly Orta Aziýa, Eýran, Owgan, Kawkaz ýurtlaryny aýlanyp, köp ýurtlaryň halky, jemgyýetçilik durmuşy bilen ýakyndan tanşyp, hemme halklara deňişli gyzgyn söýgüden doly goşgularyny döretdi» diýen netijä gelýär. Kitapda şahyryň goşgularynyň örän gowy terjime nusgalary bar.

39. K.Kurambaýew. Mahtumkuli şeýerýaty Uzbekistonda. Toşkent, 1984, 62 s.

Magtymgulynyň döredijiligini özbek halkynyň arasynda wagyz etmek işine iňňän önjeýli goşant goşan özbek alymy, professor K.Kurambaýew bu kitabynda özbek nusgawy şahyrlarynyň Magtymgula, Magtymgulynyň döredijiliginiň özbek klassyk we häzirki zaman sygyr wekillerine täsirleri hakynda giňişleýin gürrüň berýär. Aýratynam Magtymgulynyň çeper sözüň gudraty, edep-terbiýe, ahlak temalardaky psihologik goşgularynyň üstünde ymykly durulýar. Şahyryň goşgularynyň özbekçe terjime edilişine sinňitli göz aýlanylýar. Özbek edebiýatçylarynyň Magtymgulynyň mirasyna

berýän ýokary bahalary yzarlanylýar. Kitap Özbekistan YA-nyň habarçy agzasy M.Koşçanow tarapyndan redaktirlenipdir.

Şeýle hem bu döredijiniň halkara edebi gatnaşyklar ulgamynda Magtymgulynyň hyzmatlary meselesi bilen baglanyşykly aşakdaky işleri-de bar:

a) «Mahtumkulyny okyganda...». Kitapda: Keul Keuldan suu işer. Nökis, Garagalpakistan neşirýaty, 1991, (9-33 s.). Ýene: «Formanyň usaslygy, mazmunnyň räh-bäreňligi – («Forma menzeşligi we mazmun dürlüligi) – şol kitapda (33–87 s.). Ýene: «Magtymguly we garagalpak şahyrlary». Şol kitapda (87–144 s.), garagalpak dilinde.

b) «Magtymguly we özbek edebiyaty». Kitapda: Uzbek turkman adabiy alookalari. Taşkent, Fan, 1978, 54-64 s. (özbek dilinde).

ç) «Magtymgulynyň дәpleri garagalpak halk şahyrlarynyň döredijiliginde». Kitapda: Взаимное обогащение литератур. - Nukus, «Bilim» neşirýaty, 1993, 84-111 s. (rus dilinde).

d) «Şygry terjimede millilik, gaýta ýaradyş we terjimäniň özboluşlylygy (Magtymgulynyň şygryrlarynyň özbek we garagalpak dillerindäki terjimeleriniň mysalynda)» –Kitapda: Taržima wa taržimon masuliyaty»- Toşkent, 2007, 65-88 s.

ý) Mahtumkuli ananalariga sadokat – Kitapda: Edebi proses. Döredijilik özboluşlylygy. Edebi gatnaşyklar –Taşkent, 2009, 115-128 s.; ýene: Hikmetli şygryýet – 52-62 s.

Şu ýokarda ady agzalan makalalarda türkmen nusgawy şahyrynyň tutuş Gündogara meşhur bolan «çeperçilik mekdebini» döredendigi, XIX asyr özbek, garagalpak şahyrlarynyň tas hemmesiniň diýen ýaly şol mekdebiň täsirinde bolandygy, hatda häzirki zaman şahyrlary üçin-de Magtymgulynyň mirasynyň ylhamy emele getirmekde we talanty terbiýelemekde ähmiýetli rol oýnap gelýändigini deňeşdirme mysallar arkaly ýüze çykarylýar. Soňky iki makalada bolsa, Magtymguludan özbek, garagalpak dillerine edilen terjimeleriň üstünde ymykly durulýar. Olaryň hil taraplary aýyl-saýyl seljerilýär.

40. Magtymguly. Saýlanan eserler. Täzeden işlenen we üsti ýetirilen 3-nji neşir. – Aşgabat, «Ylym» neşirýaty, 1988, arap hatynda.

Magtymgulynyň kitaba girizilen goşgularynyň arap ýazuwy hatdat Abdylgany Annaberdi ogy tarapyndan ýerine ýetirilipdir. Kitaby filologiýa ylymlarynyň kandidatlary A. Mülkamanow, G. Nazarow, M. Çaryýew we uly ylmy işgär A. Nurýagdyýew çapa

taýýarlapdyrlar. Täzeden işlän we goşmaça şygrylary göçüren A. Mülkamanow. Kitaby A. Mülkamanow, G. Nazarow, Ş. Gandymow dagy redaktirläpdirler. Kitap akyldaryň 250 ýyllyk ýubileýine bagyşlanyp çykarylypdyr. Nusgasy 5000 sany.

41. Türkmen nagmalary. «Ýazyçy», Baku, 1989.

Ýygynyda Magtymgulynyň «Türkmeniň», «Baglar, heý» atly murapbaglary, «Bihabar» diýen gazaly ýerleşdirilipdir. Olary şahyr Fahreddin Alyýew azerbaýjan diline geçiripdir. Terjimeleriň hili erbet däl. Munuň bir sebäbini F.Alyýewiň uzak wagtlaý Aşgabatda, käbir beýleki şäherlerimizde türkmenleriň arasynda işläp, ýaşanlygyndan, türkmen dilini we halkymyzyň dessurlaryny gowy öwrenendigidinden gözlemek ýerliklidir.

42. Türkmen depderi. Moskwa, «Raduga» neşirýaty, 1989. Puştu dilinde.

Owganystanda we Pakistanda ýaşaýan puştu dilli okyjylar bu kitap arkaly türkmen halk döredijilik nusgalary we Magtymgulynyň şygrylary bilen tanşyp bilerler. Onda akyldarymyzyň 21 goşgusy ýerleşdirilipdir. Goşgulary kimiň terjime edendigi maglumatda («Edebiýat we sungat» gazetini, 1989, 29-njy maý) görkezilmändir. Kitap 5 müň nusgada ýaýradylapdyr.

43. Magtymguly Pyragy. Arzuwym bar, galsam gözeli il bile. – Peşewar, 1992. Arap hatynda.

Şeýle at bilen neşir edilen bu goşgular ýygynydysyny owgan edebiýatçysy Nurmuhammet Garkyn çapa taýýarlapdyr. Kitapda sözbaşy berlip, onda owganystanly okyjylar Magtymgulynyň ömri we döredijiligi bilen tanyşdyrylýar. Ondaky maglumatlar şahyryň Eýranda çap bolan kitaplaryndan alnypdyr. 199 sahypalyk kitap 4 müň nusgada satuwa çykarylypdyr.

44. A.Abdyýew. Magtymguly. – Aşgabat, «Ylym», 1993. Bibliografik görkeziji.

Şeýle görkeziji 1959-njy ýylda F. Ş. Abramow tarapyndan rus dilinde /27 s./ hem-de J. Seýitnyýazow tarapyndan türkmen dilinde (50 s.) şahyryň 225 ýyllyk ýubileýine niýetlenip çap edilipdi. A. Abdyýewiň bu görkezijisi Magtymguly baradaky 1842–1984-nji ýyllar aralygyndaky Magtymgulynyň ömri, döredijiligi bilen baglanyşykly materiallary has doly öz içine alýanlygy bilen tapawutlanýar. Şu nukdaýdan garalanda

bu görkezgiç örän yhlasly düzülen ilkinji ähmiýetli görkezgiçdir. Kitabyň başynda türkmen we rus dilinde «Magtymgulynyň ömri we döredijiligi barada gysgajyk oçerk» ýerleşdirilipdir. Görkezijide mümkin boldugyça Magtymguly hakyndaky edebiýatyň daşary ýurt neşirlerine-de ýer berlipdir, çeper edebiýatda Magtymguly temasynyň işlenişine hem ýörite bölüm bagyşlanypdyr.

Kitap filologiýa ylymlarynyň kandidaty, professor Kakajan Ataýew tarapyndan redaktirlenipdir. 315 sahypadan ybarat bu iş 3 müň nusgada çap edilipdir.

45. A. Bekmyradow. Поэтический мир Махтумкули. – Ашхабад, «Ylym», 1993, rus dilinde.

Filologiýa ylymlarynyň doktory Aşyr Orazow kitaby redaktirläpdir we oňa sözbaşy ýazypdyr. Ony taryh ylymlarynyň kandidaty S. M. Demidow rus diline geçiripdir. Bu kitap Ahmet Bekmyradowyň türkmen dilinde ýazan doktorlyk işidir. Edebiýatçy Magtymgulynyň döredijiliginde goşuk žanrynyň döreýşi we kämilleşişi barada köp sanly köne we häzirki zaman çeşmelerine salgylanyp, ýörite baplarda örän ynandyryjylykly gürrüň edýär. Kitap müň nusgada çap edilipdir.

46. Türkmen şygrynyň antologiýasy. Ankara. 1995.

Çapa taýýarlanlar professor, doktor Fikret Türkmen bilen professor, filologiýa ylymlarynyň doktory Gurbandurdy Geldiýew. Antologiýa türkmeniň öňki asyrlardaky şahyrlarynyň 20-ä golaýynyň goşgularyndan parçalar girizilipdir. Onda Magtymgulynyň-da (159–228) terjimehaly, goşgulary bar. Antologiýa giren eserleriň ählisi-de iki – türkmen we türk dillerinde berilýär. 226–228-nji sahypalarda Magtymgulynyň neşirleri we ol hakdaky beýleki çeşmeleriň kiçijek görkezgiji hem ýerleşdirilipdir. Kitap TÜRKSÖÝ-yň türk kultur we senetleri ortak ýönetiminiň howandarlygynda çykarylypdyr.

Kitabyň sözbaşysyny Fikret Türkmen ýazypdyr. Ol «Anadolylar bolan biz Magtymgulynyň adyny eşidýärdik, şygryrlarynyň diňe birnäçesini okap bilýärdik» (11 s.) diýip belleýär. Munuň özi Magtymgulynyň ozallar türk topragyna düýpli aralaşmandygynyň alamaty. Indi, häzirki döwürde, Berkarar döwletiň bagtyýarlyk täze zamanasynda Magtymguly Pyragy we onuň döredijiligi Türkiýede iň ýaýrawly ýagdaýda wagyz edilýär.

47. «Magtymguly diwany dergisi». – Bu iki aýdan bir gezek neşir edilýän žurnalyň ilkinji sanydyr. – 1995, №1, 32 s.

Türk dilinde. Žurnal Türkiýede okaýan türki milletden bolan ýaşlar tarapyndan çykarylýar. Onda ýerleşdirilen «Ýunus Emrede we Magtymguluda ortak motiwler» atly makala üns bererlikdir. Makalany ýazan professor Abdyrahman Güzel Magtymgulyny türk okyjysyna has ýakyn tanyşdyrmakdan ötri, bu iki şahyryň ynsanperwer ündewleriniň umumylygyny delilli aýdyňlaşdyrýar.

Žurnal şeýle atlandyrylsa-da, ol diňe Magtymgulyny wagyz etmek bilen çäklenmeýär. Muňa «Türkiýe – Türkmenistan» dostluk guramasynyň başlygy, žurnalyň hemaýatçysy Salahattin Baýsalyň makalasy, türk şahyrlary Mehmet Aly Özpöladýň, Ýazuw Bülent Bakileriň, Ýahýa Akençiniň, Ahmet Tufan Şentürkiň «Kerkük», «Unudan ynsanlarymyz», «Diriliş», «Çagalar we men» diýen goşgulary şaýatlyk edýär.

48. «Merkezi Aziýanyň sähra aýdymlyry» – London, 1996. Iňlis dilinde.

Magtymgulynyň Angliýada kitap görnüşinde neşir edilen goşgularynyň ilkinjisi şeýle atlandyrylypdyr. Ol «Magtymgulynyň dostlary» jemgyýetiniň serişdeleriniň hasabyna çykarylýpdyr. Şahyryň sygyrlary dünýä belli ýazyjy Braýn Oldis tarapyndan terjime edilipdir. Kitaba Pyragynyň goşgularynyň 40-sy girizilipdir. Ol 1500 nusgada neşir edilipdir.

49. A. Meredow (Aşyrpur). Magtymgulynyň düşündirişli sözlügi. – Konbed Kabus, 1997. 1-nji bölüm – 341 s.; 2-nji bölüm – 342 – 795 s.; 3-nji bölüm – 804–1273 s.

Kitaplaryň üçüsiniň hem iň soňky sahabynyň daş ýüzünde Magtymgulynyň Eýrandaky aramgähiniň suraty, 1-nji we 3-nji kitaplaryň başky sahaplarynda Magtymgulynyň Garaşsyzlyk sütüniň ýanynda goýlan eli kitaply heýkeliniň (býustiniň), 2-nji kitabyň başky sahabynda bolsa Magtymgulynyň Türkmenistanyň halk hudožnigi Aýhan Hajýýew tarapyndan çekilen suraty şekillendirilipdir.

Awtor kitaba sözbäşý ýazypdyr. Onda «Magtymgulynyň eserlerinde okyjy köpçüligine doly düşnükli bolmadyk sözleriň, taryhy, geografik, mifologik atlaryň we dini aňlatmalaryň hem az daldigi bellidir. Şu zatlary bilmezden, şahyryň eserleriniň doly manysyna düşünmek, çeperçilik aýratynlygyny, dünýägaraýşyny ýüze çykarmak mümkin däl» (3 s.) diýlip, örän dogry bellenilýär. Şeýle hem sözbäşyda sözlügiň düzülişinde göz önünde tutulan maksat we onuň aýratynlygy

tertip sanawlaryna görä nygtalyp görkezilýär. Sözlügiň ylmyň magtymgulyşsynaslyk ulgamynda ilkinji işdigi, onuň jemagatçylyk ähmiýeti hakynda-da aýdylýar.

Sözlük kril elipbiýinde ýerine ýetirilipdir. Ýöne şonuň bilen birlikde, «şahyryň arap grafikasyna ýazylan golýazmalaryny asyl nusgada (originalda) okamak isleýän okyjylara kömek bermek maksady bilen sözlügiň ahrynda arap-pars elipbiýindäki açar-sözlüklük (slovník) hem ýerleşdirilipdir» (10 s.).

Bu ylmy seljermäni awtor «Türkmen halkynyň agzybirligi we özbaşdaklygy ugrunda janlaryny pida eden edermen ogullarynyň hatyrasyna» bagyşlapdyr.

Türkmenistanyň ylym we tehnika baradaky Döwlet baýragynyň eýesi, filologiýa ylmlarynyň kandidaty N. M. Aşyrapurun bu sözlügi Magtymgulynyň döredijiligini öwrenmekde, düşünmekde we wagyz etmekde amalyýet babatda örän gymmatlydyr we bu ugra saldamly goşantdyr.

Kitaplar 1997-nji ýylda (hijri hasaby boýunça 1382-nji ýyl) Kümetkowusyň «Eşgi-daneş» neşiratynda 1 müň nusgada çap edilipdir.

50. Türkmen edebiyatynyň antologiýasy. Kultur bakanlygynyň neşiri, Ankara, 1998.

Antologiýa Türkmenistanyň Ylym hem tehnika baradaky Ýokary geňeşiniň Magtymguly adyndaky Dil we edebiyat institutynyň alymlary tarapyndan taýýarlanylýpdyr. Baş redaktory Newzat Köseogly, baş synçy professor, doktor A. Biçan Erçilasun. Oňa giren eserleri türk diline dosent, doktor Aly Duýmaz, Metin Ergun we doktor Nergiz Biraý geçiripdirler. Kitapda Magtymgulynyň jemi 30 goşgusy bar we olaryň türkmençesi-de täze elipbiýde berilýär.

51. Annadurdy molla-şahyr. Magtymguly, syrym çohdur. – Aşgabat, «Ruh» neşiraty, 1998.

Kitaba giren goşgular «Garaşsyzlyk şuglasy», «Pikir ýumaklary çöşlenende», «Älemgoşar» ýaly bölümlere bölünip ýerleşdirilipdir. Bu kitabyň bada-bat göze ilýän tarapy ondaky goşgularyň tas hemmesiniň Magtymgulynyň täsirinde ýa-da şoňa öýkünilip ýazylanlygydyr.

Kitabyň ikinji bölümünde köne nusgawy türkmen sygryýetinde duş gelýän matal häsiýetli goşgularyň çözümlerine şahyrana usulda

çemeleşilipdir. Magtymgulynyň köp sanly syrly, matalsypat şygrylarynyň («Ot nedir?», «Kaýdadygy bilinmez», «Üçi öwlatdan», «Keffaret etdi», «Tumar gördüm», «Utup durupdyr», «Çykyp oturmyş», «Parhy kimdedir» «Ryswa jahandan», «Kyrk» we başgalar) manysy çöşlenilýär.

Kitap A. Mämmedowyň «Köňül – şahyr şygrylarynyň gözbaşy» diýen makalasy hem-de filologiýa ylymlarynyň kandidaty, Türkmenistanyň Ylym we tehnika baradaky Döwlet baýragynyň eýesi, Türkmenistanyň ylymda at gazanan işgäri Abdyrahman Mülkamanowyň Magtymgula bagyşlanan bu neşire beren gysgajyk bahasy bilen açylýar.

Kitap 3 müň nusgada çykarylypdyr.

52. Myratdurdy Gazy. Edebi miras (1-nji we 2-nji kitaplar, Kabus neşirýaty, Küm methowuz, 1999).

Taýýarlaýjy Magtymgulynyň syrly setirlerini, matal häsiýetli goşgularyny okyjylara giňden düşündirmegi maksat edinipdir. Şol düşündirişlerde Magtymgulynyň beýleki ähli döwürlerde ýaşap geçen sopulardan belli-külli tapawutlanýan tarapy bellenýär. Ol bolsa, şahyryň adama, adamzat jemgyýetine, ynsan ýaşayşyna öz döredijiliginde uly orun berýänliginden, örän sagdyn pikirleri orta atýanlygynyndan ybaratdyr.

53. Maktymkuli. Elga ýoýdim nasihat. – Toşkent, «Ýangi asr awlodi» neşirýaty, 2009.

Kitaba Magtymgulyny yzygiderli öwrenip gelýän özbek alymy, filologiýa ylymlarynyň doktory, professor Kerimbaý Kurambaýew sözbäşy ýazypdyr. Onda şahyryň özbek topragyndaky meşhurlygy hem-de ol meşhurlygyň sebäpleri görkezilýär. Magtymgulynyň eserleriniň ahlak terbiýesine täsiri, jemgyýetçilik ähmiýeti nygtalyp bellenilýär. Magtymgulynyň goşgularynyň terjimelerinden Jumanyýaz Şarypow bilen häzirki zaman edebiýatçysy, özbek şahyry Muzaffar Ahmediniň bu ugurdaky hyzmatlarynyň şowly çykandygy aýdylýar we bu pikir mysallar bilen berkidilýär. Şu kitaba giren terjimeleriň hem M. Ahmediniň galamyna degişlidigine, bütinleý täze terjimelerdigine okyjylaryň ünsi çekilýär. Kitap Magtymgulynyň 70 sany goşgusynyň öz içine alýar. Ol 500 nusgada çap edilip ýaýradylpdyr.

54. Mahtumkuli. Ýor, jamoling kurgali («Ýar, jemalyň göreli»). – «Horezm» neşirýaty, Ürgenç, 1999.

Müň nusgada çykarylan bu kitapça şahyryň 50-ä golaý goşgusy girizilipdir. Ol goşgular Magtymgulynyň özbekçe çykan ozalky neşirlerinde ýok. Goşgulary daşoguzly mugallym Alym Töräýew özbek diline geçiripdir. Ol Pyragynyň sowet döwründe Türkmenistanyň özünde hem halka ýetirilmedik goşgularynyň-da birnäçesini kitapçada ýerleşdiripdir. Bu meselede, megerem, ol 1990-njy ýylda Türkmenistanyň «Altyn guşak» neşirýatynda çykarylan, ökde edebiýatçy A. Mülkamanow tarapyndan çapa taýýarlanylýan «Bagyşla bizni» diýen kitaba salgylanýan bolsa gerek. Sebäbi, şu kitaba ilkinji gezek giren «Ýa, Resul», «Alla sen», «Saçdy Muhammet», «Öýler görer sen», «Wepat bar», «Alydyr», «Andadyr», «Gidip baradyr» kimin sygyrlar ady agzalan özbekçe kitapda-da gabat gelýär. Şeýle hem onda terjimeçiniň «Beýik şaýr Magtymguly» diýen terjimehal mazmunly ýazgysy-da ýerleşdirilipdir. Ýöne ol makalada, awtor Magtymgula degişli has irkiräk döwürleriň materiallaryna salgylanandygyna görä, käbir nätakyklyga ýol berilýär.

Terjimeçiniň şahyryň sygyrlarynyň manysyny, labyzlylygyny, şekil özboluşlyklaryny saklap bilendigini welin bellemelidiris.

55. Magtymguly. Saýlanan goşgular. Pekin, 2000.

Hytaý dilinde çykan bu kitap Türkmenistanyň ilkinji Prezidenti Saparmyrat Nyýazowyň şahyryň hytaýça çykýan şu neşirine niýetläp ýörite ýazan sözbaşysy bilen açylýar. Şondan-da başga, ulurak giriş makalasy-da ýazylypdyr. Kitabyň ön hem arka sahaplarynda Magtymgulynyň «Turgul» diýdiler» goşgusy arap hatynda bezegleriň fonunda berlipdir. Oňa şahyryň 50-ä golaý goşgusy giripdir.

Kitapdaky goşgular 1977-nji ýylda Magtymgulynyň Aşgabatda, «Ylym» neşirýatynda täzeden işlenilip, üsti ýetirilen we arap hatynda çykarylan 3-nji neşirinden alnypdyr. Olar il-ýurt, gahrymançylyk, watançylyk, söýgi hem ylahy temalarda ýazylyan eserlerdir.

Ýygynyň başky sahypasynda Magtymgulynyň daşdan ýasalan heýkeliniň keşbi ýerleşdirilipdir. Goşgularyň tema toplumlaryny aňladýan dört sany reňkli grafik surat hytaýly neşirçileriň kitaby çap etmäge biçak höwesli çemeleşendiklerine şaýatlyk edýär. Kitabyň soňunda düşündirişli sözlük hem bar.

56. Magtymgulyny öwrenmek. Angliýadaky «Magtymgulynyň dostlary» jemgyýetiniň žurnaly, №2, London, 2000.

Onda Eýranda Magtymgulynyň we Azadynyň mazarlarynyň üstüne gurlan ýadygärlik barada maglumat berilýär we onuň suraty ýerleşdirilipdir. Magtymgulynyň şygyr baýramçylygynyň Türkmenistanda geçirilişi barada onuň goşgularynyň inlis diline terjimeçisi Piter Hýustiniň makalasynda gürrüň berilýär. Şeýle hem žurnalda filologiýa ylymlarynyň kandidaty Mämmetgurban Orazowyň «Türkmen nowellalarynda Magtymguly Pyragy» diýen makalasy-da bar.

Žurnal inlis edebiýatçysy Braýn Oldisiň «Magtymguly hakda poema» diýen goşgular toplumyny, Magtymgulynyň Aly hakdaky şygyr-poema eserini (terjime eden Anastasiýa Espinel) çap edip, inlis okyjylaryna hödürläpdir. Onuň sahypalarynda Magtymgulynyň şekilini döreden türkmen hudožnigi Aýhan Hajyýew, türkmen edebiýaty bilen içgin gyzyklanan inlis edebiýatçysy Margeret Aldis (1933–1997) baralarda-da maglumatlar berilýär.

57. Türkman mumtoz şeýerýaty dürdanalari («Türkmen milli şygryýetiniň dürdäneleri»), «Horezm» neşirýaty, Ürgenç, 2000.

Özbek dilinde çykarylan kitaba köne döwür türkmen şahyrlarynyň 20-siniň döredijiliginden nusgalar girizilipdir. Möçberi 120 sahypalyk. Goşgulary Daşoguz welaýatynyň Nyýazow etrabynda ýaşayan žurnalist hem pedagog Alym Töräýew terjime edipdir.

Kitap terjimeçiniň şahsy serişdesiniň hasabyna çykarylypdyr. Türkmen edebiýaty, onuň şahyrlarynyň käbiri hakynda gysgaça durulýar.

Döwletmämmet Azadydan soň, kitapda Magtymgulynyň eserlerine (8–16 s.) orun berilýär. Başda okyjy şahyryň gysgaça terjimehaly bilen tanyşdyrylýar. Ondaky habarlar Türkmenistanda öňräkki döwürlerde edebiýatdan çap edilen okuw kitaplaryndan alnypdyr. Soňra onuň goşgularynyň özbekçe terjimleri ýerleşdirilýär. Olar «Türkmeniň», «Bu gün», «Paş eder seni», «Mätäç eýleme», «Bir nan geltirdi», «Nowruzdan seni», «Yzlar men», «Hasar dagy», «Gara gözleriň», «Lerzanadyr» diýen goşgulardyr. Terjimeler örän gowy çykypdyr. Ynha, bir nusga:

Adaştirma tugri ýulim egrige,
Egrini tenglama hargiz tugrige,
Kişi moli nasib etmas ugriga,
Halolni haromga muhtaž aýlama.

Şeýle hem özbek okyjylary Andalybyň, Şabendäniň, Şeýdaýynyň, Magrupynyň, Mahmyt Gaýybynyň, Talybynyň, Keminäniň, Seydiniň, Gurt oglunyň, Zynharynyň, Kätibiniň, Zeliliniň, Mollanepesiniň, Dosmämmediniň, Mätäjiniň, Aşykynyň, Misgingylyjynyň, Aryfyň şygrylary bilen tanyşdyrylýar.

Filologiýa ylymlarynyň doktory, professor, Garagalpagystanyň ylymda at gazanan işgäri, al-Horezmi adyndaky Ürgenç döwlet uniwersitetiniň özbek edebiýaty kafedrasynyň müdiri, Horezm Mamun akademiýasynyň uly ylmy işgäri Hamdam Abdylłaýew, ady agzalan uniwersitetiň dil we edebiýat bölüminiň başlygy, filologiýa ylymlarynyň doktory, professor Safarbaý Rozumbaýew, türkmenistanly edebiýatçy A.Mämmedow kitabyň synçylary hökmünde görkezilipdir.

58. Mikail Söýlemez. Magtymgulynyň düşünje dünýäsi. – Aşgabat, «Ylym» neşirýaty, 2003.

Türk edebiýatçysy, Türkmen-türk uniwersitetiniň mugallymy M.Söýlemeziň bu kitabyň başky düşündirişinde şeýle sözleri okaýarys: «Pyragy–şahyr, akyldar, pelsepeçi, sosiolog, tarykat lideri (pir), alym...» Kitapda şahyryň şu aýratyn taraplary bölümlere bölünip öwrenilýär.

Edebiýatçy, köplenç, hemmä belli ýagdaýlary gaýtalaýan-da bolsa, akyldarymyzyň döredijiligine türkiýeli dostumyzyň üns bermeginiň özi bellenişli fakt. Üstesine kitapda, belli derejede käbir özboluşly pikirlere hem sataşylýar.

Kitap ilki türk dilinde (2002) çykarylypdyr.

59. Magtymguly. Aşgabat, 2003.

Türkmen we pars dillerinde, her haýsy aýratyn görnüşde Eýran Yslam Respublikasynyň Türkmenistandaky Ilçihanasynyň Medeniýet merkezi tarapyndan neşir edilipdir. Eýranyň Baş ilçisi Gulamhuseýn Gulamhuseýinzade kitaba «Magtymguly Pyragy bilen tanyşlyk» atly sözbaşy ýazypdyr.

60. Magtymguly. Saýlanma (Saýlanan eserler). –Taşkent, 2004.

Kitap Mürze Kenjebek tarapyndan çapa taýýarlanylýpdyr. Ol kitaba «Magtymguly – weli şahyr» atly sözbaşy hem ýazypdyr. Sözbaşyda Magtymguly barada türkmen edebiýatçylarynyň eden işlerine syn berilýär, şahyryň özbek topragyndaky abraýy nygtalyp

görkezilýär, Magtymgulynyň dini-pelsepewi, sufistik we dünýewi goşgularyna töwerekleýin nazar aýlanylýar.

Kitap 5 müň nusgada neşir edilip ýaýradylýdyr.

61. Magtymgulynyň diwany. Çapa taýýarlan doktor Araz-muhammet Sarly. Magtymguly Pyragy adyndaky medeniýet we neşirýat instituty. Eýran, Gürgen, 2006.

Kitap Awwal Gaharyň çaphanasynda çap edilipdir. Eýran türkmenleriniň arasynda meşhur edebýaty öwreniji hökmünde tanalýan A.Sarly kitaby «Magtymguly Pyragy Eýranyň we Turanyň beýik akyldarydyr» diýen mowzukda giriş makalasy bilen üpjün edipdir. 20 sahypadan gowrak sözbaşyda şahyryň Eýranda we Türkmenistanda dürli döwürde çykan neşirlerinden peýdalanandygy, netijede bu ýygynyň Eýranda çap bolan ozalky diwanlardan has kämil, has doly görnüşe getirilendigi nygtalyp görkezilýär.

Diwan arap hatynda we orta ölçegdedir. Möçberi giriş makala we mazmun görkezijiler bilen bilelikde 675 sahypadan ybaratdyr. Kitabyň sahybynda Magtymgulynyň Türkmenistanyň halk hudožnigi Aýhan Hajyýew tarapyndan çekilen surat ýerleşdirilipdir. Ol surat we Magtymgulynyň guburyndaky ýadygärlik kümmetiniň şekili duýup görerlik derejede şygyr setirleriniň aňyrsynda ähli sahypalarda berlipdir. Kitapda ondan köpräk surat hem bar. Olar Magtymgulynyň goşgularynyň mazmunyna laýyklaşdyrylýdyr. Şeýle hem onda beýik söz ussadyň Aşgabatdaky täze ýadygärliginiň reproduksiýasy, Şirgazy han medresesiniň, Döwletmämmet Azadynyň suratlary-da ýerleşdirilipdir.

Kitap 2 müň nusgada neşir edilipdir.

62. Magtymguly. Dünýä ötüp baradyr. – Taşkent, Şark neşirýaty, 2007.

Filologiýa ylymlarynyň kandidaty Ergeş Aýylow tarapyndan çapa taýýarlanan bu kitaba J. Jepbarowyň, M. Ahmediniň, M. Kenjebekiniň, E.Aýylowyň terjimelerinde Magtymgulynyň goşgularynyň 133 sanysy girizilipdir. Olaryň aglabasynyň iň täze terjimelerdigini aýratyn bellemek gerek.

E. Aýylow kitaby «Türkmen bilibili» atly uly görnümli makala bilen üpjün edipdir. Onda Özbegistanyň Golýazma we Gündogarşynaslyk institutlarynda Magtymgulynyň goşgularynyň birnäçe golýazma we daşbasma nusgalarynyň saklanýandygynyň üstünde durulýar. Awtor

şahyryň sopusylyk äheňde ýazan şygrylarynyň-da gürrüňini edýär. Makalanyň, biziň pikirimizçe dogry we täsirli, ähmiýetli hem täzeçil tarapy onda Magtymgulynyň döredijiliginiň dünýewülik bölegine ýokary, ynandyryjylykly bahalaryň berilýänligidir. Kitap baş müň nusgada çap edilipdir.

63. Mahtumkuli Firogiý. Saýlanma, Toşkent, «Özbekiston», 2008.

Kitaba filologiýa ylymlarynyň doktory, professor N. Komilow «Halk ýadyndan aýrylma» ady bilen sözbaşy ýazypdyr. Kitap Magtymguly hem Durdy şahyr ikisiniň aýdyşyk goşgusy bilen açylýar. 400 sahypalyk kitabyň soňunda filologiýa ylymlarynyň kandidaty M. Azimow «Zähmetiň we ezberligiň miwesi» atly makalasyna şu topluma giren goşgulary terjime edenler we umuman, Magtymgulynyň terjimeçileri dogrusynda gürrüň edýär. Şahyryň nobatdaky bu neşirine giren goşgulary Şyh Abdal lakamly Abdymömin Jumaýew bilen Jumanazar Zulpiýew terjime edipdir. Kitabyň soňunda düşüňmesi kyn türkmen sözlerine, Magtymgulynyň şygrylarynda sataşýan käbir şahsyýetleriň aslyýetine düşündiriş berlipdir. Kitap 5 müň nusgada çap bolupdyr.

64. Махтумкули. – Москва, 2008.

Şahyryň saýlanan eserleriniň bir tomlugy rus dilinde neşir edildi. Ol «Türkmen medeniýetiniň Moskwa jemgyýeti» hem-de «Turkmenistan» atly žurnalyň bilelikdäki tagallasy bilen çykarylypdyr.

Kitaba A.Tarkowskiň, N.Grebnowyň, Ý. Gordiýenkonyň, A.Krangauzyň, G. Şengeliniň beýik akyldaryň goşgularyndan eden terjimeleri girizilipdir.

Kitaby ýokarda ady agzalan jemgyýetiň başlygy, Russiýa Federasiýasynyň Ýazyjylar birleşiginiň agzasy, şahyr Orazgylç Orazmämmedow toplam, neşire taýýarlapdyr. Edebiýatçy W. Amanow oňa «Türkmen halkynyň ýüreginde ýaşaýan şahyr» atly sözsoňy ýazypdyr.

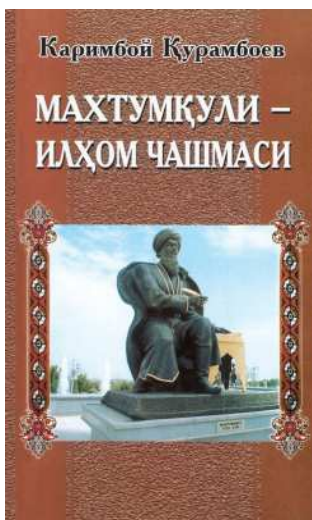
Owadan şekiller bilen bezelen kitabyň soňky sahypalarynda Sergeý Mihalkow, Çingiz Aýmatow, Berdi Kerbabaýew ýaly görnükli ýazyjylaryň Magtymguly hakda aýdan sözleri, şeýle hem türkmen alymlary Baýmuhammet Garryýew bilen Muhammetjuma Öwezgeldiýewiň düşündirişli sözlügi ýerleşdirilipdir.

65. Magtymguly. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2008.

Ýygyndynyň başky sahypalarynyň birinde şahyryň Garaşsyzlyk sütüniniň ýanyndaky şekiliniň suraty ýerleşdirilipdir. Ondaky «Türk-

meniň milli buýsanjy» atly giriş makalany tejribeli edebiýatçy, professor Kakajan Ataýew ýazypdyr. Makalada «Şahyryň edebi mirasy özünden soňky döwürde has-da giň gerim aldy. Ol tutuş bir asyrdaky türkmen edebiýatynyň ösüş ugruny kesgitledi» diýlip, örän dogry bellenilipdir. Kitaba 400-e golaý goşgy girizilipdir. Bu küti ýygyny tanymal türkmen ýazyjysy Agageldi Allanazarow çapa taýýarlapdyr.

Kitabyň möçberi 687 sahypa. Nusgasy 10 müň sany.

66. Махтумкулы. Избранное. – Астрахан, 2009.

Galkynyş, Agzybirlik we Magtymguly Pyragynyň şygryýet günü Russiýa Federasiýasynyň Astrahan oblastynda-da giňden belleniş geçirilýär. Şu ajaýyp sene mynasybetli bu ýerde Magtymguly Pyragynyň goşgular kitaby rus dilinde neşir edildi. Saldamly bu bir tomluga Astrahan oblastynyň gubernatory Aleksandr Aleksandrowiç Žilkin sözbaşy ýazypdyr. Ady agzalýan bu neşire Astrahan uniwersitetiniň professory G. G. Glininiň makalasy, astrahanly şahyr Wladimir Ýerefoýewiň «Munda Magtymguly şygyr ýazypdyr» goşgusy-da girizilipdir.

Ýygyny türkmeniň beýik şahyry we dünýä edebiýatynyň klas-sygy Magtymgulyynyň 2009-njy ýylyň maý aýynda Astrahan şäherinde gurlan ýadygärlik heýkeliniň açylyş dabarasyna gabatlanyp neşir edilýär.

67. Mähdumkulu Färaki. Säçilmiş äsärleri. – Baki, 2010, azer-baýjan dilinde.

Bu haşamly, sowgatlyk kitap TÜRKSÖÝ-yň hemaýaty bilen çap edilipdir. Kitabyň başynda Türkmenistanyň we Azerbaýjanyň Prezidentleriniň suratlary ýerleşdirilipdir. Kitap TÜRKSÖÝ-yň baş kätibi Düşen Käseinowyň bir sahypalyk düşündiriş ýazgysy bilen başlanýar. Kitaby tertipleşdiren, azerbaýjança terjime eden we sözbaşy ýazan Ramiz Äskär. Kitabyň 3-28-nji sahypalaryny R. Äskäriň «Böyük türkmen şairi» atly sözbaşysy tutýar. 28 çap kagyz möçberindäki kitap 1000 sany nusgada neşir edilipdir.

Ramiz Äskär Azerbaýjanda iň ukyply, ökde edebiýatçy, terjimeçi hökmünde tanalýar. Ol türkçe, rusça, almança /nemesçe/, ermeniçe bilýär. Bu hakda kitabyň iň soňunda R. Äskär barada berlen ýörite maglumatlarda aýdylýar. Kitapdaky goşgular aýratyn temalara bölünip, her bölege atlar goýlupdyr. 448 sahypadan ybarat bu kitaby Ali Şamil redaktirläpdir.

68. Magtymguly. Goşgular. –A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2010.

Kitabyň başynda Magtymgulyynyň portreti ýerleşdirilipdir. Kitaby TYA-nyň habarçy agzasy, filologiýa ylymlarynyň doktory Annagurban Aşyrow çapa taýýarlapdyr we sözbaşy ýazypdyr. Ýygyny şahyryň «Türkmeniň» diýen goşgusy bilen açylýar. Kitabyň soňunda örän giň sözlük we düşündiriş (176–202 s.) berilýär. Ol 12 müň nusgadadyr.

69. Kerimbaý Kurambaýew. Mahtumkuli – ilhom çaşmasi.- Toşkent, «Tafakkur» neşirýaty, 2012, özbek dilinde.

Türkmen halkynyň we edebiýatynyň uly dosty, Garagalpagystanda ýaşayan özbek alymy, filologiýa ylymlarynyň doktory, Garagalpagystan Respublikasynyň ylymda at gazanan işgäri Kerimbaý Kurambaýewiň köp ýyllaryň dowamynda Magtymgulynyň ömrüne, döredijiligine, onuň eserleriniň özbek hem garagapak edebiýatlaryna ýetiren täsirlerine, bu halklaryň aýdym-saz sungatyndaky ornuna bagyşlap ýazan makalalaryny, ylmy barlaglaryny özünde jemleýän kitap şeýle atlandyrylýar. 360 sahypalyk kitap ullakan iki bölümden durýar: olar Magtymguly we özbek, Magtymguly we garagapak edebiýatlary bilen baglanyşykly bölümlerdir. Alym özbek we garagapak edebiýatynda Magtymgulyny öwrenmekde emele gelen şahyрана we ylmy ugurlary jikme-jik yzarlaýar. Kitaby Özbekistan YA-nyň akademigi Bagtyýar Nazarow redaktirläpdir. Kitap 1000 nusgada çap edilipdir. Onda şahyryň türkmen, özbek dillerinde çykan kitaplarynyň sahaplarynyň suratlary hem ýerleşdirilipdir.

70. Mahtymkuli. Ustozingdan aýrilma. – Toşkent, «Özbekiston» neşirýaty, 2012.

70x90 biçimdäki gaty daşly bu kitabyň sahabynda Magtymgulynyň portreti goýlupdyr. Oňa giren 142 goşgyny terjime eden we oňa «Magtymgulynyň döredijiligi Özbekistanda» at bilen sözbaşy ýazan Magtymgulynyň döredijiligi bilen öňräkden gyzyklanyp gelýän filologiýa ylymlarynyň kandidaty Ergeş Aýylowdyr.

Sözbaşyda Magtymguly hakda özbek alymlarynyň pikirlerine we şahyryň özbekçe neşirlerine syn berlipdir. Onda I. Hakkulowyň «Şe'riyat-ruhi munasabat» diýen kitabyndan (Taşkent, 1989) «Magtymguly şygryýeti özbek medeniýetiniň bir bölegi, ol her bir özbek üçin taglym akademiýasydyr» diýen sözleri hem getirilýär.

Terjimeçi goşgularyň milli ruhuny, esasan, saklap bilipdir. Şol bir wagtyň özünde olary özbek okyjylary edil asyl nusgadaky manylaryna görä düşüner ýaly etmäge çalşypdyr. Mysal üçin:

Asyl nusgada:

Gözüm düşdi seýranymda, gardaşlar,
Kükreýir tamug dek nary dilberin.
Gysylmyş keman dek ýüzünde gaşlar,
Gören-u görmän-u zary dilberin...

Ýanynda kyldylar söhbeti-sazy,
Çagyryň, diňläňiz şol dilnowazy.
«Asy gulum!» diýip, geler owazy,
Perde bile biziň sary dilberniň.

Terjime:

Saýr çogi kuzim tuşdi, kardoşlar,
Duzah dek gurkirar nori dilbaring.
Ýuz uzra kamondek kaýrılmış kaşlar,
Kurganu kurmagan zori dilbaring.

Kaşida kildirar suhbatı sozni,
Çakiring, tinglangiz şu dilnawozni,
Osiý kulim debon kelar owozi,
Parda bilan bizning sori dilbaring.

Kitap «Jahan şygryýeti dürdäneleri» diýen tapgyrlaýyn neşirleriň biri hökmünde 3000 nusgada neşir edilipdir.

71. Magtymguly diwany. – Dubaý, 2012.

Şeýle at bilen Magtymgulyň 175 goşgusyny öz içine alýan arap dilindäki bu kitap hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedowyň arap okyjylaryna ýüzlenip ýazan «Magtymguly ynsan kalbynyň ruhy lukmany» atly makalasy bilen açylýar. Kitabyň soňunda filologiýa ylmlarynyň doktory, TYA-nyň habarçy agzasy, professor Annagurban Aşyrowyň akyldaryň ömrüne we döredijiligine bagyşlanan «Magtymguly Pyragy» diýen uly göwrümlü makalasy ýerleşdirilipdir. Kitap 444 sahypadan ybarat.

Şahyryň goşgularyny TYA-nyň Milli golýazmalar institutynyň ylmy işgärleri Daňatar Ataýew, Atamyrat Saparmyradow, Nurmuhammet Gylyçdurdyýew, Dawut Orazsähedow we Kakajan Janbekow arap diline geçiripdirler. Kitaby D. Ataýew bilen N. Gylyçdurdyýew redaktirläpdir.

Beýik akyldaryň eserlerini çeperleşdirip, hakyky şahyra gör-nüşe getiren we arap diliniň şygır ölçegine salan yrakly şahyr Ybra-him Mustafa al-Hamaddyr.

Örän owadan edilip çykarylan bu kitap Türkmenistanyň Birleşen Arap Emirliklerindäki İlçihanasynyň hemaýaty bilen neşir edilipdir. Diwan «Asima» neşirýaty tarapyndan 700 nusgada çykarylýdyr.

72. Maktymkuly. – «Karakalpakstan» neşirýaty, 2012.

Magtymgulyňyň Garagalpagystanda çap bolan neşirleriniň in göwrümlisidir. 166 sahypalyk kitaba şahyryň 200-e golaý goşgusy girizilipdir. Olary belli garagalpak şahyry A. Ötepbergenow terjime edipdir. Kitabyň başynda onuň Magtymgulyňyň doglan gününüň 290 ýyllygyna bagyşlanylyp neşir edilýändigini aýdylýar. Terjimeçi tarapyndan ýazylan «Gündogaryň parlak ýyldyzy» atly sözbaşyda türkmen hem garagalpak edebiýatlarynyň gatnaşyklarynda Magtymgulyňyň tutýan orny, terjimeçiniň özüniň Magtymguly hakyndaky garaýyşlary dogrusynda özboluşly, üns bererlikli pikirler orta atylýar. Kitabyň soňunda filologiýa ylymlarynyň doktory, professor K. Kurambaýewiň «Terjimeçi we terjime hakynda» diýen makalasy berlipdir.

73. Mahtumkuli. Asarlar («Eserler»), Toşkent, 2013.

Kitap Özbegistanyň «Akademneşir» neşirýaty tarapyndan çap edilipdir. Öňi bilen kitabyň neşir ediliş derejesiniň ýokary hillidigini bellemek gerek. Kitabyň daşky sahabynda Magtymgulyňyň suraty goýlup, «290 ýyl» diýlip, sene görkezilipdir. Sahaplar we goşgy ýerleşdirilen sahypalar türkmeniň haly nagyşlary bilen bezelipdir.

Kitap Türkmenistanyň hormatly Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň «Mahtumkuli–inson kalbining Lukmon hakimi» («Magtymguly – ynsan kalbynyň Lukman hekimi») diýen sözbaşysy bilen açylýar. Sözbaşyda Magtymgulyňyň diňe türkmen halkynyň däl, eýsem, umumadamzat filosofiýasyna ägirt uly goşant goşan şahyrdygy bellenilýär. Kitapda şahyryň goşgularynyň 400-e golaýy ýerleşdirilipdir. Olary filologiýa ylymlarynyň kandidaty Ergeş Açylow terjime edipdir. 5 müň nusgada çap edilen ýygynyndaky goşgulary magtymgulyşynas alym Annagurban Aşyrow toplaý, tertibe salypdyr we oňa Magtymgulyňyň ömrüne we döredijiligine degişli giňişleýin sözsoňy ýazypdyr.

74. Kerimbaý Kurambaýew. Magtymguly Garagalpagystanda. – Aşgabat, «Ylym» neşirýaty, 2013.

Filologiýa ylymlarynyň doktory, professor, Garagalpagystan Respublikasynda ýaşayan we işleýän özbek edebiýatçysynyň bu kitabynda garagalpak şahyrlarynyň, alymlarynyň Magtymgulyňyň döredijiligi bilen bagly ýazan işleriniň üstünde durulýar. Hususanda, Günhoja, Ajynyýaz, Berdak, Öteş ýaly nusgawy, XX–XXI asyr şahyrlary Abbaz Dabylow, Ybraýym Ýusubow, Abylkasym

Ötepbergenow we beýlekiler barada ýazylan ýörite makalalarda Magtymgulynyň aýratyn alnan her bir garagalpak şahyryna ýetiren täsirleri her tarapy degşirilip görülýär.

Kitapdaky makalalary A. Mämmedow özbekçeden türkmen diline geçiripdir. Kitap TYA-nyň habarçy agzasy, filologiýa ylmylarynyň doktory, magtymgulyşynas Annagurban Aşyrowyň redaksiýasy bilen neşir edilipdir.

75. Magtymguly. Eserler ýygındysy, 2 jiltlik. – Aşgabat, «Ylym» neşirýaty, 2013.

Türkmenistanyň hormatly Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň «Magtymguly – ynsan kalbynyň ruhy lukmany» diýen at bilen giriş makalasy 1-nji jildiniň başynda berlipdir. Şeýle-de, ilkinji sahypalaryň birinde ýygındynyň dünýäniň golýazma hazynalarynda saklanýan 400-e golaý diwanynyň esasynda taýýarlanandygy, oňa şahyryň soňky döwürlerde tapylan goşgularynyň hem birnäçesiniň girizilendigi aýdylýar. Şonuň ýaly-da, öňki neşirlere giren şygrylaryň tekstologik taýdan seljerilendigi bellenilýär. Bu hili täzelikler ýygındyny neşire taýýarlamaga ylmy-barlag nukdaýnazardan örän jogapkärçilikli çemeleşilendigini aňladýar.

Milli golýazmalar institutynda Magtymgulynyň doglan gününüň 290 ýyllyk ýubileý dabarasyna bagyşlanyp taýýarlanan bu eserler ýygındysyna giren goşgulary Annagurban Aşyrow çapa taýýarlap, tertibe salypdyr we oňa çuň ylmy häsiýetli sözsoňy ýazypdyr. Bu ýygındynyň gaty daş sahaplary owadan nagyşlar bilen bezelipdir. Şol nagyşlaryň ortasynda bolsa Magtymgulynyň suraty ýerleşdirilipdir.

76. Annagurban Aşyrow. Mahtumkuli Fragi (Mähdimkulu Färaki). – Baki, «Mütärjim» neşirýaty, 2013.

Öňki we soňky sahapda Magtymgulynyň suraty ýerleşdirilen bu çaklaňja ýygynnda belli magtymgulyşynasymyzyň akyldaryň ömri we döredijiligi bilen bagly giňişleýin ýazan makalasy girizilipdir. Kitapçanyň bir tarapy rus, beýleki bir tarapy azərbayjan dillerinde. Onuň iň başky sahypasynda Türkmenistanyň hormatly Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň «Pyragynyň şahyryna dünýäsi müňýyllyklaryň dowamynda kemala gelen türkmen pelsepesine, milletiň kalbynyň owazyna, türkmen ruhunyň synmaz sütünine öwrüldi» diýen sözleri kril we latyn harplarynda türkmençe, rusça, azərbayjança berlipdir.

Makalany Ismihan Osmanly azərbayjan we rus dillerine terjime edipdir.

Kitabyň ylmy redaktory filologiýa ylmlarynyň doktory, Azerbaýjanyň Milli Ylymlar akademiýasynyň habarçy agzasy, professor Teýmur Kerimli.

Kitabyň rus dilindäki bölümi 28, azerbaýjan dilindäki bölümi 23 sahypa. Kitapçanyň näçe nusgada çap edilendigi görkezilmändir.

Annagurban Aşyrow. Magtymgulynyň golýazmalarynyň derňewi. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2014, 374 s.

Bu ylmy monografiýa üç bölümden durýar. 1-nji bölüm baş, 2-nji bölüm dört, 3-nji bölüm alty baby öz içine alýar.

Olarda türkmen golýazmalarynyň taryhyna gysgaça nazar aýlanylýar. Magtymgulynyň tahalluslary, golýazmaları, dilden ýazylyp alnan edebi mirasy, şahyryň golýazma diwanlarynyň 1-nji, 2-nji, 3-nji redaksiýalary baralarda aýdylýar. Şeýle hem Magtymgulynyň diwanlaryna häsiýetli tekstologik säwlikler dogrusynda gürrüň berilýär. «Esassyz şübhele, esasly hakykat», «Magtymguly haçan doglupdyr» ýaly baplarda şu wagta çenli dürli garaýyşlary döredip gelýän meseleler çuňňur hem ynandyryjylykly deliller bilen berkidilip, olar bilen bagly anyk ylmy netijelere gelinýär.

Alymyň bu saldamly monografiýasynyň ylmy redaktory R. Godarow. Kitap 5 müň nusgada çap edilipdir.

...Bu kitaba Magtymgulynyň has düýplüräk hasaplanan neşirleri saýlandy. Şeýle edilmese, aňyrsy-bärsi görünmeýän ol çeşmeleri sanap tükeder ýaly däl. Ozalky Soýuzyň çäklerinde – dürli ýerlerde, dürli dillerde, dürli ýyllarda çykan gazetlerde, žurnallarda, umumy ýygyndylarda Pyragynyň goşgulary, ol hakda ýazylan makalalar azlyk etmeýär. Olardan daşgary, has düýpli zatlaryň biziň nazarymyzdan ýene-de sypyp galan bolmagy-da ahmal. Hut şonuň üçin hem biz bu mesele geljekde ýörite öwrenilmelidir diýip düşüňýäris. Çünki hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedowyň örän ýerlikli belleýşi ýaly: «Ajaýyp sygyrlary bilen ynsan kalbyny ýagşylyk nuruna bezän türkmeniň akyldar ogly Magtymguly Pyragynyň mertebesi türkmen halky üçin iň belentde goýulýan mukaddeslikleriň biridir»¹.

¹ Gurbanguly Berdimuhamedow. Ösüşiň täze belentliklerine tarap, 1kt. – Aşgabat, 2008, 107-nji sah.

Ýöne bir uly däl, juda uly sen,
Dag ogly, dag şiri Magtymguly sen.
Şonuň üçin saýlap daşlaň ulusyn,
Ýasadyk biz senden dagyň ýagşysyn.

Şeýdip dag üstünde dag bol-da otur,
Kümüş dünýä bakyp, daňyňy atyr,
Geçse-de üstüňden mün-müňläp asyr,
Alarsyň alkyşdan paýyň ýagşysyn.

Kerim Gurbannepesow

MAGTYMGULYNYŇ MERTEBE BEÝANY

Hakdan içen şahyr

Magtymguly türkmen medeniýetiniň iň möhüm ruhy binýatlarynyň biridir.

Magtymgulynyň şygylarynda türkmen urp-adatларыndan başga-da, yslam dininiň gőzelliklerini hem gőrmek mümkin. Onuň şahyrlygynyň aýratynlygy Hakdan içen şahyr bolmagyndadyr.

Abdylła Kartal

Ähtibarly maslahatçy

Özümiň edebiýatçylyk kärime, özümiň ýüregimiň buýrugyna gőrä, men güneşli ölkäni, ine, çäryek asyrdan bäri öwrenip gelýärim. Adamlaryň gylk-häsiýetleri, halkyň durmuşy, medeniýeti, taryhy meni haýran galdyrýar... Biz köp zatlary öwrenen-de bolsak, geçmişň, hatda şu günleriň hadysalaryna hem çuň düşünmek üçin öwran-öwran Magtymgula ýüzlenýäris. Biz her sapaý ýüzlenenimizde, ol biziň üçin ähtibarly maslahatçy, halypa bolup durýar.

A. Aborskiý

Täze ugry esaslandyryjy

Türkmen edebiýatynda täze ugruň esaslandyryjysy Magtymguly Pyragydyr. Onuň döredijiligi dürli-dürlüdir. Ol watançylyk, didaktiki, söýgi-liriki, satiriki, pelsepewi goşgulary, tebigat, din hakyndaky eserleri, odalary we elegiýalary öz içine alýar. Onuň goşgulary diňe bir türkmen edebiýatynyň we medeniýetiniň däl-de, eýsem dünýä edebiýatynyň we medeniýetiniň hem ösmegine uly goşantdyr.

B. Abytow

Özbek halkynyň kalbynda

Magtymgulynyň edebi mirasy, at-abraýy Özbekistanyň beýleki ýerlerine garanynda Horezm topragynda has ýokary derejede hatyra-

lanýar. Bu ýerde ol halkyň kalbyna ymykly ornaşypdyr. Munuň esasy sebäpleriniň biri Magtymgulynyň goşgularynyň Horezm özbekleriniň diline golaýlygy, şahyryň Şirgazy medresesinde okap, bilim alanlygy we eserleriniň bir bölegini şu toprakda ýazanlygy bolsa gerek. Şeýle bolansoň, meşhur aýdymçy hem kompozitor Kamiljan Atanyýazow aýtmyşlaýyn, Horezmi şahyryň ikinji bir ýurdy hasaplamak bolar.

E. Açýlow

Halky däplere eýlenen

Magtymgulynyň genisi halkyň iň oňat däplerini özüne siňdirmek bilen köp asyrylyk milli medeniýetiň sahy topragynda ösüp ýetişdi. Onuň poeziýasy sada adamlara, haýryň we adalatlylygyň öçmez ideýalarynyň gadyryny bilýänleriň hemmesine bellidir we ýakyndyr.

Z. Ahmedow

Dünýä medeniýetiniň hyzmatynda

Türkmen halkynyň beýik ogly, akyldary hem milli şahyry Magtymguly Pyragy öz halkyna we bütün adamzada eden hyzmatlary bilen türkmenleriň hem beýleki halklaryň kalbyndan çuňňur orun aldy. Magtymguly goşgularynyň dünýäde ençeme dillere terjime edilmegi netijesinde dünýäniň ähli ýurtlarynda özüni tanadyp, umumadamzat ruhy gymmatlyklarynyň ulgamyna goşuldy.

M. Aibibula

Türkmen kowumynyň taryhy

Magtymgulynyň diwany türkmen kowumynyň jemgyýetçilik ýagdaýydyr we taryhydyr.

Ahmet Alemi

Gaýta-gaýta okalýan goşgular

Beýleki türki dilli halklar bilen bir hatarda azerbaýjan halky hem türkmeniň beýik akyldar şahyry Magtymgulynyň dana setirlerini tüýs ýürekden söýüp okaýar. Şol söýgi, şol guwanjam maňa onuň

eserlerini terjime etmegime sebäp boldy. Ilkinji gezek 1968-nji ýylda onuň «Gülzardan aýryldym» atly goşgusyny terjime etdim. Soňra Magtymguly meniň ýakyn hemrama öwrüldi. Kitaplary stolumyň üstünden aýrylmady. Ony gaýta-gaýta okap, ruhuna has ýakynlaşdym. Onuň täsirine düşüp, özümem ençeme nezire ýazdym.

F. Alyýew

Şatlyk we ylham çeşmesi

Türkmen halkynyň genial oglunyň eserlerini terjime etmek maňa şahyr hökmünde uly döredijilik şatlygyny berdi. Sebäbi hakyky hudožnik bilen gatnaşykda bolmak şatlygyň we ylhamlanmagyň çeşmesidir.

A. Aminzade

Pikirleriň baglanyşygy

Magtymgulynyň döredijiliginde ähli şahyрана жанrlaryň özara baglanyşyandygyny bellemek gerek. Şahyryň sygyrlarynda garyp bilen baýyň, barly bilen ýoksulyň arasyndaky özara gatnaşyklar hakyndaky mesele hem gozgalýar. Onuň ýaşan döwründen 200 ýyl geçeninden soňra, edil şeýle garaýşy biz Hindistanyň beýik ogly Mahatma Gandiniň dünýägaraýşyndan tapýarys.

Amar Kumar Basu

Magtymgulynyň sözleri bilen

Taryhyň örän agyr ýoluny geçen halk öz jümmüşlerinden ady adamzat paýhasynyň äpetleriniň atlary bilen bir hatarda durjak şahyry hem-de akyldary döretdi. Wawilon daş basmalaryndan başlap, biziň günlerimiziň eserlerine çenli adamzat paýhasynyň miweleri toplanan iki yüz tomluk «Dünýä edebiyatynyň kitaphanasynyň» Gündogar poeziýasy kitabynda Magtymgulynyň lirikasyna-da giň orun berlendigi tötänden dälir.

Onuň ady bilen baglanyşykly täzedan döreýiş Gündogaryň goňşy halklarynyň medeniýetleriniň ösüşine bahasyna ýetip bolmajak derejede täsir etdi. Munuň özi öz odunyň bir bölejigini beýleki halka bagyş edýän halkyň özüniň has-da baýlaşyandygynyň aýdyň mysalydyr. Halklaryň dostlugy netijesinde, doganlyk dillere terjimeleriň netijesinde, Magtymgulynyň oý-pikiri we sesi onuň ýa-

şan döwründäki şöhratyndan çäksiz öňe geçmek bilen, köp esse güýçlendi. Türkmen halkynyň gahrymanlary Magtymgulynyň sözleri bilen aldym-berdimli söweşlere girdiler. Çaganyň dünýä inen şatlykly pursatlaryny şol sözler bilen garşyladylar we adamyň ölüminiň gamgynlygyna şol sözler bilen agladylar, onuň täsirli setirleri aşyklaryň ýüreklerini joşgun bilen gurşap alýardy. Biziň döwürdeşlerimiziň ýene-de birnäçesi ynsanperwer, filosof şahyryň ajaýyp setirleriniň üsti bilen özleriniň kimdigine düşüner!

Ç. Aýtmatow

Aýdyma öwrülen şygrylar

Magtymgulynyň döredijiligindäki yşky-liriki goşgular ýokary derejededir. Onuň döredijiligi köp taraplylygy bilen türkmen halkynyň durmuşynyň ähli ugurlaryny öz içine alýar. Ol öz aýdyma öwrülen şygrylarynda türkmen halkynyň taryhyny, medeniýetini, däp-dessurlaryny beýan edýär.

F. Babayew

Şahyryň mukaddesligi

Edil ýomutlarda bolşy ýaly, gökleňlerde hem Magtymgulynyň ýadygärligi giň derejede hormatlanylýar: şahyr olaryň göz önüne getirmelerinde ýagşyzada hökmünde ýaşaýar we onuň goşgularynyň belli-belli bölekleri, strofalary durmuşda kada öwrülen ýol görkeziji şekilinde ýat bellenilýär; käbir bölek şygrylary bolsa özara gepleşiklerde dana sözler hökmünde ulanylýar.

F. Bakulin

Milli şahyr

... Gökleňlerden bolan Magtymguly şahyr ähli türkmenler üçin, şol sanda strawropollylar üçin-de milli şahyr boldy.

B. Bartold

Baş meselesi adam

Litwa edebiýatynyň klassygy K. Donelaýtis ýaly, ol hem öz döredijiliginde adama we onuň arzuw-hyýallaryna merkezi orun berdi.

Munuň özi beýik klassygyň Litwanyň XVIII asyrdaky realistleri bilen bir pikir-duýgudadygyny görkezýär.

A. Bauž

Halka hyzmat etmegiň nusgasy

Günhoja bilen Berdak, Öteş bilen Aýapbergen ýaly garagalpak şahyrlary Magtymguly Pyragy bilen Gurbanaly Magrupyny zähmetkeş halka hyzmat etmegiň nusgasy hasaplapdyrlar.

K. Baýnyýazow

Aýratyn ýakymlylyk

... Mistik-sufistik poeziýadan tapawutlylykda, Magtymgulynyň döreden keşbi – munuň özi bütinleý ýer adamsydyr, folklordan tapawutlylykda bolsa, ol ertekileýin däl-de, durmuşydyr, hakykydyr, ýönekeý adam üçin hem düşnüklidir. Şu ýerden hem Magtymgula bütin halk ykrary, oňa bolan aýratyn söýgüsi syzylp çykýar, mundan-da başga, onuň diňleýjileriniň we okyjylarynyň göz önüne getirmeklerinde şahyr öz döreden keşbi bilen gatyşyp ýaşaýar. Magtymgulynyň aýratyn ýakymlylygynyň syry hem şundadyr.

I. S. Braginskiý

Gyzykly golýazma

Zakaspi oblastynda, Garrygalanyň golaýynda türkmenleriň arasynda XVIII asyryň belli türkmen şahyry Magtymgulynyň öz eli bilen ýazan uly bir tomluk golýazmasy saklanylýar. Bu gyzykly edebi ýadygärlikde hakyky türkmen halk poeziýasynyň ajaýyp nusgalaryna duş gelinýär.

Magtymgulynyň eserleri diňe Zakaspi oblastynda däl, eýsem, ol Aral deňziniň kenarlarynda, garagalpaklar arasynda hem giňden ýaýrap, örän uly söýgä eýe bolupdyr.

I. Belýaýew

Aýdyň akyl, ýiti nazar

Magtymgulynyň döredijiliginiň belentligi onuň aýdyň aklynyň, laçynyňky ýaly ýiti nazarynyň halk durmuşyna çuňňur aralaşanlygyndadyr.

Ş. Beýşenalyýew

Gymmatbaha daşlaryň biri

Magtymguly Türkmeniň poeziýasy gymmatbaha daşlaryň biri bolup, ol biziň zamanamyzda täze ýüzügiň gaşynda gözüni gamaşdyryjy şöhesi bilen lowurdaýar.

Magtymguly Jemşidiň jamydyr.

Ý. E. Bertels

Türkmen edebiýatynyň parlak ýyldyzy

Magtymguly Pyragy türkmen edebiýatynyň iň parlak ýyldyzlarynyň biridir. Magtymguly türkmen edebi diliniň iň beýik ussadydyr. Şygyr diliniň we şygyr formasynyň sadalygy, halk diline ýakynlygy, okyjylar köpçüligine düşnükli bolmagy Magtymgulynyň ady bilen baglydyr.

A.Dadaşzade

Täsirli sözler

Magtymguly gylyjy söz bilen deňeşdiripdir. Ol münlerçe we münlerçe gezek mamladyr: onuň täsirli sözleri asyrlar boýy saklanyp galdy. Häzirki wagtda men şol sözleri Şekspiriň ölmez-ýitmez döredijiligi bilen, beýik ukrain kobzary Taras Şewçenkonyň döredijiligi bilen hakly deňeşdirip bilerin.

I. Draç

Pikirdeşler

Watanyň ykbaly hakynda çyn ýürekden ejir çekmekde türkmen klassygy Magtymguly beýik wenger şahyry Şandor Petefä örän ýakyndyr, ol hem azatlyga we hakykata çagyrypdyr. Olary bölýän taryhy menzile garamazdan, iki halkyň genilerini pikirdeşler diýip jedelsiz atlandyrmak bolar.

Dýarfoş Endre

Edebi baglanyşyklaryň sakasynda

Mundan birentek onlarça ýyl ozal, Wolganyň orta akymynda Magtymguly şahyry tanaýardylar we söýýärdiler. 1868-nji ýylda

onuň eserleri bu ýerde ilkinjii gezek çapdan çykdy. Şondan bäri Tatarystanyň Türkmenistan bilen edebi aragatnaşyklary pugtalanýar. Bu aragatnaşyklaryň düýbünü tutan beýik Pyragy öz döwrüniň sowallaryna sap ýürekden we parasatly jogap berdi.

R. Faýzullin

Öwrenilmeli mesele

Uýgur alymy Kadyr Ekber Magtymgulynyň Gündogar Türküs-tana ýaýran goşgularyny we ses ýazgy edilen aýdymlaryny halk arasyndan toplaýar. Onuň 13 sany goşgusy «Bulak» žurnalynyň 1993-nji ýylyň 2-nji sanynda «Nesihatlar» ady bilen neşir edilýär. Bu goşgularyň uýgur halk aýdymlary hökmünde olaryň milli sazynda ýerine ýetirilmegi bizi örän geň galdyrdy. Magtymgulynyň goşgulary haýsy ýollar arkaly, nä wagt, nähili ýagdaýlarda uýgur edebiýatyna öz täsirini ýetiripdir? Bu öwrenilmeli aýratyn meseledir.

Fikret Türkmen

Biziňem guwanjymyz

Meniň Türkmenistana ilkinji gezek gelşim. Köpden bäri görmegi arzuw edip ýören ölkäm bilen tanyşlyga Magtymgulynyň ilinden – Gerkez obasyndan başlanyma örän şat.

Beýik akyldar Magtymguly täjikleriň arasynda-da diýseň meşhur. Onuň köp goşgulary halkymyzyň söýgüli aýdymlaryna öwrüldi. Öz edebiýatymyzyň hem dünýäniň beýleki halklarynyň beýik şahyrlary bilen deň hatarda biz Magtymgula-da guwanýarys.

Magtymguly ýaly dana şahyryň günleridir ýubileýini diňe bir öz ilinde geçirmek bilen çäklenmeli dälmi kä diýýän. Şeýle çäreleri onuň ölmez-ýitmez eserlerine belent sarpa goýýan Orta Aziýa respublikalarynda-da, beýleki doganlyk halklaryň arasynda-da geçirmegi däbe öwürmek gerek. Ony näçe köp adam bilse, şonça gowy.

M. Galandarowa

Türkmen şygryýetiniň täze ugry

XVIII asyr türkmen halky üçin iň kyn döwürleriň biri boldy. Şol döwürde türkmen edebiýatynda we medeniýetinde düýpli özgerişlik

bolup, şygryýetde öňki döwürlerdäkä meňzemeýän täze ugur peýda boldy. Esasan hem bu döwrüň goşgularynda watançylyk, dost-doganlyk duýgusy has ösdi we güýçlendi.

Azadynyň ogly Magtymguly Pyragy şeýle häsiýetdäki goşgularyň esasyny goýan hasaplanýar.

A. Garifullina

Tutuş dünýäni görkezýän şygryýet

... Kā alymlar Magtymgulyny sopy hasap edýärler, hatda türk alymy Fuad Köprülü we fransuz alymy Aleksandr Benningson ony Nagyşbendi tarykatyna bagly hasaplaýar. Dogry, Magtymguly Pyragy Bahaweddin Nagyşbendi we... beýleki uly şahsyýetleriň köpüsine öz goşgularynda aňrybaş hormat goýýar. Emma, biziň pikirimize görä, Magtymgulynyň dünýägaraýşynyň maddy we ruhy taraplary şeýle bir giň hem köptaraply ýa-da Ý. E. Bertelsiň sözi bilen aýtsak, Jemşidiň jamy ýaly tutuş dünýäni görkezýär, ony belli bir tarykatyň çygrynda çäklendirmek mümkin däl.

B. Gereý

Röwşen geljege ynam

Ukrainler Magtymgulyny Taras Şewçenkonyň dogany hasabynda görýärler. Sebäbi, özleriniň halklarynyň belent aýdymçylaryna öwürlen ol ikisi asyrlaryň dowamynda garyndaş bolup gidipdirler. Olaryň her haýsysy öz halkynyň iň täze edebiýatynyň başyny başlapdyr. Şol edebiýatlar bu günki gün diýseň güýçli, hemmetaraplaýyn ösen edebiýatlara öwürldi.

Dünýä poeziýasynyň parlak ýyldyzlarynyň hatarynda ýene bir parlak ýyldyzyň ady lowurdady. Ol – hupbatly, külpetli zamanda adalaryň doganlygyny wasp eden, röwşen geljege ynam eden Magtymgulynyň ady.

O. Gonçar

Türkmen ili sag bolsun!

Ýüz görülýän aýna diňe aýnanyň bir bölegidir. Ýöne onda baglar, bulut ýa-da gözeliň ýüzi görnende ol has ajaýyp bolýar.

Men diňe goşgularyň ýönekeý terjimeçisi, ýöne ajaýyp şahyrlaryň goşgulary meniň ýürek damarymdan geçýär, onda şekillenýär. Meniň

eserini rus diline geçiren şahyrlarym Magtymguly, Zelili, Mätäji we beýlekiler üçin türkmen ili sag bolsun!

N. Grebnew

Söz sungaty–dostlugyň simwoly

Gadym wagtlardan bäri gündogarda kerwen ýoly jansyz çölleriň we sähralaryň arasyndaky ýaşayşyň simwoly, ses-sedasyz, iňňän uly giňişlikleriň, adamlaryň aragatnaşygynyň simwoly bolupdy. Häzirki wagtda söz sungaty halklary ýakynlaşdyrmagyň belent we hormatly missiýasyny ýerine ýetirýär. Türkmen edebiýatynyň «kerweni» Magtymgulynyň öz halkyna wesýet eden tüýs genji-hazynasy bolan iňňän köp ruhy gymmatlyklary alyp barýar.

O. Gukasyan

Göreşiň hyzmatynda

Halklaryň ruhy güýjüniň hemmesi, şol sanda geçmişiň olar tarapyndan döredilen ruhy baýlyklary-da sosial progres ugrundaky göreşiň hyzmatynda goýlandyr. Siziň beýik şahyryňyz Magtymgulynyň döredijiligi hem şoňa gulluk edýär.

Haled-Es-Salam

Türkmen durmuşynyň aýnasy

Magtymgulynyň poeziýasy biziň üçin gymmatlydyr, sebäbi türkmen halkynyň ýaşayşyny, durmuşyny, arzuw-umytlaryny onuň jadyly setirleri we arzuwlary arkaly bildik, onuň geçen agyr durmuş ýoluna, ezijilere we talaňçylara garşy alyp baran gaýduwsyz göreşine şol setirler arkaly göz ýetirdik. Öz halkynyň hasratynyň we begenjiniň aýdymçysy bolanlygy üçin, halkyň içki dünýäsine aralaşmagy başaranlygy we ol hakda watança mahsus joşgunda şygrylar düzenligi üçin biz Magtymgulyny söýdük.

H. Hawpaçayew

Älemgoşar ýaly

Magtymgulynyň döredijiligi tükeniksiz şypa berýän, dünýä manysyny saçaýan parasat çeşmesidir. Ol ölmez-ýitmez pikirleriň we

asylyly, adamkärçilikli duýgularyň genji-hazynasydyr. Men Magtymgulynyň goşgularyny okanymda onuň ýagty ýadygärliginiň öňünde tolgunman durup bilmeýärin.

Beýik türkmen şahyry Magtymgulynyň älemgoşar ýaly öwüşgin atýan, juda baý, köptaraply döredijiligine her sapar ser salanymda... esreýän deňziň haýbatly tolkunlaryna döz gelip, gaýa ýaly bolup duran şahyr meniň göz önümde janlanýar. Onuň maksada okgunly, iňňän sazlaşykly poeziýasy kemsiz açylan hoşboý bägüli ýatladýar, ýakyp-ýandyryp barýan suwsuz çölde, gazaply çölde beýle bägüliň neneňsi gudrat bilen kemala gelenine haýranlar galýarsyň.

Zeminiň dürli halklarynyň dillerinde onuň goşgularynyň owadan kitap edilip çykaryljakdygyna men ynanýaryn.

M. Ibragimow

Baklylygyň şahyry

Magtymguly, hakykatdan-da, türkmen halkynyň dilinden düşmeýär, ol adamlaryň ençeme we ençeme nesilleriniň ýüreklerine ornaşdy. Sebäbi ol baklylygyň şahyrydyr. Ýüz ýyllyklar geçenden soň hem geniy şahyryň her bir sözi, oý-pikiri, setirleri onuň içki oý-pikirlerini, ýüreginiň urgusyny, duýgusyny, onuň ýürek tolgunmasyny biziň günlerimize çenli alyp gelýär. Ol diňe geçen eýýam hakynda pikir ýöretmäge kömek etmek bilen çäklenmän, eýsem, geljekki asyrlara hem nazar aýlamaga mümkinçilik berýär. Halkyň, onuň diliniň, taryhynyň we medeniýetiniň ölmez-ýitmez bolşy ýaly, halkyň genisi hem ölmez-ýitmezdir.

... Bir halkyň jümmüşinden gelip çykan geniy beýleki halklara hem örän oňat mälim bolýar. Magtymguly Türkmenistanda ýaşady, onuň poeziýasy mähriban halkyň ahlak sypatlaryny beýan etdi, emma ol häzirki wagtda hem türkmenleriň we ruslaryň, ukrainleriň we gazaklaryň ýüreklerinde—biziň ähli halklarymyzyň ýüreklerinde ýaşaýar.

Ý. Isayew

Şahyrana güýç bilen

Doganlyk türkmen halkynyň beýik şahyry Magtymgulyny iň gumanistik ideýalary uly şahyrana güýç bilen halkyň göwnüne ornaşdyryp bilenligi üçin söýýärin.

I. Ishak

Halk söýgüsiniň belent derejesi

Şu gün siziň milli gimniňiziň Magtymgulynyň hatyrasyna ýaňlanandygyna men aýratyn şatdyryn. Munuň özi, meniň düşünişimçe, halk söýgüsiniň ýokary derejedäki ýüze çykmasydyr. Eger men sazanda bolan bolsadym, şu balkona çykardym-da, öz ýurdumyň milli gimnini hem Magtymgulynyň hatyrasy üçin ýerine ýetirerdim.

Jemaletdin Aly

Meniň pikirimçe...

Meniň pikirimçe, adamy bezeýän ahlak sypatlaryny, ony ýigrenji edip görkezýän ýaramaz gylyk-häsiýetleri Magtymguly ýaly şeýle çuň, göwnejaý hem her taraplaýyn işlän şahyr Gündogarda-da, Günbatarda-da ýok. Beýik şahyr –akyldaryň filosofik pikirleri şeýle çuňňur, şol bir wagtyň özünde-de köplere düşnükli. Durmuşy-filosofik pikirleri ähli adamzada deň derejede ýakyn röwüşde goşgy setirlerine siňdirip, her bir ynsanyň ýürek taryna kakyp, aňyna ornaşar ýaly derejede galam ýöretmegi ussatlyk bilen başaran şeýle şahyr häzire çenli dünýä inenok.

Isa Jepbarow

Gündogaryň şuglaly ýyldyzy

Beýik şahyr Magtymguly her bir türki halk üçin örän gymmatlydyr. Ajaýyp döredijiligi bu beýik ussady Gündogaryň şugla saçýan ýyldyzyna, onuň şahsyýetini dünýä derejesindäki beýik şahsa öwürüpdür.

Ähli türki halklaryň arasynda Magtymgulynyň eserleriniň has giň ýaýrany garagalpaklardyr.

T. Kanaatow

Ylmyň we pikiriniň akymy

Iň pugta sapak–jöwzaly Orta Aziýa giňişlikleriniň ýaşayyş arteleiýasy bolan beýik Amyderýa biziň ölkelerimizi birleşdirýär. Emma munuň özi suwuň janly akymy däl-de, eýsem siwilizasiýanyň, ylmyň, pikiriniň halkdan-halka hereket edişidir. Bu akym Rudakynyň pikirlerini, Jamynyň goşgularyny, Ibn-Sinanyň (Awisenanyň) çäksiz

bilimlerini umumy baýlyga öwürdi. Beýik Magtymgulynyň poeziýasy hem hemmelere, şol sanda täjiklere hem degişlidir.

M. Kanoat

Jadyly döredijilik

Edil genial Puşkiniň, ukrain halkynyň beýik kobzary Şewçenkonyň, Nyzamynyň hem-de Rustaweliniň, Saýat Nowanyň we Abaýyň döredijiliginiň halklaryň hemmesine ýakyn hem ýakymly bolşy ýaly, Magtymgulynyň jadyly döredijiligi-de bize ýakyn hem ýakymly.

B. Karapetýan

Halk aladasyna ýugrulan lirika

Beýik Magtymguly adamlaryň sada, ak ýürekli we mähirli gataşykda bolmagyny arzuw edipdir. Onuň halk aladasyna ýugrulan lirikasy şu günler hem ýaşaýar we beýik maksada–hemmetaraplaýyn gözəl boljak täze adamy terbiýeläp ýetişdirmeklige gulluk edýär.

L. Klimowiç

Dünýä poeziýasynyň Elbursy

Biziň halklarymyzyň däbi boýunça in belent zatlar Elburs dagy bilen deňşdirilýär. Men Magtymgulyny we onuň poeziýasyny-da şol belent dag bilen deňşdiresim gelýär. Magtymgulyny biz diňe türkmen poeziýasynyň däl-de, eýsem, dünýä poeziýasynyň-da Elbrusy hasaplaýarys.

K. Kulyýew

Magtymgulynyň dünýä okyjysy

Bu gün Magtymgulynyň şygrylary dünýä halklarynyň pähim baýlygynyň ortalyk hazynasyna ymykly goşuldy. Sebäbi dünýä okyjysy olardan diňe türkmen durmuşyny däl, eýsem, öz durmuşyny-da görüp bilýär.

K. Kurambaýew

Rowaýata öwrülen şahsyýet

Molla şahyr bolan Döwletmämmet Azadynyň ogly Magtymguly XVIII asyryň ikinji ýarymynda türkmenleriň arasynda şöhratlanan hem-de biri-birleri bilen syýasy taýdan baglanyşykly bolmadyk, dagynyk türkmen tireleriniň hemmesi üçin deň derejede gymmatly görülýär we umumy milli şahyr hasaplanylýar. Türki halklaryň özgesiniň munuň ýaly bitewi milli şahyry ýok. Magtymgulynyň şahsyýeti barada eýýäm köp sanly rowaýatlar aýdylýar.

A.E. Krymskiý

Mertebe beýikligi

Tereň halky ideýalary gozgan we ony ýokary çeperçilik derejä göteren, ussatlygyň iň belent basgançagyny eýelän şahyrlar üçin milli çägaralar bolmaýar. Magtymgulynyň edil türkmenlerde bolşy ýaly özbekleriň-de, garagalpaklaryň-da ortak şahyry bolup gelýändigide şol sebäpden. Elbetde, beýle edebi mertebe hemmä nesip hem edip duranok.

K. Maksetow

Döwrebaplyk

Magtymguly–türkmen halkynyň beýik ogly türkmenleriň özlerini ruhy taýdan duýmaklarynda, ruhy ösüşinde, milli medeniýetinde täze döwri açan beýik şahyr. Çuňňur demokratizm, döwrüň progressiw ideýalaryna ýykgyň etmek, duýgularyň güýji, duýgularyň beýan edilişiniň aýdyňlygy Magtymgulynyň eserlerine bakylyk berdi.

Magtymguly parahatlygy, halklaryň arasynda dostlугy ündäpdir. Onuň poeziýasynyň bu äheňi bolsa döwrebap äheňdir.

T. Markow

Ertirlere bolan ynam

Magtymgulynyň goşgularynda halkyň kalby, söýgüsi we hasraty, oý-hyýallary we ymtlyşlary, zähmeti we göreşi, yhlasy hem umydy, ajaýyp geljege bolan ynamy öz beýanyny tapýar.

M. Mirşeker

Garagalpak şahyrlarynyň hemmesiniň halypasy

Magtymguly diňe bir Ajynyýazyň däl, eýsem, garagalpak şahyrlarynyň hemmesiniň-de ussadydyr. Emma ala-böle Ajynyýazyň şahyrlyk şöhrata eýe bolmagynda Magtymgulynyň aýratyn orny bar. Sebäbi ol bu ajaýyp şahyryň köp goşgularyny garagalpak diline geçirdi. Soňabaka Ajynyýazyň ençeme goşgusy Magtymgulynyň şygrylary bilen aralaşyp gitdi. Munuň şeýle bolmagynyň ilkinji sebäbi Magtymgulynyň akyldar şahyr bolanlygy, Ajynyýazyň halypasynyň däplerini erjellik bilen ele almaga bolan gyzyklanmasy Magtymgula köpräk eýermegine hem-de nezireçilik usulynda şygrylar döretmegine alyp geldi.

K. Mambetow

Halk poeziýasynyň pälwany

Türkmen klassyklarynyň arasynda Magtymgulynyň poeziýasy biçak baý halk parasady bilen tapawutlanýar. Halk poeziýasynyň bu pälwanynyň eserlerini okanyňda, şu ümmülmez alaňlyklaryň içinde şeýle tapylgysyz zehinleriň döreýändigine haýran galýarsyň.

G. Mälikow

Ýürekdeşlige çagyrys

Üns bermäge mynasyp ýagdaý şudur, ýagny biziň bu türkmen şahyrymyz türki dildäki goşgulary düzmekde bu dili dikeltmek maksadyna eýerýärdi, ýöne öz diňleýjilerini–ynsanlary «Hemdemlik hemzybanlykdan gowudyr» diýen beýik Möwłana kimin, söýgä, pikirdeşlige we ýürekdeşlige çagyýardy.

Mostafa Naseri

Içginlik

Magtymgulynyň şahsyýetini, durmuşyny içgin seljerenimizde, ol biziň göz önümizde mugallymyň, filosofyň, demokratyň, gumanistiň, akyldaryň we keramatly adamyň keşbinde peýda bolýar.

Muhammed Ansrullah

Şahyry hatyralamagyň manysy

Beýik türkmen şahyry, aryfy we akyldary Magtymguly Pyragy-nyň adyny we ony hatyralamak dünýäniň, esasanam, Merkezi Aziýanyň ägirtlerine hem-de medeniýetine we taryhyna hormat-sarpa goýmakdyr. Ol özüniň beýik hem inçe ruhy, çeper hem düşnükli dili, şonuň ýaly-da hikmetli öwüt-pentleri bilen öz adyny we öz milletiniň adyny taryhda hemişelik galdyrmagy başardy.

Muhammet Isa Ziräk

Bizem şarik

Biziňem Magtymgula siz bilen bilelikde şarik bolmaga hakymyz bardyr. Onuň hut özbek halkynyň hem gamyny iýenligi üçin biz özümizi oňa şarikli hasap edýäris.

Ashad Muhtar

Musulman äleminiň akyldary

Ylahy yşky wasp ediji beýik türkmen aryfy we şahyry Magtymguly Pyragy külli musulman äleminiň akyldarydyr.

Mehmet Ýuwa

Beýik söz ýok bolmaýar

Magtymguly halk poeziýasynyň fakelini belent tutdy. Fanatikler we nadanlar onuň golýazmasynyň köp sanlysyny ýok etdiler. Emma olar diňe kagyzy ýakdylar – beýik sözi ýok edip bolmaýar.

Nabi Hazri

Magtymguly meniň hem şahyrym

Aslynda, Magtymguly meniň hem şahyrymdyr. Men şahyr hökmünde Magtymguludan köp zatlary öwrenýärim. Magtymguly meniň-de atamdyr, ussadymdyr. Ol maňa we meniň bilen birlikde şu ýerde bolan ençeme şahyrlara hem iň beýik zady, iň uly zady öwretdi. Şahyr özüniň her bir şygryny halk dilinde ýazyp, halkyň azatlygy hem-de özbaşdaklygy ugrunda söweşipdir hem göreşipdir. Şeýle etmeýän şahyr, şahyr hem dälidir.

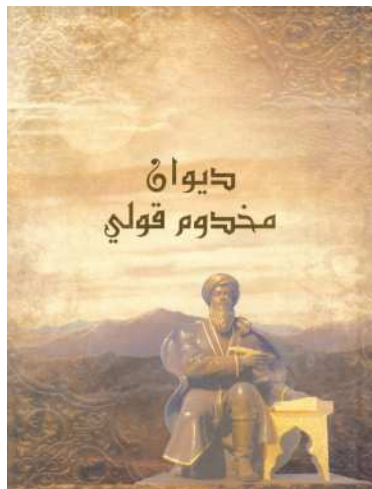
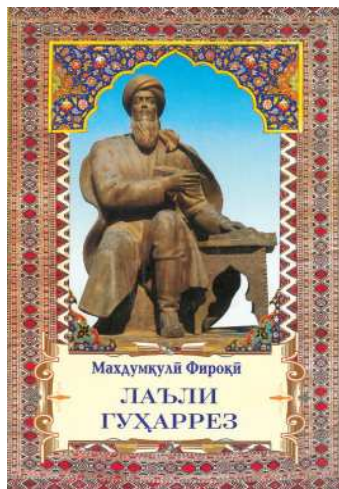
Nazym Hikmet

Ýaşlyk hyjuwy bilen

Şahyr özüniň «Nahana geldiň» diýen goşgusynda ýüz ýaşamagyň hupbatlydygyny nygtapdyr. Bu gün bolsa Magtymgulynyň 225 ýaşy dolýar, şeýle-de bolsa onuň ýüregi ýaşlyk hyjuwy bilen lowurdaýar we ol şeýdip, hemişe gürsüldäp durar.

Nguyen Kong Hoan

Magtymguly daşary ýurt dillerinde

Öwrenere zat köp

Men henize çenli şeýle özboluşly we özüniň döredijiligi bilen şeýle geň häsiýetli, şygrylary çuň manyly şahyra az duşupdym... Magtymgulynyň döredijiliginde öwrenere zat köp.

Prof. Nowiçenko

Onuň adyny hemmeler bilýär

Bizde – Garagalpagystanda ajaýyp türkmen şahyrynyň adyny ýa goşgularyny bilmeýän ne garrydan, ne ýaşdan, ýekeje adamam ýok.

M. Nurmammedow

Uly mekdep

Türkmen halkynyň beýik şahyry Magtymgulynyň gyzyla gaplaýmaly eserleri tatar okyjysyna biziň öz ene dilimize terjimesi arkaly örän ýakyndan tanyşdyr. Biz, tatar ýazyjylary, Magtymgulyny terjime etmek bilen, şahyranä ussatlygyň mekdebini geçdik, ol bize parasatly pikir ýöretmegi, baý obrazlylygy, mazmunyň aýdyň, dürs bolmagyny, halk diline daýanyp, gysga sözler bilen giň many bermegi öwredýär. Halk bilen we halk üçin döredýänlere bu mekdepde okamak uly bagtdyr.

Z. Nury

Magtymguly we Danzanrawja

Türkmen şahyry Magtymgulynyň we mongol şahyry Danzanrawjanyň şygrylary Gündogaryň umumy medeni mirasy hasaplanylýar. Iki halkyň bu beýik şahyrlary bir döwürde, ýagny 1700-nji ýylyň ahyrynda we 1800--nji ýylyň başynda ýaşapdyrlar we nesilden-nesle miras galan şygrylary döredipdirler. Bu beýik şahyrlaryň döredijiligindäki meňzeşlik halklaryň arasyndaky sungat we medeni gatnaşyklaryň bir böleginiň beýanydyr.

Oçurbat Kişugsyren

Ajaýyp edebiýat

Türkmenleriň klassyky edebiýaty Gündogaryň beýik edebiýatynyň pudagydyr. Bu ajaýyp edebiýatda diňe Magtymgulynyň adyny tutmaklyk-da ýeterlikdir.

Ý. Oleşa

Hyjuwly ses

Magtymgulynyň bütin ömri we döredijiligi onuň öz halkyna bolan gumanizme we söýgä ýugrulypdyr. Sada zähmetkeşiň hesretleri beýik watançy şahyryň ýüregini awadypdyr. Şonuň üçinem ol özüniň dünýä poeziýasynyň hakyky göwheri bolan ajaýyp eserlerinde halky birlige, azatlyk we özbaşdaklyk ugrundaky göreşe, ýagty geljege hyjuwly çagyrypdyr.

Müňlerçe we müňlerçe zähmet adamlarynyň isleg-umytlaryny aňladýan beýik Magtymgulynyň arzuwy bütin dünýäde, şol sanda meniň watanymyň günortasynda hem durmuşa geçirilýär.

Pak Un Ger

Dury akyl

Magtymguly zor realist. Ol öz döwrüniň hakykatyna dury akyl nazaryny salmak bilen çäklenmeýär, onuň geljek hakyndaky örän real we dury akylda aýlanan arzuw-hyýallary göýä onda öňdengörüji şahyryň we öz isleýän zadyny oňat bilýän, öz maksatlaryny amala aşyrmaga erjel çalyşýan tejribeli işgäriň ukyby birleşen ýaly görünýär.

L. Perwomaýskiý

Bol suwly derýa

Öz beýik oglunyň dana setirlerini ajaýyp labyzly aýdymlyryna siňdiren, hatyrasyna dag ýaly heýkeller bina edip, dabarasyny ilden-ile ýaýyan türkmen halkyna guwanjym çäksiz. Şu saparymda men ilkinji gezek Magtymgulynyň dogduk mekanynda bolup gördüm. Şahyr töweregi belent, gözəl daglar bilen gurşalan kiçijik obada dünýä inipdir. Meniň ol daglary «Magtymguly daglary» diýip atlandyrasym gelýär. Beýik şahyryň poeziýasy bolsa belent dagdan gözbaş alyp, saglap inýän kuwwatly derýa meňzeýär. Ol derýanyň suwy indi iki ýarym asyr bäri diňe bir öz iliniň däl, beýleki halklaryň şygra, dana söze muşdaklarynyňam teňneligini gandyrp gelýär.

K. Rahmanow

Magtymgulyny söýmän bolanok

Biziň ýaşlarymyz hem Magtymgulynyň döredijiligini içgin öwrenip, ruhy taýdan has baý bolup ýetişýärler, adatça, beýik poeziýa bilen duşanyňda hemişe-de şeýle bolýar. Magtymgulyny söýmän bolanok: sebäbi onuň bilen ýekeje duşuşyk – onuň ýeke goşgusyny okamagyň özi-de ýeterlik, onsoň täze duşuşyga garaşyber, çünki şonuň ýaly her gezekki duşuşyk – munuň özi hemişe täze we şatlykly açyşdyr.

F. Ý. Rokpelnis

Nusga

Magtymgulynyň poeziýasy – graždanlyk, watançylyk we söýgi lirikasynyň ölmez-ýitmez nusgalary bolup durýar. Häzirki zamanyň ýazyjylary ondan öwrenmekden, Watana we halka onuň asyly hyzmaty bilen öz işlerini we oý-pikirlerini deňleşdirmekden ýadamaýarlar.

S. Rüstem

Geçmiş we şu güni baglanyşdyrýan poeziýa

Şahyr bilen tanşanyňda, şol şahyry döreden halkyň kalby bilen tanyş bolýarsyň. Hala Magtymgulyny oka, hala Fizulyny; hala Nowaýyny oka, hala Rustawelini; hala Abaýy oka, hala Puşkini – sen barybir, şol şahyry döreden halkyň kalbyny aňsatlyk bilen aňýarsyň. Poeziýa diýilýän zat ol ýa bu halkyň häzirki durmuşy bilen geçmişini baglanyşdyrmaga hemme zatdan betер ýardam edýär. Geçmişin şahyrlaryny okanymyzda, biz şol şahyrlary döreden halkyň durmuşynyň pulsuny, şol halkyň alyp baran göreşini we ideallaryny göz önüne getirip bilýäris. Beýik türkmen şahyry Magtymguly öz halkynyň arzuw-isleglerini ökdelik bilen beýan etmegi başaran poeziýa pälwanlarynyň biridir.

R. Rza

Milli çäklerden çykyp...

Beýik şahyryň ýubileýi milli çäklerden daşa çykyp, öňdebaryjy ähli medeniýetiň baýramçylygyna öwrülýär.

M. Sabolçi

Külli türkmeniň halypasy

Gökleň urugynyň gerkez tiresinden bolan Magtymguly külli türkmeniň halypasydyr.

A. N. Samoyłowiç

Milli emläk

Magtymgulynyň goşgulary we aýdymlyry oba okyjylaryna şeýle bir düşnükli bolup, olary sözme-söz ýat bekläpdirler we çagalarynyň-da ýetişenlerinden soň, iň bir beýik milli emläk hasaplap, onuň goşgularyny edil şonuň ýaly sözme-söz ýat tutmaklary üçin çalşypdyrlar. Onuň goşgulary tutuş Gündogara ýaýrapdyr. Olar beýleki döwletleriň türkmen halkyna bolan hormat-hatyrasyny artdyrypdylar.

P. Skosyrew

Gyzykly tema

Magtymgulynyň şygrylarynda söýgi temasy has gyzyklydyr. Onuň bu goşgularynda şahyryň çuňňur söýgi duýgusyny, giň dünýägaraýşyny we söz baýlygyny görmek bolýar.

A. Sogomonýan

Magtymgulynyň güýji

Ruslary Puşkinsiz, Tolstoýsyz göz önüne getirmek mümkin bolmaýşy ýaly, türkmenleri hem Magtymgulusyz göz önüne getirmek kyndyr. Ol türkmen halkynyň ruhy dünýäsiniň iň ýokary derejede ýüze çykmasydyr.

Ý. Surowsew.

Ol Hindistany görmegi arzuw edipdir

Magtymguly öz eserlerinde Hindistany ýatlapdyr. Şahyr: «Uzak dumanlaryň aňyrsynda Hindistan bar» diýip aýdypdyr. Ol Hindistany arzuw edipdir, şoňa görä-de türkmen halky şahyryň ýubileýini belleýän wagty hindi žurnalistleriniň hem bu ýerde siziň bilen bile bolmagy kanunalaýykdyr. Biz eýýäm üç gün bäri Žurnalistler birleşmesiniň (soýuzynyň) myhmanlary hökmünde bu ýerde bolýarys, dabaralar bizde öçmejek täsir galdyrdy. Öz wagtynda biziň liderlerimiz Aşgabada gelip görüpdirler, olaryň arasynda Jawaharlal Neru we Indira Gandhi bar. Neruwyň atasy, Magtymguly ýaly Hywada medresede okapdyr. Bir söz bilen aýdylanda, biziň gatnaşyklarymyzyň gadymy däbi bar.

Subhi Rabat Bhattaçariýa

Terjimeçiniň nazary

Magtymgulynyň goşgularyny terjime etmäge başlanymda, men şahyry öz döwrüniň ýagdaýlarynda gözümiň önüne getirmäge synanyşdym.

Lermontowyň sygyrlarynyň hyjuwlylygyny, Deržawiniň eserlerindäki dabara tantanany, Týutçewiň goşgularyndaky çuňňurlygy, türkmeniň poeziýasynyň heňdarlygyny başga dillerde nähili berip bolar? Bu elementleriň hemmesi-de, belli derejede, Magtymgulynyň poeziýasynda bar ahyry! Magtymgulynyň döredijiligi bir goşgusynda bolmasa-da, beýleki goşgusynda, ýyl we ýol alyslygyna garamazdan, ýokarda sanalyp geçilen şahyrlaryň döredijilikleri bilen utgaşýar. Rus poeziýasynyň oňat däpleri, onuň halkylygy, watançylygy... Magtymgulynyň poeziýasyna-da mahsus sypatlardyr.

A. Tarkowskiý

Taryhçy adama-da ýetdirmejek ussatlyk

Magtymgulynyň nähili ömür sürüp ötendigini jikme-jik göz önüne getirmek kyn. Biz ol barada köp zatlary bilemzok, ýöne çak edýäris. Emma biz onuň sygyrlaryny okaýarys, bularda şahyr bize öz döwri hakynda taryhçy adama-da başartmajak ussatlyk bilen gürrüň berýär.

N. Tihonow

Hakykata kasam içen şahyr

Magtymguly hakykata gulluk etmäge mäkäm kasam içen we ömrüniň ahyryna çenli hakykata wepaly bolan şahyrdyr. Magtymguly hakykaty çyn ýürekden söýüpdür we onuň üçin özündäki ägirt uly şahyryna zehiniň ähli güýji bilen göreşipdir.

P. Tyçyna

Ähli türkmenleriň şahyry

Hywadaky beýleki ýadygärlikleriň arasynda belli medreselerden hasaplanýan «Şirgazy» medresesine seredip gördüm. Rowaýatlara görä, bu medresede ähli türkmenleriň şahyry Magtymguly okapdyr. Men «Bu medresäniň umumy jaýynyň bir böleginde hem Magtymguly ýaşapdyr» diýlen hüjräniň-de gapy tarapyndan suratyny aldym.

W.Uspenskiý

Şygrylarynda döwlet guran şahyr

Şygyr sungatynyň wekilleriniň döwleti dolandyrmak wezipesi ýokdur. Emma Alyşir Nowaýy, Şa Ysmaýyl, Kazy Burhaneddin, Fatyh Soltan ýaly döwlet adamsy bolup, şygyr ýazan şahyrlar sanardan köpdür. Bularyň arasyndaky esasy umumylyk bolsa şygyr sungaty bilen döwlet dolandyryşynyň örän inçe zat bolup durýandyklarydyr.

Magtymguly Pyragy hem döwlet işgäri bolmasa-da, şygrylarynda döwlet guran şahyrdyr. Bu aýratynlyk ony beýleki şahyrlardan we döwlet ýolbaşçylaryndan has tapawutlandyrýar.

J. Unaldy

Ajaýyp eserler

...Emma haýsy-da bolsa bir bagşynyň ýa-da Göroglynyň, ýa-da Aman mollanyň, ýa gaty oňat söýülýän Magtymgulynyň aýdymalaryny özüniň iki tarly tamdyrasyna goşup aýtmak türkmen üçin iň gowy hezillikdir. Keramatly ýaly görülýän Magtymguly türkmenleriň gökleň urugyndan bolup, segsen ýyl töweregi mundan oň aradan çykypdyr. Onuň biografiýasy bilen gatyşdyrylyp aýdylýan

rowaýatlara garanda, ol Buharada, Hywada bolmadyk hem bolsa, dünýäniň ähli kitaplaryny, ylmyny gowy bilip, ajaýyp zatlar döredipdir, örän oňat goşgular ýazypdyr. Onuň kitaby, Gurhandan soň, türkmenleriň arasynda uzak wagtlap, ikinji orny eýelejekdir.

Magtymgulynyň eserleriniň biziň üçin gymmatlylygy onda türkmen diliniň örän sap nusgalarynyň barlygyndadyr. Bu hili nusgalary onuň at-ýarag hakynda we ş. m. temalara bagyşlap ýazan şygrylarynda görmek bolýar. Munuň ýaly ýagdaý gündogar halklarynyň edebiýatynda juda seýrek duş gelýär.

Toý-tomguda ýa-da ýönekeý üýşmeleňde Magtymgulynyň aýdymларыndan aýdýan bagşyny diňlemek miýesser gelen pursatlary meniň aňymda asla ýitmejek täsir galdyrdy. Biz Etrekdekäk şonuň ýaly bagşylaryň biri biziň gapdalymyzda öz çadyryny gurdy. Günlerde bir gün ol özüniň dutary bilen aňsamara biziňkä geldi. Az wagtyň içinde ýaş ýetginjekleriň bir topary onuň daşyny gurşap alany üçin, haýsy-da bolsa gahrymançylyk hakyndaky aýdymларыň birini aýtmaly boldy. Ol ilki bada dutaryň taryna ýuwaş we saldamly kakyp, bogazyna salyp hiňlenmäge başlady, bu aýdyma däl-de, hor çekýäne meňzeýärdi. Emma gyzyşyndan soňra dutaryna örän batly kakyp, sesi çasly çykmaga başlady. Tarypy edilýän söweş gazaplaşdygysaýyn, bagşynyň we töweregindäki diňleýjileriň gitdigiçe ruhlary barha göterilip başlady.

A. Wamberi

Çehiýada hem tanalýar

Çehiýanyň alym adamlarynyň arasynda beýik türkmen şahyry Magtymgulynyň ady giňden ýaýrandyr. Esasan hem, onuň pelsepewi eserleri Gündogar şygryýetini we XVIII asyryň sopuçylygyny öwrenýän çehiýaly türkologlaryň arasynda diýseň meşhurdyr.

Wit Mihalik

Orta Aziýa sähralarynyň Dankosy

Magtymguly türkmen halkynyň genisi, beýik gumanist şahyrdyr. Ony dünýä edebiýatynyň gaýtalanmajak hadysasy, Orta Aziýa sähralarynyň Dankosy, biziň etraplarymyzyň şahyrlarynyň iň zehinlisi hasaplamak bolar.

Y. Ýusubow

Öwrenilmesi hökmandyr

Magtymgulynyň poeziýasy Merkezi Aziýa medeniýetiniň möhüm bölegi bolup durýar. Şonuň üçin Garagandanyň Ý.A. Buketow adyndaky uniwersitetiniň taryh fakultetinde «Gazagystanyň we Orta Aziýanyň medeniýeti» diýen kurs geçilende, Magtymgulynyň we Buhar Jyryň döredijiliginiň deňeşdirme derňewi berilýär, olaryň terjimehallary öwrenilýär, olaryň ýaşan we döreden taryhy döwri häsiýetlendirilýär.

Şeýle kursuň çäklerinde Magtymgulynyň döredijiligini öwrenmegiň esasy maksady Merkezi Aziýada türki edebiýatyň we medeniýetiň köp dürlüligini we şol bir wagtyň özünde-de bitewi logikasynyň bardygyny görkezmekden ybaratdyr.

Ý. Zimowina

MAGTYMGULY DAŞARY ÝURTLY ŞAHYRLARYŇ DILINDE

Nurmuhammet Ämetow
(*Garagalpagystan*)

Äleme tanalady ady türkmeniň (*Magtymgula öýkünme*)

Essalawmaleýkim, türkmen doganym,
Gördi dünýä bagtdan gaýnap-çoganyň,
Baýlygna buýsanyp gülýär Garagum,
Döwrana çolanmyş güli türkmeniň.

Ogul-gyzy gaýratynda, güýjünde,
Bagt guşy depesinde – täjinde,
Mollanepes dur dilimiň ujunda,
«Magtymguly, sözlär tili, türkmeniň».

Etrek derýalary dolup akanda,
Pyragy «Halkym!» diýp, janyn ýakanda,
Dutardan nalaly sesler çykanda,
Döwlet küýseýärdi köňli türkmeniň.

Görogly beg münüp Gyrat üstüne,
Golda şemşer, çykdy duşman kastyna,
Ikilik etmedik dogan-dostuna,
Synmaz polatdandyr bili türkmeniň.

Hary-zar bolana göwünlik berdiň,
Tapdyň melhemini mün-de bir derdiň,
Arslan ýüreklidiň, biridiň merdiň,
Şeýle mertdir tutuş ili türkmeniň.

Men şan-şöhratyňa sözler sözledim,
Göwnüme seniň dek ýyldyz gözledim,
Ilim – garagalpak, ýurdum – özbegim,
Guwanýar bagtyna doly, türkmeniň.

Ata-babam adalaty tapmadyk,
Ýekerilip, ojakda ot ýakmadyk,
Doganlygyň gapysyny ýapmadyk –
Gujagy giň jahan ýaly türkmeniň.

Abylkasym Ötebergenow
(*Garagalpagystan*)

Aňlana

Başda huşuň bolsa söze gulak sal,
Magtymgulyň sözi dürdür aňlana.
Her sözün gadyrlap, altyn ber-de al,
Tükeniksiz baýlyk kändir aňlana.

Ajynyýaz, Berdaga taglym-uz bolup,
Köňüllerne girdi bahar-ýaz bolup,
Goşa tarda ýaňlandylar saz bolup,
Diýseň ýaraşykly heňdir aňlana.

Nije yüz ýyl öňden gördi geljegi,
Many berip, sözden düzdi merjeni,
«Böri bolabilmez tilkileň jemi»,
Manysy-mazmuny kändir aňlana.

Her sözün gaplapdyr kümşe-altyna,
Hem paýlapdyr ony dünýäň halkyna,
Ony tumar eden ýaşar galkyna,
Ýüze ýaraşykly meňdir aňlana.

Ajap eýýam hökman geler – diýipdir,
Ak ýüreklä ak ýol berer – diýipdir,
Bahyl öz pälinden görer – diýipdir,
Her sözi hasyldyr, zerdir aňlana.

Goşgusyn okanlar haýran boladyr,
Gursakhanaň şatlyklara doladyr,
Her kes derdin aýdyp, sala saladyr,
Şirin-şeker, nabat-baldyr, aňlana.

Jeýhunýň peselip galjagyn bildi,
Dag-daşlaryň eräp-ýanjagyn bildi,
Zalymlaň saralyp-soljagyn bildi,
Jennet şemalydyr – ýeldir aňlana.

Bolşun beýan etdi garry-ýaşynyň,
Ekdi, ordy, ile berdi hasylyn,
Hak ussat piridir Abylkasymyň,
Şygry derde melhem-emdir aňlana.

Hasan Ilsöýer
(Azerbayjan)

Magtymgula

Hindige, Eýrana eýlediň sapar
Nazaryňy öz iliňe baglap sen.
Aýlandyň dünýäni misli bir çapar,
Adalat agtaryp, kalby daglap sen.

Ajap eýýamyňa göz dike-dike,
Oýlanyp gezipsiň ýyllaryň känin.
Seniň şol eýýamyň gelipdir. Menem
Geldim, ynha, gel, garşyla myhmanyň.

Jülge daglaryňda, sähralaryňda
Ösýär zamananyň ýüpek ýelleri.
Seniň arzuw eden şol ajap döwrüň
Başa täç edipdir tep-ter gülleri.

Iliň-günüň azat–agaýanadyr,
Edeplidir ogluň, gyzyň–peýkeriň.
Bu gözel zamanyň şöhrat-şanydyr,
Seniň şaýoldaky duran heýkeliň.

Men salam getirdim Azerbaýjandan,
Her bir halka bagt-döwleti islän sen.
Şygyrlarňy bilmeýän ýok bizde hem,
Bu gün dünýä seýlindäki dessan sen.

Aýgül Gumranowa
(Başgyrdystan)

Magtymguly

Ähli gülden saýlanyp dur
Türkmenistan – bagtyň güli.
Şan-şöhrata saýlanyp dur
Beýik şahyr Magtymguly.

Guwan gelen döwletiňe,
Gör, neneňsi bagtyň uly.
Taryhy dek görüp seni
Söýýär iliň, Magtymguly!

Dabaraň ýetipdir arşa,
Seniň diliň – bagtyň dili.

Il-halkyň belende galsa,
Senem galýaň, Magtymguly!

Türkmeniň altyn jygasy
Sen bolduň! Sen–halkyň guly.
Dünýäniň sönmez şuglasy,
Beýik ynsan – Magtymguly!

*Sooronbaý Jusiýew
(Gyrgyzstan)*

Magtymgula
(gysgaldyldy)

Haýran galyp ýaltaklama daşyňa,
Hemmejämiz gurban seniň başyňa,
Teke, ýomut, ýazyr, gökleň, alili
Üýşdi bu gün bir supranyň başyna.

Gözüm doýmaz mün nygmatly toýuňdan,
Gözüm doýmaz syratyňdan-boýuňdan.
Beýik Akyl, bu gün seniň toýuňa
Menem geldim Yssykkölüň boýundan.

Pyragy, sen albanlaryň şahyry,
Rumyn, bolgar, mongollaryň şahyry,
Dälsiň diňe türkmenleriň şahyry,
Borsuň bu gün millionlaryň şahyry.

Birje minut oýansadyň, Pyragy,
Görerdiň sen ýakyn bolan yragy.
Nurun saçýar bu gün seniň toýuňa
Deňlik,
Dostluk,
Agzybirlik çyragy.

Magtymgula nezire

Magtymguly, möhüm sözdür diýdigiň,
Ýigit ýigit dälir rasty bolmasa.
Kim biler nämede, nädip köýdügiň,
Bir mert ýigdiň bir mert dosty bolmasa.

«Dostuň-da dosty bar» diýýär danalar,
Ynha, ynsan üçin maňyz däneler,
Älemiň giňligi bir pul sanylar,
Dost könlünde mähir-yssy bolmasa.

Öz peýdaňy bilip dostuň satdygyň,
Bilip goý, öwlüýä kesek atdygyň.
Hem-de at-abraýda bagtyň ýatdygy,
Söz sözläňde baş-aýagy bolmasa.

Nakyl bar: «Birleşip ýuwar el eli»,
Ine, şuny bir beýiklik bilmeli.
Gözeldir, leýk, kime bolar söýgüli,
Jan alar jilwesi-näzi bolmasa!

Geldi Garaşsyzlyk halkyň halany,
Gursaklara ornaşdyrды namany.
Kim biler il könlündäki nalany,
Zybana ses berýän sazy bolmasa.

Öňden görüp, aýdan sözleriň asly,
Bize nesip edip duran dek misli,
Aral gurap galdy, gyş gelen pasly,
Halk göwni galkynmaz ýazy bolmasa.

Dama-dama köl bolýandyр damja-da,
Ýüwrük ata urulmaýar gamçy-da,
Awyn awlap, alabilmez awçy-da,
Elde guş, ýanynda tazy bolmasa.

Şygyr gadym adamlaryň ganynda
Döräp, aýrylmandyr olaň ýanyndan.
Şahyr görülmeyär şahyr sanynda
Ýüreginde iläň sözi bolmasa.

Nora Kalna
(Latwiýa)

Pyragynyň monology

Bardy meniň bir ajaýyp tulparym,
Niräni islesem ýel dek apardy.
Emma özge biri onuň uýanny
Ellerimden öňli-soňly gopardy.

Bar ýalydy meniň baýlygym-bagtym,
Rahat urýardy kalbym, dogrusy,
Emma özge biri, şol özge biri
Boldy ömür kerwenimiň ogrusy.

Ata-babalarymyň dogan ýerinde
Ýaşaýardym gamsyz gelip äleme.
Emma özge biri meniň Watanmy,
Häli-şindi saldy ýördi talaňa.

Söýdüm Meňli gyzy, şat gülküsini,
Mežnun dek ymtyldym mähre-ýalkyma,
Emma şu ýerde-de tapylp özge,
Ony alyp gitdi çalşyp altyna.

Ýürek dertden doldy,
Kebap boldy ten.
Mende heý bir galan zat bolsa, eger,
Sen indi baryny kabul et, Watan!

Indi meniň üçin poeziýa – Meňli,
Men oňa bagş edýän – galyň hökmünde –
Ömrümi, iň soňky sagada çenli!

Waçagan Oganesyán
(*Ermenistan*)

Magtymgula

Ermenistanymdan, gençli daglardan
Getirdim hoş sözi, ýürek ýylysyn.
Bir çemen bagladym seni arzylap,
Ady arşa ýeten Magtymgulusyň.

Diýarymyň gülgün daň deý meýlerin
Hem başymyň täji – halallyk duzun,
Atalaň diliniň dogasy bilen
Getirdim, kabul et, Pyragy, özüň.

Biziň daglarmyzyň ser çeşmelerniň
Suwlaryn guýaýyn tylla jamyňa.
Sen – arzyly şa köşgüniň gümmezi,
Bir elýetmez nama yşkyň şanyňa!

Dönmez ynam bilen ýagty jahana—
Güne tarap uçup gitdiň setirden.
Beýik ussat, bu gün seniň toýuňa
Ynsabymyň päkligini getirdim.

Alyp geldim Narekanyň aýdymyn
Hemem ýşka berlen Saýat-Nowany.
Asmana, topraga, Güne golaý sen,
Ýürek sözi – ýagşylygyň dowamy!

Oleg Loyka
(Belarus)

Pyragynyň heýkeli

Paýhas baryn jemläp serde,
Sözün şasy, sözün täji,
Eläp otyr giň galbirde,
Harpygyndan saýlap çäji.

Dok däneler şineleýär,
Halk kalbynyň jümmüşinde.
Onsoň birden bahar gelyär,
Kyrk çilläniň doň gyşynda.

Ýyldyz ýaly ýiti gözi,
Süýnüp gitmez ýyldyz ýaly,
Sebäbi ol halkyň özi,
Halkyň sözi, halkyň aňy.

Ortasynda Aşgabadyň
Dowam edip ajap kesbin,
Ýonup otyr mermer daşy,
Ýasap otyr ynsan keşbin.

Tapmas sen

*Niçe işi akył bilen jem etseň,
Pelek çaşyr, bir gün hasap tapmas sen.*

Magtymguly

Bu ýaşayşyň baş-aýagy sowaldyr,
Müň oýlanyp, bir çyn jogap tapmas sen.
Zemini-de, asmany-da hyýaldyr,
Könlünde tüm bolsa, aftap tapmas sen.

Ir ertirden, ak sähradan gül gözläp,
Ýüreklere tarap barýan ýol gözläp,
Ýagşy niýet-dilegleri bol gözläp,
Ne ýagşy söz, ne-de sogap tapmas sen.

Dolan Aý garaňky gijäň bagtydyr,
Aý dek göwnüň mähre mätäç wagtydyr,
Gözlerim ýaşyny şemal togtadar,
Kalba teselli dost-sebäp tapmas sen.

Maňlaýa ýazylmyş takdyry ezel,
Ol ömür ýoluna özendir özen,
Kysmat düýşümde-de bagrymy ezer,
Takdyryňdan özge azap tapmas sen.

Nebir yhlaslary çatyp giderler,
Göz dikip, göz bilen atyp giderler,
Gözýaş bir puşmandyr, ýuwdup giderler,
Haýransyň, akyla togap tapmas sen.

Ak köňüllä gara zulmat görüner,
Hakykat yzlasaň, töhmet görüner,

Hümmete melamat, yllat görüner,
Humayun guş, bagta ganat tapmas sen.

Gülüstan diýp, dostmy, derdiň aňlagaý,
Saňa umyt etgeý, ynam baglagaý.
Elinden tut, aş aoda daglama,
Yşkynda şeýle çyn kebab tapmas sen.

Içinde

Könlüm, ne iş bitirdiň, geldiň jahan içinde
Magtymguly

Mähir görkezip janym zary-girýan içinde,
Ýagşylyga ýar bolup, galdym arman içinde,
Hatalam hatar-hatar müň puşeyman içinde,
Başym göwrämde ermes, daş degirmen içinde,
Umydymyň gülleri gara duman içinde,
Könlüm, nesibiň şumy, ruhy-rowan içinde.

Gara saçym gije dek boýnuma towlanadyr,
Tün goýnunda jüp ýyldyz kä öçüp, kä ýanadyr,
Ol ýagşylyk päklikden umytly diwanadyr,
Daň atsa nurlaryny bulutlar gysganadyr,
Gabahat gezir ýörir bir ahyrzamanadyr,
Aýak basara ýer ýok ýylan-içýan içinde.

Zulmatda ýol görkezer açyk yüz-aý tapmaýa,
Mähir bilen el berer gülgün çyraý tapmaýa,
Muhabbetim ýerleşer mülki-saraý tapmaýa,
Batara köl, akara daşgyn bir çay tapmaýa,
Men heläk, umydymy jaýlara jaý tapmaýa,
Nebis bilmez çägin i iman-wyždan içinde.

Mekirlik hyýanata dolmuş, ýitip çynlarym,
Mähre wepa yzlasam, dogry çykmaz çenlerim,

Hile-ýalan derdinden geçip gitmez tümlerim,
Habar gelse külpetden, öňe saýlan, günlerim!
Meýli, alsyn ömrümi, meýli, solsun güllerim,
O dünýäde solmaz gül bar Gülüstan içinde.

Muzaffar Ahmedow
(Özbekistan)

Magtymgulynyň

Men örän bagtyýar, ynha golumda
Şygyr diwany bar Magtymgulynyň.
Goşgulary aýdym bolan dilimde,
Paýhas dessany bar Magtymgulynyň.

Ýaşamak kyn ondan nesihat alman,
Onuň söz ýaýlasy öwüsýär elwan.
Toprakdan nem alyp gunçalan, güllän,
Erem bossany bar Magtymgulynyň.

Ady günbe-günden galýar belende,
Saplanýar derdinden näsaglan bende,
Bir husur bar bolsa göwrede-tende,
Melhem-dermany bar Magtymgulynyň.

Dünýäniň gözüne bir mahal ilen
Onuň goşgulary giden bir älem,
Kalbynda magşugy Meňliden galan,
Yşky beýany bar Magtymgulynyň.

Bir gyz bar gül ýüzli, gaşlary ýaýdyr,
Görk-görmegi misli ýerdäki Aýdyr.
Howalasy belent daglara taýdyr,
Şol Meňli hany bar Magtymgulynyň.

Şoldur meniň mydam seždäm-togabym,
Tapyp beren kyn sowallaň jogabyn.

Her çent göwnüm bu ýerlere dolaryn,
Gözel mekany bar Magtymgulynyň.

Muzaffar, seýl et-de Gerkeziň bagyn,
Synla her daragtyn, her beýik dagyn.
Ogşa topragyny türkmen diýaryň,
Hut göbek gany bar Magtymgulynyň.

Wladimir Ýerofeýew
(*Russiýa Federasiýasy*)

Munda Magtymguly şygyr ýazypdyr

Funtowa ýerinden ajaýyp ýer ýok,
Nämä degmez doglup, önüp-öseniň.
Munda Magtymguly şygyr ýazypdyr
Hem ýüregi urýar Hojanepesiň.

Munda Abdurahman Nyýazy türkmen –
Şygryýetiň tagzymçysy hem alym
Bize ilki gezek sowgat beripdi
Beýik Magtymgulyň şygyr diwanyn.

Tagandurdy diýen täjir bu ýere
Hywa taýdan kerwen çekip gelipdir.
Haly, ýüpek getirip bu illere,
Bu illerden alkyş baryn alypdyr.

Buýsanýan, dostlarym, men bu toprakda,
Şöhratly bir halka bolanma goňşy.
Menem aýdymssypat şol millet hakda,
Türkmeni wasp edip, ýazýaryn goşgy.

Ykbaldanrazy men, ýüregimjoşýar,
Dostlugyçalyşman başga zat bilen.
Bu ýerdäkitürkmenleriň şa ýoly
Bizi birleşdirýär Aşgabat bilen.

Galy Ormanow
(Gazagystan)

Magtymgulynyň mekanynda

Jadyly Soňudag, soňsuz Soňudag,
Bir gün däl, men seni mydam söýerin.
Senden juda alyslarda bolsam-da,
Daşdan bina bolan aýdym diýerin.

Daş ussasy, belki, şeýle sünnäläp,
Piramidalar deý owadan ýasan.
Bilsin: köp zatlary ýitirýändigin,
Bu ýerlere gelip görmedik ynsan!

Müň öwşünli daşlar müň dürli gül deý
Baş aýlaýar dönüp älemgoşara.
Müň asyrlaň syry gizlenip ýatyr
Seň synalaryňda ýazy-gyşyna.

Soňudagda sada adamlar bilen
Ýaşap geçen Magtymguly Pyragy.
Şu ýerlerden uçurypdyr sözlerin
Ýakyna getirip, alys-yragy.

Belki, söz kerwenniň kerwenbaşysy
Soňudaga siňdirendir ýşkyny.
Onuň giň dünýäsin synlap durun men
Kalbyma siňdirip daglaň keşbini.

Iller, heý

Eý, aksakal, türkmenleriň atasy,
Gündogar şygrynyň altyn halkasy,
Gözýaşyň – ahmyrly zemin katrasy,
Seni yatlap, gök çeşmeler aglar, heý!

Owazyň ýaýrady asman-zemine,
Gazalyň özün dek döz geldi kyna,
Jadyly dünýä deý oturdyp syna,
Gyzlar seni düýşde görüp uklar, heý!

Hak söz hem ýagşylyk boldy ýaranyň,
Garyp-gasyr goltugyndan diräniň,
Goşgularyň kembagaly daranyň
Ok bolup bagryny mydam daglar, heý!

Gylyç ýerne söz bolsa-da tutanyň,
Görogly dek bir merdidiň Watanyň.
Bilbil owazyna owaz gatanyň–
Öz bilbilim diýip söýer baglar, heý!

Türkmen sähralara nuruňy goşup,
Zamanyň toýlarna berýäň ýaraşyk.
Gelip, giň jahana salyp dur yşyk,
Seniň çoh garaşan ajap çaglaň, heý!

Seň dogan ýurduňa geldim salama,
Gulak as ýürekden çykan kelama,
Şyhzade diýr, misli täsin keramat,
Gazallaň aňymda durar solman, heý!

Näme sen?

Ajap harydyna bazar tapmadyk,
Her ýan geçen kerwenmi sen, näme sen?
Kükreklerde gozganmadyk, gopmadyk,
Dömüp ýatan armanmy sen, näme sen?

Siller mekan tutup Etrekde saýdan,
Döwlet gaçyp, Gerkez göçdi o taýdan.
Gynyndaky gylyç, merde zar meýdan,
Sürülmedik döwranmy sen, näme sen?

Ýaşmak dişläp, gülýakalar dakynyp,
Ak ýüzüne gara ýaglyk ýapynyp,
Aýrallykdan bagry oda ýakylyp,
Zarlap giden jenanmy sen, näme sen?

Ussasy jahana bir gelen haly,
Bahasyňa ýetmez dünýäniň maly,
Sähetli gün oňman turman şemaly,
Atylmadyk harmanmy sen, näme sen?

Bu ýedi yklymyň syrlaryn bilip,
Gül ýapragyňy hazan aýazy alyp,
Jahyllyk derdiniň tebibini bolup,
Tapylmadyk dermanmy sen, näme sen?

Ajap döwran gelip, gülläp diýaryň,
Zer zergäriň tapdy, kerwen– bazaryň,
Täze nesillere düşüp nazaryň,
Gülgün öwsen bossanmy sen, näme sen?!

Ybraýym diýir: çyn şahyrlyk ýolusyň,
Ynsanýet bagynyň solmaz gülüsiň.
Poeziýanyň pälwany – Magtymgulusyň,
Halkyň bilen täze dogan nama sen!

Ýaraşar **(Magtymgula öýkünme)**

Herki zadyň öz düri, öz boýagy
Bilinip alynan çagda ýaraşar.
Aga görmek bermez kömüriň suwy,
Reňk garasy gara göze ýaraşar.

Gök asmana bakyp göwnüm imrindi,
Ýaz hem ýaşyl lybasyny geýindi,
Bahar al-ýaşyla ömürlik bendi,
Zagpyran jemaly güýze ýaraşar.

Bahara çolanan gyrgyzy gülüm,
Laplama gyzyldan köýnegi telim,
Edenok sary reňk altyna çalym,
Zer suwy barmakda ýüzüğe ýaraşar.

Garga gara nokat bagyşlar gara,
Gamçy örüm nagyş ýaraşar mara,
Sap durulyk – aýna, ýagtylyk – nura,
Gara hallar ap-ak ýüze ýaraşar.

Ybraýym diýr: boýaga baý mekanym,
Ne jürün isteseň doly dükanyň,
Tawus peri – adam göwni – nyşanym,
Näçe taryplasam söze ýaraşar.

MAGTYMGULYNYŇ PÄHIMLERI WE ÖWÜTLERI

Ýoksuzlyk bir ýaman ýoldur.

* * *

Halal lukma ýagtylyk biýr ýüzlere.

* * *

Galmagaldan bela geler.

* * *

Magtymguly, haýwan bilse balasyn,
Ynsan bagryn duzlamayan bolarmy?

* * *

Bir ýolda günä bar, bir ýolda—sogap,
Arasatda senden sorarlar jogap,
Halala hasap bar, harama azap,
Şeki ýokdur, ýada salgyl bu işi.

* * *

Ýürekde ýok sözi tile getirme.

* * *

Är ýigitli, berkararly il içre
Hiç oňuşmaz, namys-u ar oýnaşar.

* * *

Ýyglap gözüm ýaş etdim,
Köňül içre niş etdim,
Il-günüme bagş etdim,
Zyban içre asalym.

* * *

Dogry ýörgen, dogry gezgen dok bolar,
Biwagt ýörgen melamata çoh bolar,
Ömrüň boýy ýygnaganyň ýok bolar,
Haram söýen ýigitlere baş bolmaň.

* * *

Müň gün aglan bir gün güler.

* * *

Döwlet pelek bile döner,
Kimden uçar, kimde gonar.

* * *

Gadyr bilenden daş etme,
Nägadyra ýoldaş etme.

* * *

Nadan ýagşyň gadryn bilmez,
Aýalsyza mydar bolmaz.

* * *

Yşk dagyn assalar gögüň boýnundan
Gök titreýip, çeke bilmez bu derdi.

* * *

Gözel bardyr gözellerden zyýada,
Anyň hyzmatynda durasyň geler.
Edepli-ekramly, mylaýymzada,
Tä ölinçäň bile ýöresiş geler.

Bardyr gözel sirke basar saçyny,
Artmaz-ýuwmaz tabagyny, daşyny,
Sylamaz atasyn, ene ýaşyny,
Anyň hyzmatyndan gaçasyň geler.

* * *

Ýola girmez loly bolan aýallar,
Il-güni ýygylsa, oňa başartmaz.

* * *

Namart ýoldaşyň – arwatdyr,
Iş başarmaz bir apatdyr.

* * *

Her gözelde bir aýyp bar, on iki syna ornuda,
Süýde siňe nazar salsaň, içersinde gany bardyr.

* * *

Ýigit öler ýurt üstünde,
Janyn berer ar üstünde,
Goç ýigitler il üstünde,
Namys bilen ar gerekdir.

* * *

Ýagşylykda ile özün tanadan,
Alkyş alyp, derejesi zor bolar.
Ýaman bolup, ýagşylygy unudan –
Öz yzzatyn gidir, itden hor bolar.

* * *

Mert bolar men diýseň, merde hemra bol.

* * *

Eý, ýaranlar, mert ýigitden mert dörär,
Haçan turdy, namart ogly mert oldy?

* * *

Her kim güýçli bolsa oňa pir diýrlər,
Dertli guluň dermanyny biýr diýrlər,
Gawunyň gowsuny şagal iýr diýrlər,
Ykbally bendäniň paýy gözəl sen.

* * *

Magtymguly, halkdan syryn gizlese,
Dişini uşadyň ýalan sözlese.

* * *

Namart ýigit aýbyň açar.

* * *

Ýaman öz pälinden tapar.

* * *

Gaplaň gürlär çay içinde,
Gurçuk ýörär laý içinde,
Garyp bolsa baý içinde –
Agarar saçdan, dogrusy.

* * *

Magtymguly, yşk özünden bat eýlär,
Yşk işidir aşnalary ýat eýlär,
Ýalynsyz ýandyrar, közsüz ot eýlär,
Her zamana çekse, sönmez ýaranlar.

* * *

Akmak özün akyl bilen deň eýlär,
Bir iş tutar, soňrasyndan jeň eýlär,
Zehiniň käyider, aklyň teň eýlär,
Diýdigiň eýlemez, naşy syndyrar.

* * *

Meýdandaky suwsuz aryga meňzär –
Her kimniň sahawat-haýry bolmasa.

* * *

Başyň goşma gadyr bilmez bezzada.

* * *

Ýa bir merde ýykyl, ýa-da Hudaýa.

* * *

Owwal-a mal ýagşy, maldan baş ýagşy,
Baş döwletin tapan mala seretmez.

* * *

Dünýä sözi meňzär duzsuz tagama,
Söz içinde gelin-gyz hem bolmasa.

* * *

Asy bolma, günähiňden dynawer,
Özüň tany, menligiňden inewer.

* * *

Şeýle duşmandyr ki taňla, başyňyzny aýlaýyr,
Wagty ýetmän solduryp, bu jisminiňiz läş eýleýir,
Gaýgy, hasrat ýok ekenler, çeşminiňiz ýaş eýleýir,
Her zaman düýt ýutduryp, öýkeniňiz daş eýleýir,
Bary gapyl olmaňyzlar, şeýle betkärdir çilim.

* * *

Nas atanlar hondon bārsi çak eder,
Ýagşy, ýaman eden işin hak eder,
Akar durar, üsti-başyn poh eder,
Senden gaçar deňi-duşuň, nas atan.

* * *

Magtymguly aýdar, iliň gözünden
Düşübän, hor bolsaň görgül özüňden,
Tiliňni çekmeseň haram sözüňden,
Belli bibat bolar diniň, gybatkeş.

* * *

Tohum sal, orar sen, geldiň bu jaýa,
Ömrüňi geçirme beýhuda, zaýa.

* * *

Hiç aňlaman ziru-zeber
Ger tapsa jizwimden eser, -
Biden, elipden bihabar,
Baş demde bir Kuran çykar.

* * *

Tile gelen sözler köňül nagşydyr.

* * *

Dünýäde aňlardan aňlamaz kändir,
Bilmezler beladyr, bilenler jandyr.

* * *

Bir-birini çapmak ermes ärlikden,
Bu iş şeytanydyr, belki, körlükden,
Agzalalyk aýrar ili dirlikden,
Munda döwlet dönüp, duşmana gelgeý.

* * *

Bahyl baýda berim bolmaz,
Merdiň sözün bawer kylmaz,
Arwananyň ýüki galmaz,
Ýola girseň ner biläni.

* * *

Pisiň nazarynda durma,
Bahylyň ýüzüni görme.

* * *

Ynjytsa ogul-gyz ene-atasyn,
Toba kylan, Taňrym geçmez hatasyn.

* * *

Garyplar at münüp depse eşekdir,
Döwletliler eşek münse, at bolar..
Bisabyr gul tiz ýolugar belaga,
Sabyrly gul dura-dura şat bolar.

* * *

Gadymdan setdir ýagşylyk
Ýagşy zatdyr ýagşy gylyk.

* * *

Dişsizler nan tapsa çäresin eýlär,
Müşgildir suprada nan tapylmasa.

* * *

Gul diýip, ýigidiň aslyny sorma:
Hojasy bar, belki, guluna degmez.

* * *

Herne bolsa ýuwdarlar, halal-haram bilmezler,
Diýrler «hakdyr Muhammet, uýadyrmyz Kurana».

* * *

Agsak keyik ýüz torsuga tutdurmaz,
Şir beçesi togsan tilkä atdyrmaz.
Öli ýylan mün kelpezä ýuwtdurmaz.

* * *

Ýagşy ýigit ýol ýitirmez..
Mün gaýgy bir iş bitirmez.

* * *

Tilki sarkydyn şir iýmez,
Bir iýse, zähre döner.

* * *

Türkmenler, bir ýere baglasa bili,
Gurudar Gulzумы, derýaýy Nili.

* * *

Süleýman, sen – mura bir gulak goýgul,
Sözünü diňlegil, jogabyn aýgyl,
Häkim bolsaň halky Gün kibi çoýgul,
Akarda suw ýa öserde ýel bolgul.

* * *

Kitap okan gullar magnydan dokdur.

* * *

Köňüller, ýürekler bir bolup başlar,
Tartsa ýygyn, erär topraklar – daşlar,
Bir suprada taýýar kylynsa aşlar,
Göteriler ol ykbaly türkmeniň.

* * *

Ýüňi ýeten goç ýigidiň ýanynda,
Altmyş nedir, ýetmiş nedir, ýüz nedir.

* * *

Ýigit garryr, aýal ýaman ýoluksa.

* * *

Ýüz namart ýerini tutmaz bir merdiň.

* * *

Akyl bolsaň söz aýtmagyn
Nobat berilmegin ýerde.

* * *

Ýagşylygy – pis bilmez –
Är ýanynda bellidir.

* * *

Ýamanyň zyýany iline ýeter,
Nadanyň peýdasy özüne degmez.

* * *

Şere şöhrat bermek – şeýtanyň işi,
Gahryn ýuwtmak erer Rahmanyň işi.

* * *

Jomardy il tanyr, adyly diwan,
Aty meýdan tanyr, hümmeti myhman.

* * *

Magtymguly, imdi özüňni gözle,
Ýagşyny tarylap, ýamany düzle.
Az iýip, az uklap, ýene az sözle:
Köp söz ahyr il içinde har eýlär.

* * *

Birew bilen aşna bolaý diýseňiz,
Ozal ykrarynda duruşyn görüň.

* * *

Bedasylla beglik etse bir günde,
Alar awun, salar guşun aňlamaz.

* * *

Belet başlar dogry ýoly çen bile,
Akyl adam söz başlamaz «men» bile.

* * *

Ýigidiň hyýaly bolsa serinde,
Çykar bir gün, çöküp galmaz garynda.

* * *

Namart kimdir, biler bolsaň,
Ne diýseň diýr: «Baş üstüne!»
Ezmaýysyn kylar bolsaň,
Hiç tapylmaz iş üstünde.

* * *

Adam bar, müň tümen iýdirseň azdyr,
Bardyr adam, iýen nanyna degmez.

* * *

Utanmaz adamdan namart ýagşydyr, –
Howatyr eýleýir, märekä barmaz.

* * *

Akylly az gürlär, gorkar tilinden,
Namart aýyp gözlär dogan ilinden.

* * *

Gel, köňül, men saňa öwüt bereýin,
Yrak kylma görer gözün iliňni.

* * *

Ýagşy är il aýbyn açmaz.

* * *

Eşit, adam, dogan ilden
Gaýry mähriban ýurt bolmaz.

* * *

Magtymguly, ýangyl, öçgöl,
Ýa lal otur, ýa dür saçgyl!
Bir guýruksyz itdir, gaçgyl, –
Nesihat ýokmaýan ärden.

* * *

Dünýäniň ýagşy-ýamanyn
Bileýin diýseň öýlengin.

* * *

Beýle är goşulmaz adam sanyna, –
Iki hatyn, bir är – üç aýal bolar.

* * *

Köňlün istän işler çykmaz, –
Nan ýagysy, kärsiz ärden.

* * *

Jahanda ýaman işdir
Gury gelip, boş gitmek.

* * *

Aç hem bolsaň, barma ile dilege,
Diý: köşkte men, başym barmyş pelege,
Çölde galsaň, hiç tapmaýan kölege,
Erem bagy içre gamsyz galdym tut.

* * *

Dostuňy egleme, nepden galmasyn,
Duşmanyň saklama, syryň bilmesin,
Açda algyň, bege begriň bolmasyn,
Iş müşgildir, aňlamaza duş gelse.

* * *

Ulalanda iş hoş gelmez
Ýaşlykda köýmän ýigide.

* * *

Ýamana öwüt hebesdir,
Ýagşy äre bir söz besdir.

* * *

Çagyrylan ýere bar, otur-da turma,
Çagyrylmadyk ýere barma, görünme.

* * *

Är ýigit köňlüne gaýgy getirmez.

* * *

Bir-birewge iki ýagşy duş bolmaz.

* * *

Töwekgel ner bolar, endişe-maýa.

* * *

Ýigitlik bostandyr, garrylyk – hazan.

* * *

Ýetimi göreňde güler ýüz bergil,
Goldan gelse, oňa tagam-duz bergil,
Gamgyny göreňde ýagşy söz bergil,
Entäni goldara hemaýat ýagşy.

* * *

It hem aryklygyn gurda bildirmez.

* * *

Gadyrdan dostuňdan ýüzüň öwürme,
Barsaň depesine täç eder seni.

* * *

Bahyl tumşugyny tutar asmana,
Haramdan ýygylan tylla – kän bilen.

* * *

Köňlün tapan dost ýolunda jan bergil,
Işin nedir seni diýmez ýar bile.

* * *

Zynhar, kast etmegil iýdigiň nana.

* * *

Ogry ärden bir dogry it ýagşydyr.

* * *

Ýok döwletden ýegdir, bolsa bir hünär,
Mün hünärden zerre döwlet ýagşydyr.

* * *

Bar nygmatdan ýeg saglygyň mazasy.

* * *

Ýagşy günler köp hem bolsa, az görner,
Ýaman günler az hem bolsa, ötmez hiç.

* * *

Yhlas bilen bir kämilge gol bergen,
Ýeter bir menzile, etmeýen galmaz.

* * *

Aşyklygyn belasyn çekmeýen syzma olmaz,
Wysala doýmak olmaz, hijrana dözmek olmaz.

* * *

Görüstany gör-de, otur pikir eýle,
Munça men diýenler ýatyr gum bolup.

* * *

Gerçe dilde dost hem bolsa şanyňda,
Bir it bilip, agaç sakla ýanyňda,
Bir gün bolar yllat goýar janyňda, –
Ömründe ugraşyp, gezseň şum bile.

* * *

Hudany unudyp ýalan sözländen
Segsen-togsan ýaşan arwat ýagşydyr.

* * *

Ömrüni ötürgil jemagat bilen.

* * *

Saglygyň gadryny bilgil, hasta bolmasdan burun,
Hastalyk şükrüni kylgyl, täki ölmesden burun.

* * *

Nirä namart gitse, hyzmat bitirmez,
Kelpene syr aýtsaň, içde ýatyrmaz.

* * *

Ak puly saklarlar gara gün üçin.

* * *

Ýüz ýaşayyp düşseň ajal eline,
Sagyňdan soluňa bakança bolmaz.

* * *

Ýaman til ýanynda zähri köp ýylan
Çaksa-da, bir çybyn çakança bolmaz.

* * *

Kyýamat günü jomarda
Dowzahdan zyýan ýetmezmiş.

* * *

Iki dostuň arasynda
Ýaman-ýowuz iş bolmasyn.

* * *

Özün öwen ýigdiň tanapy çüýrük.

* * *

Näge mertlik etse adam biweji, –
Her mejlisde ýüz ýol tile getirmiş.

* * *

Az iýgil, az ýatgyl, sözüň az etgil, –
Ne bar manysyz söz uzamak bilen!

* * *

Dembe-dem gussa ýutmakdyr
Bir ýaman goňşa duş bolan.

* * *

Ýashana ýerinde gülmek ýaraşmaz.

* * *

Kyrk oýnaşly hatyn ýagşydyr, biliň, –
Şereňňiz, köp tilli kethudalardan.

* * *

Sözlä bilseň ýagşy sözle,
Halk ýamanyň bizarydyr.

* * *

Adam ogly, zynhar, häzir bolawer,
Neb-su-şeytan saňa sürnüp durupdyr.

* * *

Haryň işi hardyr, dostlar,
Müň magtasaň, atça bolmaz.

* * *

Adam ýagşysy alymdyr,
Amal etmese zalymdyr.

* * *

Bu gadymdan bolup gelýän mysaldyr:
Şagal ýaryp gider gawun ýagşysyn.

* * *

Bedew diýgeç, hemme bedew deň bolmaz,
Çyn bedewler meýdanynda bellidir.

* * *

Goç ýigide toýdur-baýram,
Her iş gelse il biläni.

* * *

Öz ýanynda, bedewden, –
Eşek özün ýeg saýar.

* * *

Ýaramaz ärler zer bilen
Ýazylan bet hata meňzär.
Söz manysyn aňmaz adam
Bir guýruksyz ite meňzär.

* * *

Gaýraty kem bolar gahary azyň.

* * *

Magtymguly, sözle herne bileniň,
Özüňe kemlik bil aýtman öleniň.
Taraşlap şaglatgyn köňle geleniň, –
Senden soňkulara ýadygär bolar.

* * *

Aňla sözüm, ner zarbyny ner tanar,
Har bakan har tanar, zergär zer tanar,
Eý, ýaranlar, är ýigidi är tanar,
Namartlar ýagşyny, pisi näbilsin.

* * *

Kim biler ki ahyretde neýlärlər, –
Iýip, içip, minip, guçup öt ýagşy...

* * *

Ümsüm otur, halk içinde sözleme,
Sözlär bolsaň, söz aslyna ýet ýagşy.

* * *

Magtymguly, köňle gaýgy getirme,
Bu bir iş wagtydyr, özüň ýitirme,

“Sözüm aňlan ýok” diýp ümsüm oturma,
Jahan giňdir, çendan bilen-de bardyr.

* * *

Ýagşy oguldan rehmet arygy akar,
Lagnatkerde ogul dogdy, dogmady.

* * *

Gara garganyň perzendi,
Gözüne surat görüner.

* * *

Bir menzildir, üç gün iýip-içensoň,
Ornaşyp, siňirnip, biliň açansoň,
Üzeňňiň çekerler, tört gün geçensoň,
Baş günden ýokary myhman eglenmez.

* * *

El götergil ham hyýaldan,
Saňa yssyg ýokdur maldan.
Ruzygär geçse halaldan,
Aryflar söhbeti gerek.

* * *

Gelen aş diýp gelmez, turşutmagyl ýüz,
Nana mätäç dälidir, söze myhmandyr.

* * *

Baý halky ýañra bar, garry–öwünjeň.

* * *

Dul gözüne garry näzenin bolar,
Ýene gözün aýlar köre, çolaga.

* * *

Halal lukma ýagtylyk biýr gözlere.

* * *

Minnetli aş ajy bolar zäherden.

* * *

Ýat illerde mysapyrlyk çekenden,
Ursa, sökse, horlasa-da il ýagşy.

* * *

Uzak il içinde gezmez ýalan söz.

* * *

Magtymguly, bu kyýamat
Gaýgy başyma çoh apat,
Türkmen ilim, eý, adamzat!
Azat il, güzer gözlär men.

* * *

Ýalançyda ýegdir galsa ýagşy at.

* * *

Sabryň bolsa subhan ýeter dadyňa,
Jeňni-jedel laýyk dälidir adyňa,
Alma agza, ýaman sözi ýadyňa,
Tiken bolup dürtüp geçer donuňdan.

* * *

Ger emiriň, ger weziriň akly kötek, ham olur;
Ol weziriň ady ahyr halk era betnam olur.

* * *

Eden işi ugruna bor, tutan işi rowan bolsa,
Soňun gözlär, sagynar, bir işinde zyýan görse.

* * *

Namart kişi tä ölgençe mert bolmaz,
Taryp eýläp, ony öwmek biläni.

* * *

Akly bolan şerap içmez,
Ýagşy ilden adam göçmez.

* * *

Bir bigaýrat ýigit ilde,
Bakyň, tekepbirlik eýlär...
Adamyny däli-mejnun
Ençe ýyllar dulluk eýlär...

* * *

Bardyr dilde ajap nakyl,
Sen öler sen bolma bahyl,
Bagty galsa namart ogul,
Ýurt içinde şalyk ýylär.

* * *

Kömek etseň ýatdan gitmez,
Ýagşy dost dostun unutmaz.

* * *

It güjügi ite çeker.

* * *

Mert ýigit mert ärden öner,
Namart asyl-ha mert bolmaz.

* * *

Hana hemra bolma, päliň azmasa,
Şa gyzyny alma, Huda ýazmasa.

* * *

Gurt bile koý mydar etmez bir öýde.

* * *

Adam ogly gury toprak,
Ten içre jany bolmasa.

* * *

Atylan ok daşdan gaýtmaz.

* * *

Akylly baş köpdür, akyl kesen azdyr.

* * *

Bizler bilen hemra ýören
Aksakallar, bak, danadyr.

* * *

Dert zyýat bolmasa, dertli samramaz.

* * *

Peşə diyip agyrtmagyl, jesetde jany bardyr.

* * *

Özün oňarmaz adam
Her ýetene söz bolar..
Kempir özün gyz saýar,
Emma goýny buz bolar.

* * *

Mert çykar myhmana güler ýüz bilen,
Namart özün gizlär myhman ýoluksa.

* * *

Herne gelse başa, tiliňden geler.

* * *

Sözle, sözün ýaýylsyn bu ýagşy-ýaman içre.

* * *

Goldan gelen ýagşy işiň bolmasa,
Köňül içre ýagşy niýet ýagşydyr.

* * *

Ýagşy gylyk duşmanyňy dost eýlär.

* * *

Ýagşynyň köňlünde kine az bolar.

* * *

Ýagşa dost köp, ýaman bolsaň ýok gardaş.

* * *

Ýagşy ýigit ýol ýitirmez.

* * *

Guda-gaýyn bolup beladaş bolmaň.

* * *

Il-güni bolmasa, şalar tagtdan düşer gider,
Salsaň ol nara daragtny, kül bolar, bişer gider,
Bozsaň ki ary hinin, döwr eýleýip, üýşer gider,
Ölse göz astyda owlak, gäbesi çişer gider.

* * *

Mestana ýöriňçäň gaýry ýurdunda,
Önüp-ösen öz ýurduňdan aýrylma!

* * *

Gaýrat-ötde, haýa-gözde.

* * *

Akyl kesmez, dür ýasalmaz ussatsyz.

* * *

Goç ýigidiň pis aýaly,
Janyna jellat görüner.

* * *

Duş bolsaň ýaman hatyna,
Ömrüň öter şer biläni.

* * *

Ýola gitseň, ýoldaşyňy düzetgil.

* * *

Şalar adyl bolmaz, daglar dumansyz,
Çöller gurtsuz galmaz, baglar – reýhansyz.

* * *

Dertdir bu janyň zilleti, saglyk anyň soltanydyr.

* * *

Saglyga ýokdur ygtybar,
Tut mysal, myhman eglenmez.

* * *

Dünýäsine doluşman, ogul-gyza bulaşman,
Ne hözirli günmüştik bolup gitsek diwana.

* * *

Eşek köňli hoşdur çoh bolsa saman.

* * *

Galsa köňül tapylmaz, çykça bu jan dünýäde.

* * *

Älem içre adam gezmez, at gezer.

* * *

Kemallyk sözünden jan bolar täze.

* * *

Adamdan dünýäde galsa bir nyşan,
Öçmez ady anyň şol binýat ilen.

* * *

Ylym öwreden ussat kyblam pederdir.

MAGTYMGULY HAKDA ULY GÖWRÜMLI ESER ÝAZAN ÝAZYJYLAR

Nurmyrat Saryhanow. Kitap (hekaýa-powest, 1941).

Berdi Kerbabaýew. Beýik şahyr (pýesa, 1959).

Gurbandurdy Gurbansähedow. Çakylyk (powest, 1959); Meňli (pýesa, 1982).

Gylyç Kulyýew. Ýowuz günler (roman, 1964); Magtymguly (roman, 1983).

Taňryguly Taganow. Dürler hazynasy (powest, 1961); Kökenli ýüzük (pýesa); Magtymguly (roman, 1992).

Mämmet Seýidow. Kerwen (powest, 1978).

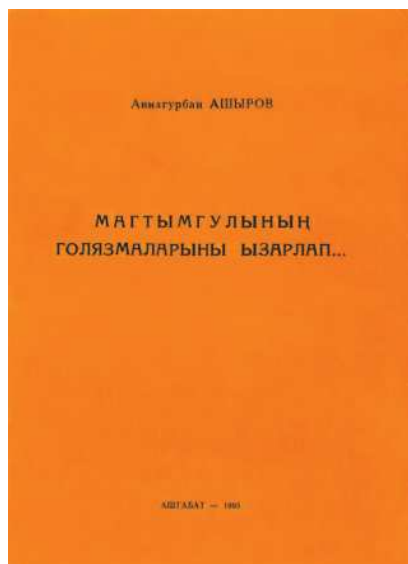
M. Simaşko (Russiýa). Iskuşeniýa Fragi (powest. 1965).

Kurbanbaý Mätrzaýew (Özbekistan). Magtymguly (pýesa, 1965), Magtymguly (Roman, 2010).

Ý. Şporta (Ukraina). Magtymguly hakda söz (poema, 1970).

B. Bahrewskiý (Russiýa). Şahyr (powest, 1980). Türkmençesi 1983 (terjime edenler: Kaýum Taňrygulyýew we Nury Baýramow).

Abylkasym Ötepbergenow (Garagalpagystan). Magtymguly (poema, 2010).

Türkmen alymlarynyň Magtymgula bagyşlap ýazan ylmy monografiýalary

MAGTYMGULY HAKDA DISSERTASIÝA GORAN, MONOGRAFIÝA, KITAP ÝAZYP ÇYKARDAN EDEBIÝATÇYLAR

- B. A. Garryýew – akademik
S. Garryýew – professor
G. O. Çaryýew – akademik
S. Myradow – tankytçy
M. Annamammedow – filologiýa ylymlarynyň doktory
A. Meredow – filologiýa ylymlarynyň kandidaty
A. Aşyrow – TYA-nyň habarçy agzasy
M. Kösäýew – professor
M. Çaryýew – filologiýa ylymlarynyň kandidaty
R. Mustakow – filologiýa ylymlarynyň kandidaty
A. Gylyçdurdyýew – filologiýa ylymlarynyň kandidaty
T. Orazow – filosofiýa ylymlarynyň kandidaty
D. Abdyllyaýew – filologiýa ylymlarynyň kandidaty
A. Bekmyradow – filologiýa ylymlarynyň kandidaty
M. Annanepesow – akademik
A. Şyhnepesow – filologiýa ylymlarynyň kandidaty
Patima Allambergenowa – garagalpagystanly edebiýatçy.
Kerimbaý Kurambaýew – görnükli özbek edebiýatçysy.
Hamdam Abdyllyaýew – özbek edebiýatçysy, filologiýa ylymlarynyň kandidaty («Magtymguly we özbek edebiýaty» diýen temada kandidatlyk dissertasiýa goran, 1968)
O. Işangulyýewa – filologiýa ylymlarynyň kandidaty
M. Söýlemez – türk edebiýatçysy.
T. Hapyzowa – filologiýa ylymlarynyň kandidaty.

MAGTYMGULYNYŇ ESERLERINIŇ NEŞIR EDILEN ÝURLARY

ABŞ	Litwa
Angliýa	Mongoliýa
Azerbayjan	Moldowa
Balkar	Owganystan
Belarus	Özbekistan
Birleşen Arap Emirlikleri	Pakistan
Çehiýa	Polşa
Eýran	Russiýa
Estoniýa	Tatarystan
Ermenistan	Täjigistan
Fransiýa	Türkiýe
Gazagystan	Ukraina
Garagalpagystan	Wengriýa
Germaniýa	
Gyrgyzystan	
Gruziýa	
Hytaý	
Kabardin	
Latwiýa	

MAGTYMGULYNYŇ ÝADYGÄRLIKLERI

Eýranyň Horasan welaýatynyň Aktokaý diýen ýerinde, Russiýa Federasiýasynyň Stawrapol ülkesinde, Astrahan şäherinde, Ukrainanyň paýtagty Kiyewde, Türkiýede we Özbegistanyň Horezm welaýatynyň Hywa şäherinde Magtymgulynyň ýadygärlikleri bar.

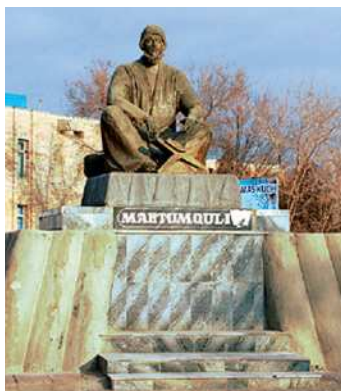
Yerli metbugatyň habar bermegine görä, şahyryň ýadygärligini Tatarystanyň paýtagty Kazanda hem oturtmak göz önünde tutulýar.

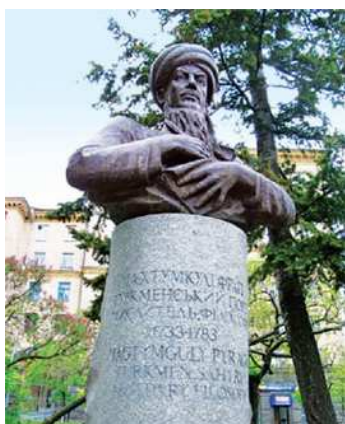
*Magtymgulynyň
Aşgabatdaky ýadygärligi*

*Magtymgulynyň Russiýanyň
Astrahan şäherindäki
ýadygärligi*

*Magtymguly Özbekistanyň
Hywa şäherinde*

*Magtymguly Kiýewde
(Ukraina)*

*Magtymgula bagyşlanyp
Türkmenistanyň
Türkmenbaşy şäherinde
gurlan ýadygärlik*

*Magtymgulynyň
Aktokaydaky aramgähi
(Eýran)*

*Magtymgulynyň Russiýanyň
Stawropol ülkesindäki
ýadygärligi*

KITABA GIREN AWTORLAR HAKYNDA MAGLUMAT

Abdylla Kartal – Türkiýäniň Uludag uniwersitetiniň mugallymy.
Aborskiý Aleksandr Iwanowicz – (1911) Türkmenistanda ýaşan
rus ýazyjysy, Türkmenistanyň at gazanan medeniýet işgäri.

Abytow Baýbolat – Gyrgyzystan, edebiýatçy.

Açyłow Ergeş – Özbekistan, filologiýa ylymlarynyň kandidaty.

Ahmedow Zaki – (1928) Gazagystan, edebiýatçy-alym, filologiýa
ylymlarynyň doktory.

Aibibula Minewer – hytaýly edebiýatçy.

Alemi Ahmet – eýranly edebiýatçy.

Alyýew Fahreddin – azerbajjan şahyry, terjimeçi.

Aýtmatow Çingiz – (1928-2006) gyrgyz ýazyjysy, SSSR-iň
Döwlet we Lenin baýraklarynyň eýesi.

Babaýew Faýzulla – täjigistanly alym.

Baýnyýazow Kyrkbaý – filologiýa ylymlarynyň doktory,
Garagalpagystan Respublikasynyň at gazanan medeniýet işgäri,
Özbekistanyň Biruny adyndaky Döwlet baýragynyň eýesi.

Bakulin Feýodr Abramowicz – (1846–1879), Astrabatda Rus
döwletine ilçilik edipdir, türkmen folkloryny toplapdyr.

Bartold Wasiliý Wladimirowicz – (1869–1930) akademik,
gündogarşynas.

Bauž Aleksandras – litwa ýazyjysy.

Belýaýew I. – rus alymy, A. N. Samoýlowiçiň döwürdeşi.

Bertels Ýewgeniý Eduardowicz (1890–1957) – Gündogary
öwreniji rus alymy, SSSR YA-nyň habarçy agzasy, professor, Özbeki-
stanyň, Täjigistanyň ylymda at gazanan işgäri, SSSR-iň Döwlet
baýragynyň eýesi, Türkmenistanyň we Özbekistanyň YA-larynyň
hormatly agzasy, Damaskdaky Arap YA-nyň habarçy agzasy.

Beýşenalyýew Şukurbek (1928) – gyrgyz ýazyjysy.

Braginskiý I. S. (1905) – russiýaly Gündogary öwreniji, Täji-
gistan Ylymlar akademiýasynyň habarçy agzasy, Täjigistanyň ylymda
at gazanan işgäri.

Dadaşzade Araz – azərbaycan edebiyatçısı.

Draç I. – ukrain şahyry, SSSR-in Döwlet baýragynyň eýesi.

Dýarfoş Endre – wenger ýazyjysy.

Ämetow Nurmuhammet – garagalpagystanly şahyr.

Faýzullin Rawil – tatar ýazyjysy.

Fikret Türkmen – türkýeli doktor-professor.

Gajyýew Aryf – azərbaycan edebiyatçısı, filologiya ylymlarynyň doktory, professor.

Galandarowa Melike – SSSR-in halk artisti, Täjigistan SSR-niň

A. Rudaky adyndaky döwlet baýragynyň eýesi.

Garifullina Albina – rusiýaly edebiyatçy.

Gereý Begmyrat – germaniýaly türkmen.

Gonçar Oles (Aleksandr Terentýewiç) (1918) – ukrainaly ýazyjy, SSSR-in Lenin we Döwlet baýraklarynyň eýesi, Taras Şewçenko adyndaky baýragyň eýesi.

Grebnew Naum (1921–) – terjimeçi, Kabardin -Balkar ASSR-niň at gazanan sungat işgäri, Dagystanyň Döwlet baýragynyň eýesi.

Gykasýan O. – ermenistanly şahyr - terjimeçi.

Haled Es-Salam – yrakly edebiyatçy.

Hawpaçaýew Hajybekir – balkar ýazyjysy.

Ibragimow Mürze (Mürze Ajar ogly Ibragimow) (1911-) – Azerbaýjanyň halk ýazyjysy, akademik, SSSR-in Döwlet baýragynyň eýesi.

Isaýew Ýegor (1926-) – rus şahyry, Lenin baýragynyň eýesi, Sosialistik Zähmetiň Gahrymany.

Ishak Ahmet (Ahmet Abdulowić Ishakow) (1905-) – tatar şahyry.

Jemaleddin Aly – pakistanly ýazyjy.

Jepbarow Isa – filosofiýa ylymlarynyň doktory, Daşkent döwlet uniwersitetiniň professory.

Kanaatow Tabyskan – özbegistanly edebiyatçy.

Kanoat Mumin (1932) – täjik şahyry, SSSR-in Döwlet baýragynyň eýesi.

Karapetýan Bapken – ermeni şahyry.

Klimowić L. I. – rusiýaly alym, filologiya ylymlarynyň doktory.

Kulyýew Kaýsyn (1917) – Kabardin-Balkariýanyň halk şahyry, SSSR-in Döwlet baýragynyň eýesi.

Kurambaýew Kerimbaý (1942) – filologiýa ylymlarynyň doktory, professor, Garagalpagystan Respublikasynyň ylymda at gazanan işgäri.

Krymskiý A. Ý. (1871–1942) – Ukrainanyň YA-nyň akademigi, gündogarşynas we ýazyjy.

Markow Georgiý (1911) – russiýaly ýazyjy, SSSR-iň Lenin baýragynyň eýesi, Sosialistik Zähmetiň iki gezek Gahrymany.

Maksetow Kamil – filologiýa ylymlarynyň doktory, Berdak adyndaky Döwlet uniwersitetiniň professory.

Mambetow Kamal – filologiýa ylymlarynyň doktory, professor, Garagalpagystanyň Berdak adyndaky Döwlet baýragynyň eýesi, görnükli ýazyjy.

Mälikow Guwançbek (Imanalyýewiç) (1911-) – gyrgyz ýazyjysy, dramaturg, Gyrgyzystanyň sungatda at gazanan işgäri.

Mirşeker Mirseýit – görnükli täjik ýazyjysy.

Mostafa Naseri – eýranly edebiýatçy.

Muhammed Ansrullah – pakistanly edebiýatçy.

Muhammet Isa Ziräk – Eýranyň Merkezi Aziýa we Kawkaz boýunça medeni hünärmeni.

Mehmet Ýuwa – Siriýanyň Damask uniwersitetiniň taryh fakultetiniň mugallymy.

Muhtar Ashad (1920–1967) – özbegistanly ýazyjy.

Nabi Hazri – azerbaýjanly şahyr, SSSR-iň Döwlet baýragynyň eýesi.

Nazym Hikmet (1902-1963) – türk şahyry.

Nguýen Kong Hoan – wýetnam ýazyjysy.

Nowiçenko – ukrain edebiýatçysy, professor.

Nury Zaki (1921-) – terjimeçi, tatar şahyry.

Nurmuhammedow Marat Koptlewowiç (1930-) – akademik, professor, filologiýa ylymlarynyň doktory, Garagalpagystanyň Berdak adyndaky Döwlet baýragynyň eýesi.

Nurtazina Nazira – gazagystanly edebiýatçy.

Oçurbat Kişugsyren – mongoliýaly edebiýatçy.

Oleşa Ý. K. (1899–1960) – uruş ýyllarynda Türkmenistanda ýaşan ukrainaly ýazyjy.

Pak Un Ger – koreý ýazyjysy (KHDR-den).

Perwomaýskiý L. S. (1908–1973) – ukrainaly ýazyjy, SSSR-iň Döwlet baýragynyň eýesi.

Rahmanow Keňesbaý (1942) – şahyr, dramaturg, Garagalpagystan ASSR-niň Berdak adyndaky döwlet baýragynyň eýesi.

Resul Rza (Rzaýew Rasul Ibragim ogly – 1910) – Azerbaýjanyň halk şahyry, SSSR-iň Döwlet baýragynyň eýesi, Azerbaýjanyň sungatda at gazanan işgäri.

Rokpelnis F. Ý. – latwiýaly ýazyjy.

Rüstem Süleýman (Süleýman Ali Apbas ogly Rustemow – 1906) – Azerbaýjanyň halk şahyry, SSSR-iň döwlet baýragynyň eýesi, Sosialistik Zähmetiň Gahrymany.

Sabolçi Mikloş – wengriýaly ýazyjy.

Samoyłowič Aleksandr Nikolaýewič (1980–1938) – SSSR-iň YA-nyň akademigi, professor, ol türkmenleriň arasynda Iskender Jahangir ady bilen tanalypdyr.

Skosyrew Pýotr Georgiwiç (1900–1960) – russiýaly ýazyjy, türkmen edebiýatyny öwreniji.

Subhi Rabot Bhattaçariýa – hindi žurnalisti.

Surowsew Ýuriý – rus ýazyjysy.

Tarkowskiý Arseniý – rus edebiýatçysy, Magtymgulynyň terjimeçileriniň biri.

Tihonow Nikolaý (1896-) – Lenin baýragynyň eýesi, Sosialistik Zähmetiň Gahrymany, rus şahyry.

Tyçyna Pawlo (1891–1967) – ukrain şahyry, akademik, SSSR-iň Döwlet baýragynyň eýesi, Sosialistik Zähmetiň Gahrymany.

Uspenskiý B. A. (1879–1949) – etnograf we sazanda, professor, Sungat ylymlarynyň doktory, Türkmenistanyň we Özbegistanyň halk artisti.

Wamberi Arminiý (1832–1913) – wenger dilçi alymy, türkolog, etnograf, Orta Aziýada bolýar. Ol Wengriýanyň we başga-da ençeme ýurtlaryň akademiýalarynyň agzasy bolupdyr.

Wit Mihalik – çehiýaly edebiýatçy.

Ýusubow Ybraýym (1929–2006) – Özbegistanyň Gahrymany, Özbegistanyň we Garagalpagystanyň halk şahyry, Berdak adyndaky Döwlet baýragynyň eýesi.

Zimowina Ýelena – gazagystanly pedagog, taryhçy.

SÖZLÜK

Aftap – güneş, ýagtylyk.
Arwat – zenan, aýal.
Bagzy – kâbir, ençeme.
Bawer – ynam.
Çoh – köp.
Enbaz – şärik. Şeýle hem: ýaşytdaş, kärdeş.
Ezmaýyş – synag.
Funtowa – Astrahanda türkmenleriň kowçum bolup ýaşayan ýeri.
Ham – çig, göwne jaý däl.
Har – eşek.
Hylwat – pynhan, gizlin, ýalňyz galmak.
Jism – göwre.
Leýk – emma, emma welin.
Mur – garynja.
Nar – ot.
Reýhan – gül-çemen, gülzarlyk.
Şereňňiz – şerçi, dawakeş.
Tabyg – birine tabyn bolmak, onuň yzyna eýermek.
Yllat – dert.
Zillet – betbagtlyk, peslik, har bolmak.
Ziru-zeber – astyn-üstün.

SÖZBAŞY BOÝUNÇA PEÝDALANYLAN EDEBIÝATLAR

1. Gurbanguly Berdimuhamedow. Garaşsyzlyga guwanmak, Watan, halky söýmek bagtdyr. – Aşgabat, TDNG, 2007.
2. Magtymguly we dünýäniň ruhy-medeni gymmatlyklary. Hal-kara ylmy maslahatyň nutuklarynyň gysgaça beýany. – Aşgabat, 2008.
3. Magtymguly. – Aşgabat, TDNG, 2008.
4. M. Annamuhamedow. Magtymguly, gizlin syryň bar içde. – Aşgabat, «Magaryf», 1 kt. – 1994; 2 kt. – 1997.
5. A. Bekmyradow. Magtymgulyň poeziýasynda döp we täze-çillik gözlegleri. – Aşgabat, «Ylym», 1989.
6. A. Bekmyradow. Edebi miras – ebedi miras. – Aşgabat, «Türkmenistan», 1992.
7. A. Abdyýew. Magtymguly. Bibliografik görkeziji. – Aşgabat, «Ylym», 1993.
8. Magtymguly diýip adym tutsalar. – Aşgabat, «Magaryf», 1985.
9. «Watan» gazetini, 2008-nji ýylyň 11-nji sentýabry.

MAZMUNY

Sözbaşy	9
Magtymgulynyň Türkmenistandaky we daşary ýurtlardaky neşirleri	19
Magtymgulynyň mertebe beýany	67
Magtymguly daşary ýurtly şahyrlarynyň dilinde	91
Nurmuhammet Ämetow (<i>Garagalpagystan</i>)	91
Abylkasym Ötepbegenow (<i>Garagalpagystan</i>)	92
Hasan IIsöýer (<i>Azerbaýjan</i>)	93
Aýgül Gumranowa (<i>Başgyrdystan</i>)	94
Sooronbaý Jusiýew (<i>Gyrgyzystan</i>)	95
Tolybaý Kabulow (<i>Garagalpagystan</i>)	96
Nora Kalna (<i>Latwiýa</i>)	97
Waçagan Oganesyán (<i>Ermenistan</i>)	98
Oleg Loýka (<i>Belarus</i>)	99
Gülüstan Mätýakubowa (<i>Özbekistan</i>)	100
Muzaffar Ahmedow (<i>Özbekistan</i>)	102
Wladimir Ýerofeyew (<i>Russiýa Federasiýasy</i>)	103
Galy Ormanow (<i>Gazagystan</i>)	104
Maksud Şyhzade (<i>Özbekistan</i>)	105
Ybraýym Ýusubow (<i>Garagalpagystan</i>)	106
Magtymgulynyň pähimleri we öwütleri	108
Magtymguly hakda uly göwrümlü eser ýazan ýazyjylar	128
Magtymguly hakda dissertasiýa goran, monografiýa, kitap ýazyp çykardan edebiýatçylar	130
Magtymgulynyň eserleriniň neşir edilen ýurtlary	131
Magtymgulynyň ýadygärlikleri	132
Kitaba giren awtorlar hakynda maglumat	135
Sözlük	139
Sözbaşy boýunça peýdalanylan edebiýatlar	140

TÜRKMENISTANYŇ YLYMLAR
AKADEMIÝASYNYŇ MILLI GOLÝAZMALAR
INSTITUTY

MAGTYMGULY – YLHAM ÇEŞMESI

(Magtymguly Pyragynyň doglan gününiň
290 ýyllygyna bagyşlanýar)

Düzüji we çapa taýýarlan *A. Mämmedow*

Ylmy redaktor	<i>TYA-nyň habarçy agzasy filologiýa ylymlarynyň doktory A. Aşyrow</i>
Redaktor	<i>O. Bäşimowa</i>
Teh. redaktory	<i>O. Nurýagdyýewa</i>
Surat redaktory	<i>O. Çerkezowa</i>
Korrektorlar	<i>A. Kiçişewa, M. Agageldiýewa</i>

A – 80930

Çap etmäge rugsat edildi

Ölçeği 60x90¹/₁₆. Edebi garniturası.

Şertli çap listi 9,0. Şertli reňkli ottiski 36,25. Hasap-neşir listi 4,27.

Çap listi 9,0. Sargyt № 532 Sany 5 500.

Türkmen döwlet neşirýat gullugy.
744000, Aşgabat, Garaşsyzlyk şaýoly, 100.

Türkmen döwlet neşirýat gullugynyň Metbugat merkezi.
744004, Aşgabat, 1995-nji köçe, 20.